

૭. પ્રતિકમણના પર્યાયનાં નામ ને સ્વરૂપ લખો. ૮
૮. કુમારપાળે ગમ્ભીરો પૂર્વભક્ત ને આગામી ભવનું-દેવતાંત લખો. ૮
૯. તીર્થયાત્રા કરવામાં પાંચ કારણ શ્રી રીને લાગુ પડેલાં કે તે બતાવી આપો. ૫
૧૦. નવ નિયાણાના નામ ને તેનું સ્વરૂપ લખો. ૮
૧૧. અમર દૃષ્ટિ નામના દર્શનાચારનું સ્વરૂપ દુઃકાં, દુઃખાંત સાથે લખો. ૭
૧૨. તમ અને અતમનું સ્વરૂપ સાંમારિક ને ધાર્મિક અપેક્ષાએ લખો. ૪
૧૩. અશુભધ્યાનના ૬૩ પ્રકાર પૈકી ૧૦ પ્રકાર લખો. ૮
૧૪. સોપકમી ને નિરૂપકમી આયુષ્યનું સ્વરૂપ લખો અને નિરૂપકમી આયુષ્યના સ્વામી જણાવો. ૮
૧૫. અસરણ બાવનાનું સ્વરૂપ અને તે ઉપર દર્શાવેલ દુઃકામાં લખો. ૭

(ધો. ૫. રૂ. ત્રિપદિ શલાકા પુરૂષ ચરિત્ર. પર્વ ૧-૧૦.)

૧. અ. ગદાકાવ્યનાં લક્ષણો લખો અને તે આ ચરિત્રમાં બતાવો.
ખ. શ્રીકેમચંદ્રમૂર્તિએ આ ચરિત્રાત્મક ગ્રંથની રચના કરતાં જે જે વિષયો મંથેથી વિવેચન કર્યું હોય તે મંથેષમાં લખો. (૧૫)
૨. અ. જૈનાચાર્યોમાં શ્રીકેમચંદ્રમૂર્તિના સ્થાન વિષે જે વિચાર કર્યો હોય તે દલીલ પૂર્વક સમજાવો.
ખ. આ ગ્રંથમાં ધ્યાન ખેંચે એવા જે જાણનો તમને જણાતી હોય તેનું મંથિત સ્વરૂપ લખો. (૨૦)
૩. અ. સાત કલકગેનું વર્ણન લખો.
ખ. ભરત અક્ષવર્ત્તિએ દરેકી પ્રભુની સ્તુતિ તથા પ્રભુએ આપેલ દેશના જે જન્મેનું દુઃકમાં સ્વરૂપ લખો. (૧૦)
૪. અ. જમાલીનું ચરિત્ર અને તેમને નિન્દવ ગણુવાનાં કારણો વિચારપૂર્વક લખો.
ખ. દુઃખવિચારધ્યનનું પ્રભુ મહાવીરે કયા પ્રસંગે આધ્યાન કર્યું તે મંથેષમાં જણાવો. (૧૦)
૫. નીચેની દષ્ટિકોટા સંદેષમાં લખો:—
(અ) પુરૂષ સિંહની ગનાપિતા પ્રત્યે બ્રહ્મિ; (બ) મલ્લિ કુમરીનો ૯ રાગઓ પ્રત્યે બોધ. (ક) સનકુમાર ચક્રીએ ચોલાના પૂર્વજવનાં બાવેલી બાવના. (૧૫)
(૬) પ્રમલચંદનું ચરિત્ર. (૧૫)
૬. નેમીનાથ, કૃષ્ણવાસુદેવ તથા જ્ઞાનબદ્ધો ચરિત્રોની પરસ્પર તુલના કરો. (૧૦)
૭. શ્રીકૃષ્ણનાથ તથા મી અમિનંદન સ્વામિની દેશનાઓનું વિસ્તારથી સ્વરૂપ લખો.
૮. મહાજનકુમારના મંથેષોનો વિવાદ વિસ્તારથી લખો તથા તેમાં કયા કયા દર્શનોનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે તે જણાવો. (૧૦)

ધો. ૫ જી. પ્રાકૃત

(પરીક્ષક શ. રા. પંડિત બહેચરદાસ છવરાજ)

૧. ખ. અકારાંત અને ઔદાર્શત્વના ઉપોગાં શુ દેર છે ?
 બ. વિધ્યર્થ અને આનાર્થના ક્રિયાપદના ઉપોગાં શુ દેર છે ?
 ક. કા (ક-કરવુ) અને કુર્વે (કૂ-યવુ) એ બંને ધાતુના બુતક્રમના બધા પુરુષનાં બધાં વચનો લખો.
 ડ. હસ્ (હ-ખવુ) ધાતુના ભવિષ્યકાળ અને ક્રિયાતીવ્રતાના બધાં રૂપો લખો.
 ઈ. સોચ્છં, ઈચ્છં, મોચ્છ, મેચ્છે અને સોચ્છાદ એ ઉપોનાં યુક્તશતી અર્થ સાથે એ મારેતો અપરાદ ૩૫ નીચમ જણાવો. ૧૫
૨. ક્રુધારાંત નામો અને જોને છેડે અન્ હોમ છે એના નામોના ઉપો સંબંધી જે વિશેષતા જણાતી હોય તે લખો.
૩. અ. કર્મણીપ્રયોગ, બાવીપ્રયોગ, અને ઘેરકમેદમા મગ્ધમા આવે એ ધાતુનાં કોઇ પણ કાળના બધાં રૂપો લખો.
 વ. અમુ (અવસ્) દ્વચ્ચ અને ક (કિં) તેનાં બધાં રૂપો લખો. ૨૦
૪. નીસંગો પાઠ લખવાનો શ્રમ લખનારનો શો હેતુ છે ? ૧૦
૫. નીચેના ગેરાનું પ્રાકૃત ભાષામાં ટ્રાન્સલેશન કરો:—

પરમાર્થ.

આગમ જાણનારા શૈલ પુર્વધરો પણ પતિન યજ્ઞેલા સામ્રાજ્યા છે, તે આ મનના પ્રતાપથી છે. તેથી આગમ જાણનારનું મન વશ રહે, એમ સમજનારો પણ જૂન છે આગમો વાચતી વેળાએ તેમાં મનને વશ કરવાનો સંબંધ વંચાતો હોય તો તેવે વખતે જા આ ગ્રંથન મન વાચનાગ્ને અન્ય રથાનકે તેમ જામ છે. આ મનને સર્પની કપમા આપી છે સર્પ નગ તો વાકો હોય છે અને તેમા જો તેને હાંહેયો તો તે વિશેષ વાકો થઇ ગતિ કરે છે. તેમજ આ મન વાક છે. તે રાજન કોઇ વસ્તુપર ટકે તો ટકે છે, પણ જો તેને હાં કરી કોઇ વસ્તુપરથી ખસેડી, ધ્યેય એવા શ્રી જીનેશ્વર ભગવાનમા અથવા બીજા કોઇ વિષયમાં જોડવા માડીએ તો તે ત્યાં જોડાતું નથી, પણ મર્પની પેડે વિશેષ વક્તા પકડી અન્ય રિથયોમા જોડાય છે. આ ગાથામાં મનને વશમાં સાવજાતું ઠકલપણ જણાવતું છે અને મન વશમાં આવતું નથી, એમ કહેવામા આવે છે.

૧. નીચેની ગાથાઓની મરફુન છાયા કરો અને તેનો વિસ્તારપુર્વક અર્થ લખો:—

અ. કીર્તી ન કુણદ્ લોઠં લજ્જાપાદિમાદ્ જલં (મર્લ) ઉવળેદ ।
 સોવાણો અ રિંદંદ ચંધદ્ કલિપટ્ટદમ્કડજે ॥
 જહ્ ઉલ્લમિ જાણદ્ નાળી તવસંયમે ઉવાચવિજ ।
 તહ વચ્ચુમિત્તદરિસણ સામાચારિ ન યાજંતિ ॥

સીસાયરિયકમેણ ય જનેણ મિદિઆઈં સિપ્પસત્પાઈં ।
 નજ્જાંતિ વહુ વિદ્ધાઈં નચ્ચલુ મિત્તાણસરિયાઈં ॥
 જો નિચ્ચકાલ તવસંજમુજ્જુઓ ન વિકરેઈ સજ્જાયં ।
 અલસંમુદ્ધસીલ્લજનં ન વિતં ઠાવેઈ સાહુપા ॥

ધ. કાષ્ઠપલ્લ અગ્નિષ્ઠી ગાથા વખી તેનું નિવેચન કરે.

૧૦

૨ સ્ત્રીવિદ્યાર્થી પરીક્ષા.

અવિચારિણી કન્યા માટે.

ધો. ૧-(પ. રા. શંકરલાલ ડાહ્યાભાઈ).

(જેવ વંદન મુધીનાં સંગ્રે, નવઅંગ પૂજના હુલા.)

- (૧) નિરીહિઆ, પિદ્ધસચ્ચરમ, આવાધિ, મિહિગદ, બુદ્ધાણ, અપ્પહિદમ, મોલેણ, મામાપિક એ શબ્દોના અર્થ લખો. ૮
- (૨) કાઉસગ્ગના આભાર લખો. ૪
- (૩) તથ્ય લોકમાં ચાલતી છત્રપ્રતિમાની સંખ્યા લખો. ૪
- (૪) ચક્રસ્તવ અને મિદાણ બુદ્ધાણ સત્ર શું સુગમે છે. ૪
- (૫) મુત્તસ્તવ (પુષ્પસ્તવરસી) ની ત્રીજી ગાથા અર્થ સહીત લખો. ૫
- (૬) પ્રમુદ્ધા હન્યની પુનર્જા હોઈ અર્થ સાથે લખો. ૫
- (૭) બુદ્ધજાલ, પવનિ, રોપ, રત્નત્રયી, અવિચર, એ શબ્દોના અર્થ લખો. ૪

છપ વિચારની ૨૫ ગાથા.

- (૮) નીચેના જરો કયા પ્રકારના છે તે લખો.
 અચ્યુત, ગતો, રાસિંદા, ઉત્તિગ, ઉદર, જ્ઞાણ, તીર્થ, કિતર, દરિતાપ, કુતાગ. ૨૦
- (૯) વિગતોદ્રિય જરોને કટલી અને કહ કહ દ્રિય દોષ ?
 અને તેવા જરોના યોદ્ધા નામ આપો. ૧૦
- (૧૦) પ્રત્યેક વનરપતિનાય, અને આભાજી વનરપતિનાયના લક્ષણમાં શું નક્કાવન તે જણાવો ? ૮
- (૧૧) ચક્રવર્તી ૬૦ પરિમર્યા, બુધ પરિમર્યાય ચલવર્તી નિવિદ્યા.
 ગો અપ્પ નરિસપ્પમુદા, મોધવ્યા તે સમાસેજી-એ ગાથાનો અર્થ લખો. ૮
- (પુત્રી શિક્ષા.)
- (૧૨) નીચેના હુદાનો અર્થ લખો ?
 વિદાર્ણી ધન તણું, અનિ આચર્ય જજ્ઞાપ;
 ખગ્ગ્યા રિતા ખૂગી પો, પો જોમ વપગાય. ૧૦
- (૧૩) જે સ્ત્રીઓ પંપુર્ય માથે મરગીની વાતો કરે છે તેને શું નામ આપાય છે તે જણાવો આપી મરજાવો. ૮
- (૧૪) આગારપાના પર્ષનું મામાન્ય ગીતે વર્ણન કરો. ૧૦

- (૧૫) ડાહીગરરી, પોતાની સાસુ, સસરા અને પતિ સાથે શી રીતે વર્તતી હતી ?
તે દુઃખી લખે, અને તે ઉપરથી આપણે શો બોધ લેવાનો તે જણાવો ?

ધો. ૨-(પ. વ્રજીલ મોહનલાલ દલીઅંદ દેશાઈ. B. A LL B)

અધિવાહીત કન્યા,

- ૧ છત્ર અને અજીવમાં ભેદ શું છે ? નીચેના છત્ર કે અજીવ છે તે નક્કી આપી જણાવો. ચેળ, કાગળ, બટાટા, કચવા, સીસાપેન, અને પોરા ૧૧
- ૨ નીચેના સવાલોના જવાબ આપો.
(૧) પૃથ્વીકાય કેમ અજીવ નહિ ?
(૨) છત્રના ભેદ કયા કયા ?
(૩) આસન અને બધમાં શું ભેદ ?
(૪) નિર્જીવ કય રીતે યાય ? ૨૦
- ૩ તરન, સમકિત, સિદ્ધજન, પ્રાણ, નિગોદ અને અનતકાય ગ્રેટને શું ? ૧૨
- ૪ નીચેના સુબધમાં જે જણતા હો તે તેમાં લેવાના બોધ સંકિત દુઃખી લખો.
મશા ગણિકા, અર્ધકાશિક તાપત, અને કુમ્મલ મુનિ ૧૫
- ૫ સમકિતના પાંચ લક્ષણના નામ અને તે દરેકના અર્થ લખો. ૮
- ૬ કારક સમ્યક્ત્વ અને દીપક સમ્યક્ત્વ, ઔપચારિક સમ્યક્ત્વ અને ક્ષાયોપશ-
મિક સમ્યક્ત્વ, અને સિદ્ધ પ્રભાવક, અને સિદ્ધ આત્મામાં દરેક શું ? ૧૦
- ૭ નીચેના મરણ પામી કયા ગયા ?
શ્રી મહાવીર સ્વામી, ઉદયી રાજ, અર્જુનમાળી, જમાલી, શ્રેણિકરાજ ૧
- ૮ હિતશિક્ષા મનોથીમાથી કોઈ પણ છ કડી લઈ તેના અર્થ સમજાવો ૧૫

ધો. ૧-(પરીક્ષક રા. ન્યાલચંદ લક્ષ્મીચંદ સોની બી એ એન એલ પી)

ન્યાયો તથા શ્રીયો માટે

વિષય—(જે પ્રતિક્રમણ અર્થ સાથે, છત્રવિચાર પ્રકરણનો સાર, કોષ, મન, માયા અને શોભની સંજ્ઞાઓ તથા જે ગદ્ય લી)

- ૧ નીચેના પોતાના અર્થ લખો. તથા તે કયા કયા ચરોચર આવે છે તે બતાવો
(૧) ચદેસુ નિમ્મલપરા, આપ્ત-એસુ અહિય પવાસપરા
(૨) પનમહાવધ ધારા, અદારસ સદસસ સીતગ ધારા
(૩) અધાર સસાગ તમુદ પાર, પતા સિવ દિતુ સુષકૃ સાર.
(૪) આયેમિ સવ્વ છત્ર, સવ્વે છત્રા અમતુ મે
(૫) સવ્વ દુરિતોભનાચન કરાય મર્વાસિવપ્રથમવાલ
(૬) છત્રાદિ સા વિરતલદરી સગમા ગાહદેદ
(૭) જ્ઞેમ નામગદ્ધે પાવપમધા મિન્ન-વિતિ
(૮) સમ્મહિરિ સમાપ્તિ નરંજુ.

ધો. ૩-(પરીક્ષક શેઠ કુંવરજી આણંદજી.)

નવતત્ત્વ.

માર્ક.

૧. પુષ્પતત્ત્વ ને પાપતત્ત્વ બંનેમાં ગણેલા બેદ કયા છે? ૪
૨. અણ્વ તત્ત્વમાં આપેલી પરિણામી સીવમુક્ત એ ગાથાનો સમજ સમય તેવો અર્થ લખો. ૬
૩. ચાર પ્રકારના બધ દર્શાવ સાથે સમજાવો. ૪
૪. મોક્ષ તત્ત્વમાં આપેલી સંત સુદ્ધપચ્ત એ ગાથાનો અર્થ લખો. ૮

ત્રણ લાખ.

૫. ત્રણ પ્રકારની અવસ્થાના નામ અને તે ક્યારે ક્યારે આવવી તે વિસ્તારથી લખો. ૫
૬. ત્રણ પ્રકારના ગુરુવંદનમાં હાલ કાયમ કરીએ છીએ, તે વંદન સમાવેશ કોમાં થાય છે? ૩
૭. હકાક વિગતના નીકીયાતાં નામ સાથે સમજાવો. ૬
૮. એકાસણા કરતાં આબેલમાં કયા કયા આચાર વધારે છે તે અર્થ સાથે લખો. ૬

ઉપરેશ પ્રાસાદ લાગ ૨ લો.

૯. ચાર પ્રકારની સદ્ગુણના નામ ને સમજાવો. ૬
૧૦. સમકિતના ૭ સ્થાનના નામ ને સમજાવો. ૬
૧૧. ભર્મરાગ એ શોનો બેદ છે? તેનાપર કોનું દર્શાવ છે? તે દર્શાવ કુકામાં લખો. ૧૦
૧૨. સમકિતના ચોથા બ્રહ્મણુ નામ અને તેને અંગે સમજ સમય તેવું વિવરણ લખો. તેનાપર કયા કાની છે? ૧૦

સ્તવનો ૬ માંથી.

૧૩. જળકે સમકિત રતનકું એ સ્તવની ત્રીજી ગાથાનો અર્થ લખો. ૬
૧૪. દોડતાં દોડતાં પંચ કયાય તો-તેની ખીજ ગાથાનો અર્થ લખો. ૬
૧૫. તાર હો તાર પ્રજા મુજ સેવકબણી-તેની ચોથી ગાથાનો અર્થ લખો. ૮
૧૬. સ્તવનને બાદે જેણે સમકિતના ૬૭ ખેલની સમીપ કરી હોય તેને ત્રણ શુદ્ધિગાળી લાગતો અર્થ લખો. ૧૦
૧૭. પાંચ લક્ષણના નામ ને તેના કુદી બાળ્યા સાથે અર્થ લખો. ૧૦

ધો. ૪-(પરીક્ષક રા. મનસુખલાલ વિં કિરત્યદ મહેતા-ગોરખી.)

- (૧) નિગેની ગાથાઓનો અર્થ સમજાવો નયા તેની પુષ્ટિમાં કોનાં જાણતાં હો તેનાં એ ત્રણ ચરિત્રો લખો.—
- (અ) મયણુ પવણેયુ બપ તારિસાવિ સુરસેદ નિચેલા ચરિયા,
તા પદપત સરિસાણુ
હમર સ્તાય કા વતા ?

(શિ. વિ. આ. પદ્ય ૭૭)

ધો. પ. ૩- (પ. રા. ગોકુલદાસ નાનજીભાઈ ગાંધી.)

પ્રશ્નપત્ર.

૧. નીચેનાં અવતરણોનું સ્પષ્ટીકરણ કરો.
 અ " શ્રાવકને સત્તા વિધા (વસા) ની દયા હોય. "
 જ " પ્રમોદિયરેજ દિ સા લાગે છે. "
 કા " ભાવીભાવ અન્યથા થતો નથી. "
૨. નીચેનાં શબ્દોનો ભાવાર્થ લખો.
 ભાવદીપ, નિહસંગ, કલ્યાણક, સ્વચ્છતા, સમવશરણ, નિવાણ, પ્રતિષ્ઠમણ,
 આરિનાઆર.
૩. નીચેનાં શબ્દોનો ભાવાર્થ લખો.
 વૈદ્ય, અભિક્ષ, સમાધિ, અને કમિત્તના ચરિત્રમાંથી જે સાર-ઉપ-
 દેશ નીકળતો હોય તે સમજાવો.
૪. નીચેનાં શબ્દોનો ભાવાર્થ લખો.
 વૈદ્ય, અભિક્ષ, સમાધિ, અને કમિત્તના ચરિત્રમાંથી જે સાર-ઉપ-
 દેશ નીકળતો હોય તે સમજાવો.
૫. નીચેનાં શબ્દોનો ભાવાર્થ લખો.
 વૈદ્ય, અભિક્ષ, સમાધિ, અને કમિત્તના ચરિત્રમાંથી જે સાર-ઉપ-
 દેશ નીકળતો હોય તે સમજાવો.
૬. નીચેનાં શબ્દોનો ભાવાર્થ લખો.
 વૈદ્ય, અભિક્ષ, સમાધિ, અને કમિત્તના ચરિત્રમાંથી જે સાર-ઉપ-
 દેશ નીકળતો હોય તે સમજાવો.
૭. નીચેનાં શબ્દોનો ભાવાર્થ લખો.
 વૈદ્ય, અભિક્ષ, સમાધિ, અને કમિત્તના ચરિત્રમાંથી જે સાર-ઉપ-
 દેશ નીકળતો હોય તે સમજાવો.
૮. નીચેનાં શબ્દોનો ભાવાર્થ લખો.
 વૈદ્ય, અભિક્ષ, સમાધિ, અને કમિત્તના ચરિત્રમાંથી જે સાર-ઉપ-
 દેશ નીકળતો હોય તે સમજાવો.
૯. નીચેનાં શબ્દોનો ભાવાર્થ લખો.
 વૈદ્ય, અભિક્ષ, સમાધિ, અને કમિત્તના ચરિત્રમાંથી જે સાર-ઉપ-
 દેશ નીકળતો હોય તે સમજાવો.
૧૦. નીચેનાં શબ્દોનો ભાવાર્થ લખો.
 વૈદ્ય, અભિક્ષ, સમાધિ, અને કમિત્તના ચરિત્રમાંથી જે સાર-ઉપ-
 દેશ નીકળતો હોય તે સમજાવો.

“ બંધુઓ ! અમારે માટે શું કરશો ? ”

લેખિકા-મ. રવ. મગનમહેન માણેશ્વર.

જે જોડ માતાના પેટથી જન્મ પામેલાં હોય, - મા જોરમાન માતા જે ભાઈ હોય તેને જગતમાં ભાઈ પડે છે, અથવા તો કાંઈ માતાના છોકરાઓને પણ બંધુ કહેવામાં આવે છે. તેથી પણ આગળ આવતી જેની સાથે પરિચય હોય તેને પણ બંધુ કહેવામાં આવે છે. વળી પ્રણીએ પોતાથી ન્હોતો સ્ત્રીઓને ભગિની તુલ્ય ગણતી એજ પ્રમાણે સ્ત્રીઓ-સખારીઓએ પણ પોતાના પતિ સિવાય સર્વને, પ્તાના ને પ્તાન મગન તેમજ મોરને પિતૃતુલ્ય ગણવા આ પ્રમાણે પરસ્પરે હરજ છે અને આ હરજ આપ મને બંધુઓનું પ્તાન એટલી તમારી બહેનો પ્રાપ્તી તેને અંગે તે ઉપરજ મામ બંદનના રોદ સાથે સંબંધ મહોવતી હરજે સંબંધી જે ભાઈ કહેવા પ્રેરાઈ છે.

આ લેખિકાનો હોંસા એ છે કે જે ને જોઈને આજે સ્ત્રી સમાજના હિતાર્થે કાર્ય કરી રહી છે, તેમની આખી જીવનકામ બધકે હિંદ, પાગસી, મુસલમાન અથવા કોઈ પણ સમાજની સાથે બધુ-એમની ઉર્મિઓ વધારે ને વધારે વેગમાં વધે, તેમની કમેલ અને સત્પ્રજ્ઞિમાં અન્ય સવિકાઓ જોડાય અને તેમની સહાયતાથી પોતાની જાતિની ઉત્થતિ થાય.

આ લેખમાં તો હું જૈન સમાજને વિશેષનાથી સંબોધીને લખીશ. મારા જૈન બધુઓ ! તમે આજે કેટલાયે વર્ષથી ઠેર ઠેર સંતાનનો, ધર્મશાળાઓ, મુસાદરખાનાઓ, દવાખાનાઓ, વિદ્યાર્થિશાળો વગેરે ધણી ધણી ગતિ પામ્યા. ખરેખરી તમારી સમાજને સુખી બનાવી રહ્યા છો, તે એક અપેક્ષાથી માનનીય છે. આતો ઉપયોગ સ્ત્રીઓ અત્યંતમાં રહેલી હોવાથી પુરુષોના પ્રાધાન્યપણે થે છે. હવે હું એક સલાહ આપને કરીશ કે મંદિરમાં જઈને સુખી કરવામાં સ્ત્રીઓના હિસ્સો નથી ? અર્થેથી છે જ એમ તમારે કમલ કરવું પડશે, તો તે જોઈને માટે તમેજે શું કર્યું છે ? ને કંઈ તમે કર્યું હોય તેમાં સ્ત્રીઓને અત્યંત અવરથામાં રાખેલી હોવાથી તેઓ બાગ લઈ શકતી નથી અર્થવા તમે જો લઈ શકો તો ધણી જાણ પ્રમાણમાં, તેમ જીવંત દવતોરૂપે તેઓને માટે કંઈ પણ કરવા ખામી હોઈ શકે તો નહીં નહીં કંઈ પણ કામ આદરશે કે પોતાનું નથી. બધુઓ ! તમે તેમણે સ્વાર્થ સાધવામાં ચુક્યા નથી, ચુકશો નહિ અને ચુકતા નથી. અને તેમ કરવામાં સ્ત્રીઓને કંઈ અટકાવ નથી. વિસારી પૂઠવી એવો હવે ચાલે તેમ નથી. શું એક આજે જોશો ? તેમ ધરી તો ખોળ અંગને પક્ષાધાત લાગશે, પણ બે આંખથી સમાજવૃત્તિથી ચાલશે તો સમાજની ઉત્થતિ સહેજમાં થઈ જશે.

જ્યાં ત્યાં સ્ત્રીઓને પત્ની અગત્યતાને માટે મરજી હોય, તેમને મરજી હોય, તેમની કદર તમારા હૃદયમાં વસતી નથી, તેમને દેશ પરદેશમાં પોતાની કંઈક પ્રમાણે જઈ પોતાનું કંઈક કરવાનો હક્ક નથી એવું માનીને તે પ્રમાણે આચરે છે. આ મધ્યમાં તેમની સક્તિને હાથ દેવા જેવું નહિ તો ખોળું શું છે ? જો તમારે સામાજિક અને ધાર્મિક કાર્યો ઉત્તમ પ્રમાણે કરવા હોય, તો ચલાવવા હોય, દેશની ને સ્વતંત્રિની ઉત્થતિ કરવી હોય, પોતાનું ગૃહ સ્વર્ગ તુલ્ય બનાવવું હોય, ખી. એ., એમ. એ., વિગેરે પદવીધારી બધુઓના કાર્યમાં સહાઈકારીની પાયા બનાવવી હોય તો મદદારી તોચેનાં વાક્યોને ધ્યોનમાં લઈ અમારે માટે કંઈક કરશો, તો અમારી અને તમારી જાતિનું જીવન મશ્વ થયેલુ ગણાશે.

બાઈઓ ! હવે સ્ત્રીઓને અમારા પગે હમા રહેવાનું કંઈ આવવા મોકલ્યું છે. તમારી જોઈનાની જે મૂર્ખ અવરથા છે. તે દૂર કરવાને હેઠલું હેઠલું આશ્રમોની સ્થાપના કરો, જે જે આશ્રમો ચાલે છે તેમને સજાઈ અને તનમન ધર્મથી સહાય આપી ચિરસ્થાયી બનાવો. સ્ત્રીઓને યોગ્ય દેખવણી આપવામાં મદદ કરો, તે સંબંધી પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરાવો તથા લખાવો, સ્ત્રીઓપયોગી પુસ્તકોલેખો ઉઘાડી સ્ત્રી કેળવણીનો પ્રચાર થાય તો માટે સધળી સ્ત્રીઓને મદદ થઈ એક વાંચવા માટે પુસ્તકો મળે એવી યોજનાઓ કામ કામ કરો, તેઓ વિદ્યાકળા, વૈદક, ભરત કામ, શીવજી કામ, માદાની માવજત કરવાનું, તેમજ પાકશાસ્ત્ર, ખાજક ઉછેર અને સ્ત્રી ચિકિત્સા વિગેરેને સમગ્ર નાના પ્રકારનું જ્ઞાન મેળવી આપે તો આશા છે કે તેમનામાં જાનરૂપી દીવ્ય પ્રકાશી નીકળતો સમાજનો આપ કંઈ જુની જાતનો મોકલે જ નહીં.

ઉત્પત્તિ માટે ધણાએ સાધનો મેળવી ગયાં છે બોર્ડિંગો, પાઠશાળાઓ, અભ્યાસશ્રમો વગેરે હવે જેતજોતામા હવેથી શકે છે, તો હવે કોઈ વીર ખણુ ! પોતાની ખેતોની ઉત્પત્તિ માટે જીવન આપી આ પર્યુપણ પર સફળ થયે તો એક આદર્શ કાર્ય કર્યા જેવું થશે

આજે પર્યુપણ પર દરવર્ષે કરતા કરતા, વખાણો ઉપદેશો સામગ્રતા સામગ્રતા, અમારા કાનો બહેન થઈ ગયા, કેટલાક બીડથી કટાણી ઘેર બેઠા, કેટલાકોને કલ્પસૂત્ર સામગ્રી ધર્મશ્રદ્ધામાં કલ્પનાઓ ઉઠવા લાગી, ને તેવું મહત્વ ધટાડ્યું આ પ્રમાણે હવે લોકોની પ્રવૃત્તિ બદલાવા લાગી છે, તો આપણને હવે દેશ દેશને અનુસરતા સાધનો મેળવવાની જરૂર છે, અને તેજ લોકોને ખમે છે વળી તેની યોજનામાં મન રમે છે આવા અવસરમાં અમારા સાથુ મહારાજે જેમ બોર્ડિંગો ઉઘાડવાના પ્રયાસો કરે છે, તેમજ આ નમો કન્યાશાળાઓ, બાલિકાશ્રમો, પત્નિશાળાઓ ખોલવા તેમજ શિક્ષિકાઓ ઉપદેશી કાઓ તૈયાર કરવા પ્રયાસો કરે તો ખન્નેની ઉત્પત્તિ સાથે થશે અને મસાં સુખરૂપ નિવડશે. અતિમ એવી જ આશા છે કે મહારાજ વિચારો પર કંઈ વિચાર કરશે અને મને માટે થોડો સમય અર્પણ કરશે

નોટ—આ લેખ પર્યુપણ સમયે તેના અંક માટે પ્રાપ્ત થયો હતો લેખિકા મુગધ તારવેપુર આવેલા શાવિકાશ્રમના સ્થાપક અને અવરધાપક છે ત્રી

શ્રીમાન્ શેઠ જેતશી ખીઝશી જે. પી. ના જીવનની રૂપરેખા.

સવત ૧૮૧૧ માં શ્રી કચ્છ સુધરીમાં શેઠ જેતશીભાઈનો જન્મ શાહ ખીઝશી કુરમણીને ત્યાં થયો એમની માતાનું નામ ગંગાબાઈ હતું તેમણે નવ પુત્ર અને એક પુત્રીને જન્મ આપ્યો તેમાં જેતશીભાઈને આઠમા તરીકે કહી શકાય હાલ જેતશીભાઈના વડીલ બન્યું હોસાભાઈ કચ્છમાં રહે છે અને ૧૩ બન્યું હેમરાજભાઈ મુળધમાં રહે છે એ સિનામતા સર્વ આ નાસવત જગતનો ત્યાગ કરી ગયા છે, છતાં લક્ષાભાઈ અને ગોળપારભાઈ પોતાની પાછળ સતતિ મુકતા ગયા છે. જેતશીભાઈનું પ્રથમ લગ્ન સવત ૧૮૩૨ માં થયું અને ખીન્ડુ લગ્ન સવત ૧૮૩૭ માં થયું પ્રથમના પત્નીનું નામ વેળ બાઈ હતું અને ખીજ પત્ની વીરબાઈ નામે હાલ વિદ્યમાન છે તેઓ ધણાજ ધર્મીક અને પુણ્યવાન છે આ દૃષ્ટીનો ગૃહવાસ ધણો સુખરૂપ અને શાંતિમય નિવડ્યો છે

સવત ૧૮૪૨ માં જેતશી શેઠને ત્યાં એક પુત્રરત્નનો જન્મ થયો તેનું હીરજી નામ પાડ્યું અને હીરજીમાં હીર દેખાયું એટલે શોખપાર જેતશીની કું ને બદલે હીરજી જેતશી ની કું તેજ સાચમાં સાચુ થઈ, કે જે દિનપ્રતિદિન ધનમાં, આબરૂમાં અને આટમાં આગળ વધતી ગઈ હીરજી શેઠ બુદ્ધિમાન છે વિનયી છે, પિતૃમક્ત છે પોતે નવીન વાતાવરણમાં ઉછરેલા છે પાશ્ચાત્ય ભાષાનું સાકે જ્ઞાન ધરાવે છે અને પોતાના તીર્થ મનામ માતા પિતાની આજ્ઞા સારી રીતે પાળે છે હીરજી જેતશીની કું નો તમામ વહીવટ પોતાના પિનાના છા નીચે રહીને તેઓ ચલાવે છે અને પોતાની વયના અને

ખાનદાન મિત્રો સાથે વિદ્યા વિનોદ કરવા સાથે વ્યાપારમાં પુરતું ધ્યાન આપે છે. બવિષ્યમાં હીરણ્યમાધ શાંતિ, કામ અને દેશને ઉન્નવણ કરવાને પોતાથી બનતું કરશે એમ અત્યારે દરેક રીતસર આશા રાખે છે. ખેતશી શેક પોતે ભોળા દિલના છે પણ ધંધાને અંગે અતિ નિપુણતા ધરાવે છે. તેમનામાં હિસાબ, હિમત, ધૈર્ય અને સાહસીકતા એટલી બધી પ્રમાણમાં છે કે જે જોતાં તેઓ જેમ સાધન વગરના હિંદુસ્થાનમાં જન્મેલા છે તેમ જો યુરોપ કે અમેરીકામાં જન્મ્યા હોત તો આજે તેઓ આખી પૃથ્વીને ચક્રીત કરી શકત એમ સક્ષમ દષ્ટિએ જોનારને સહજ દેખાઈ આવે. જેમ રણભૂમિમાં કાંઈ શરવીર યોદ્ધા જ્યારે હાથમાં તલવાર ગ્રહી શત્રુ સાથે લડે છે ત્યારે તે કાળે શું યશ તેનો કિંચિત્ પણ ખ્યાલ કરતો નથી, તેવીજ રીતે જ્યારે કાલાબામાં ખેતશી શેક જાય છે ત્યારે હરિકેને એવા તો હકારે છે કે તેઓ પણ મનમાં તેમની સ્તુતિ કર્યા વગર રહી શકતા નથી. યુગ-ગત, કાઠીઆવાડ, ખાનદેશ, વરાડ, કુર્ણાટક અને બંગાળ વગેરે દેશોના અનેક શહેરોમાં તેમની પેઢીઓ ચાલે છે અને પૂર જોસમાં વ્યાપાર કરે છે. કચ્છી દશા ગ્રામવાળા જૈન શાંતિમાં તેમના સમાન વ્યાપારી કુનેદ ધરાવનાર બીજે એક પણ નથી એમ આખી શાંતિ એકી અવાજે કબુલ કરે છે, એટલુંજ નહિ પણ તેમના પ્રસંગમાં આવનાર દરેક બુદ્ધિમાને મનુષ્ય પણ એમજ કહી શકે છે. તેઓ પાશ્ચાત્ય કેળવણીમાં પઠાત છતાં વ્યાપાર સંબંધમાં એટલું બધું જ્ઞાન ધરાવે છે કે જે જ્ઞાન એજ્યુએટોને હેરાત પમાડે છે—વ્યાપારી જ્ઞાનમાં તેઓ એમ. એ. ગણાય છે. રૂના વ્યાપારીઓમાં તેમની આંટ બહુજ વખણાય છે. શ્રીમાન શેક રામનારાયણ, સર હજારીમ તથા સર સાસુન સાહેબ જેવા તેમના અનેક મિત્રો છે. ઇન્ડીઆ બેન્ક, ન્યુ શ્ટોક એક્સચેન્જ, બોમ્બે કાઉન એક્સચેન્જ અને સેફ ડીપોઝીટ વગેરે ધીકતા ખાતાઓમાં તેઓ ડીરેક્ટરશીપ મળવી શક્યા છે.

ખેતશીભાઈમાં દયા મુર્તિમત્ત છે કારણ કે દુઃખીઆને દેખીને તેમણે હૃદય આર્દ્ર બની જાય છે. તેઓ તો એમજ માને છે કે—

દયા ધર્મકો મળ હય, પાપ મળ અભિમાન;

ગુણશી દયા ન છાંડીએ, જન લગ ધરમે પ્રાય.

‘પોતાના પ્રાણ સમાન પરના પ્રાણ સમજ પરને સુખ આપવાને હંમેશાં તત્પર રહેવું એ દરેક મનુષ્યનું પરમ કર્તવ્ય છે’ એમ તેઓએ અનેક પ્રસંગોએ અનેકવાર કહ્યું છે. એટલુંજ નહિ પણ “નવીન યુગના વિચારચીત્ર નવયુગકોને મારી સેખાવતો બહુ મુદ્દવર્તી બને ન સમજાય પણ અજ, વજ અને જળ વગર પ્રાણ તમજતા માનવાત્માઓને તો તે અવશ્ય ગમશેજ અને તેમને ગમે એજ મારા હૃદયની પરમ બાવના છે. વર્તમાન કાળના વિદ્વાનો મને માન આપે કે નહિ તેવી મને દરકાર નથી પણ દુષ્કાળમાં ધાસ અને પાણી વગર જે ગાયો, બગદો અને પશુ પક્ષિઓ લાખોની સંખ્યામાં મરણને શરણ યાય છે તેઓને ધાસ અને પાણી આપતી વખતે તેઓના હૃદયમાં જે શાન્તિ વળે અને તેઓ જો એમજ કહે કે ‘અમારા હૃદયતર કપરજ દેશની આમાદી અને ઉત્પત્તિનો આધાર છે’ તો મારે વર્તમાન પંચોના સર્દારશીકોની જરૂર નથી.” આ તેમની દૈન માન્યતા છે અને તેથી તેઓના દાનનો પ્રવાહ વિશેષ દુષ્કાળ પીડિત આત્માઓને મદાયતા આપવા તરફ વળ્યો છે. એકંદર રીતે તેઓ દૈન વિચારતા છે, પોતાનું ધારેલું દેરે તેવા સ્વભાવના છે અને મુનિરાજનનાં વચનો પર પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખનારા છે. કાંઈ પણ શુભ કાર્ય કરવું હોય

સારે તેઓ મુનિવર્ગની સન્મતિ લે છે અને તેમની સન્મતિ મેળવ્યા પછી તેઓ શુભ કાર્યની શરૂઆત કરે છે, અર્થાત્ તેઓ દેવશુદ્ધના પૂર્ણ ભક્ત છે. તેમને શુભદાન આપવું ગમે છે અને અનેક પ્રસંગે તેઓ તેમ કરે છે; છતાં નાદર કાર્યોમાં પણ અનેક વખત તેમને દ્રવ્યનો સુવ્યવસ્થા કરવાનો પ્રસંગ આવેલો છે અને તે નીચે પ્રમાણે છે.

સંવત્ ૧૯૫૫ થી ૧૯૭૨ સુધી કચ્છ કાંડીઆવાડ અને ગુજરાતમાં દુકાળના પ્રસંગે લગભગ રૂ. ૩,૦૦,૦૦૦) તેમણે અન્ન વસ્ત્ર માટે અર્પણ છે. એ શિવાય દેરાસરોના જીર્ણોદ્ધારમાં રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦), ધર્મશાળાઓના બાંધકામમાં રૂ. ૨૫,૦૦૦), જીવદયામાં રૂ. ૨૫,૦૦૦), પાલીતાણાની હોનારદ વખતે હાપરાઓના બાંધકામમાં રૂ. ૧૫,૦૦૦), કીર્તીમાં ઉપધાનની એ વખતની કિંમત પ્રસંગે રૂ. ૨૪,૦૦૦), પાલીતાણાના મંથ વખતે રૂ. ૧,૨૦,૦૦૦), ઉત્તમજીમાં રૂ. ૮૦,૦૦૦), કચ્છ સુધરીમાં સમગ્ર ગાંતિને પોતાને બાંધણે આમંત્રી તેમના દર્શનથી પાવન થવાને કરેલા ઉત્તમજીમાં રૂ. ૮૨,૦૦૦), પોતાના વરકથી કુસ નહિ તો કુવની પાંખડી અર્પવી એવી બાવનાથી કરેલી સાન વાસણોની લાણી (પ્રમાર્વના) માં રૂ. ૮૦,૦૦૦), પાલીતાણાની બોર્ડીંગમાં રૂ. ૫૦,૦૦૦), ખીજો બોર્ડીંગો, બાળાશ્રમો અને અનાયાશ્રમોમાં રૂ. ૩૦,૦૦૦) અને મિન્ન મિલ્લ સ્થળે પાક-શાળાઓ, બાલિકાશાળાઓ અને કન્યાશાળાઓ નિમિત્તે રૂ. ૨૫,૦૦૦) તેઓએ અર્પણ છે. એ સિવાય પાલીતાણા પાસે આવેલા એક મામમાં તેમણે હોસ્પીટાલનું મકાન બંધાવી આપ્યું છે અને કચ્છ સુધરીમાં તેમણે એક દવાખાના સાથે મજબુત મકાન બંધાવીને આપ્યું હતું છે, જેનો વાર્ષિક ખર્ચ રૂ. ૨,૫૦૦) છે. હાથારમાં આવેલા દવાશાળા પ્રગણામાં તેમના તરફથી અનેક પાકશાળાઓ, સાથે છે, તેનો વાર્ષિક ખર્ચ રૂ. ૨,૫૦૦) વાપ છે. એ ઉપરાંત તેમની સાંપ્રત સંભાવન કચ્છી દયા એશવાળ જૈન ગાંતિને કરજ સુક્ત કરવાની મદદરૂ છે; તેમાં તેમણે રૂ. ૭૬,૦૦૦) ની નાદર રકમ હમેદથી અર્પણ છે અને ગાંતિએ આપેલા માનપૂર્વના મેલાવકામાં રૂ. ૧,૦૧,૦૦૧) નિરાશ્રીત વર્ગ માટે તથા રૂ. ૨૫,૦૦૦) જુદા જુદા કેળવણીનાં ખાતાઓ માટે અર્પણ તેમણે પોતાના જીવતરને કૃતજ્ઞતા કર્યું છે. એમની સંભાવતોના અડકસો રૂ. ૧૧,૬૮,૦૦૦) અગીઆર લાખ અડકસ હજારનો અંકાય છે અને તેમાં શુભ દાનની ગણના તો યથા સકતીજ નથી. જો કે ઉપરોક્ત આ સંભાવતોમાં તેમના બહુ હેમરાજભાઈ તથા શોજપારભાઈના સુપુત્રરત્ન વસનજીભાઈ તથા શિવજીભાઈએ પણ કેટલોક ફાળો આપેલો છે કે જેની નોંધ વિસ્તારના ભયથી અને લીધી નથી. એટલું જ નહિ પણ તેમના લઘુ બેટા હેમરાજભાઈ ખેતસિંહ શેઠને પિતા ગૃહ્ય સમજે છે અને તેમની આગા માન્ય કરણામાંજ પોતાનું કન્યાશુ માને છે તેમજ તેમના સુપુત્ર રત્ન શામજીભાઈ પોતાના પિતાને શોભાવે એવા સદ્ગુણો ધરાવે છે. અને શોજપારભાઈના બંને પુત્ર પણ એજ રીતે ખેતસિંહ શેઠનું માન વિનય પૂર્ણ પ્રેમથી સાચવે છે. આ રીતે જેતાં ખેતસિંહ શેઠને કુટુંબ તરફથી પૂર્ણ સંતોષ છે. તેમને સારાં સગાંઓ, વિદ્વાન મિત્રા અને અનેક શુભી જનોનો સમાગમ પૂર્વ પુન્યથી પ્રાપ્ત થયો છે, અને જેથી કચ્છી દયા એશવાળ જૈન ગાંતિમાં અત્યારે તેઓ પૂર્ણ ભાગ્યલાગી, અ-કેમર લેખામ છે અને ગાંતિએ તેમને પ્રમુખ તરીકે સ્વીકાર્યા છે. તેમને ધરદાર તરફથી જે. પી. ની પદવી મળી છે. અનેક રજવાડાઓમાં તેઓ સારી લાગવગે ધરાવે છે અને કેટલાક રાજાઓ સાથે તેમને જૈનિતો સારી સંબંધ છે. એકંદર રીતે તેઓ ગાંતિના અ

એસર છે, વ્યાપારીઓમાં મોખરે છે, સરકારમાં મન્માન ધરાવે છે અને કુટુંબમાં સુખી છે. પણ (પરને દુઃખે દુઃખી છે અર્થાત્ દયાળુ સ્વભાવના હોવાથી અનેક દુઃખી આત્માઓને દુઃખ સુકત કરવાને તેઓ યતન કરે છે.) ખેતસિંદ્ધ શેઠના જીવનમાંથી શ્રીમાતાને ધણુંજ સમજવાતું છે, તેમની સાદી રહેણીકરણી આ દેશનેય જમાનામાં અનેકાને બોધ લેવા જેવી છે અને કેવળ ખાનપાન ને આરામમાં સુખ ન માનતાં પરોપકારતા કામમાંજ માયુ સુખ સમાયેલું છે એમ તેઓએ જીવન જગત્તે શીખવે છે. હવે આખી જૈનકામમાં પરો પકારી અને ઉદાર દિવન! એક આગેવાન તરીકે પોતાની કારકીર્દિમાં યશસ્વી ઉમેરો કરશે એવી ભાવના દરેક જૈન રાખે છે.

(કચ્છી જૈનમિત્ર પરથી.)

શેઠ રામચંદ્ર જેઠાભાઈનું જીવન.

રિસેપ્સન કમીટીના ચેરમેન શેઠ રામચંદ્ર જેઠાભાઈના જન્મ માંગરોલ ગામમાં સંવત ૧૯૨૭ ના વૈશાખ સુદી ૧૫ ને શુક્રવારના રોજ યથેલો છે, તેઓ પોતાની નાની ઉમ્મરથીજ વિનયવાન વિવેકી તેમજ નમ્રતાવાળા અને ઉદ્યોગી હોવાથી લોકપ્રિય હતા. વળી પોને બાળ વયમાં પોતાના પિતાશ્રીની સાથે સં. ૧૯૩૫ માં કલકત્તામાં આવી કાયે-જમાં રહી વિદ્યા અભ્યાસ કરી અતિ યશસ્વી યજ્ઞ તમામ કાર્યોમાં શ્નેહ પામ્યા છે, અને અઢાર વર્ષની નાની ઉમ્મરમાં પોતે ધી બ્રિટીશ ઇન્ડિયા સ્ટીમ નેવીગેશન કંપનીના વડા નોરના દલાલ તરીકેના કામકાજમાં જોડાયા હતા અને બાહોશપણથી તે કાર્યમાં તેઓ સંપૂર્ણ ફનેલમંદ નિવડ્યા છે. એટલુંજ નહીં પણ હાલમાં તેઓ બુદ્ધિશાળી અને સમ-યસૂચક હોઈ દરેક કામની સાથે ધણી સારી રીતે અએસર તરીકે ભાગ લેતા રહે છે તેઓ શ્રીગવરમેન્ટ લાકેસના ધણુ ખરા હકો પણ ભોગવે છે. આવા ઉંચા દરજ્જાનું સાદું માન મેળવ્યા છતાં પણ તેઓ સાદા અને નમ્ર હોઈ દરેકની સાથે મજતાવડાપૂર્ણ રાખે છે. એજ તેમના ખરા સદગુણ બતાવી આપે છે. પોતે વ્યાવહારીક અને ધાર્મિક કેળવણીનો સારો અનુભવ પુસ્તકો વાંચવાનો શોખ હોવાથી મેળવ્યો છે જેના પરિણામે તેઓ કેળ-વણી વધારી નવ યુવકોને વિદ્યાન બનાવવામાં તન મન અને ધનથી પોતાથી બનતી સારી મદાય કરવાને બૂનના નથી અને વારંવાર પોતાના અમૂલ્ય વખતનો તેવા પ્રમંગે ભાગ આપવાને પૂરતા તત્પર રહે છે. ધર્મ કાર્યમાં ઘણોજ ઉત્સાહમયો આગળ પડતો ભાગ દર વખત તેઓ લેતા આવ્યા છે, આથી અમે છેવટે કચ્છીએ છીએ કે પોતે પોતાની જીવનગીતે આવાં સુકૃત્યો કરવામાં અને પોતાના દ્રવ્યનો કેળવણી જેના ઉત્તમ ખાતામાં સદુપયોગ કરી માદૃશ્ય કરશે.

અફસોસ ! કે ઉત્તમ આશા આપનાર આ શેઠ કલકત્તા પરિવહ પલાસ થઈ ત્યાર પછી થોડા દિવસમાં દુક માંદગી ભોગવી અચાનક ગુજરી ગયા છે. તેમના આત્માને અખંડ શાંતિ મળે !

૧૧ જૈન શ્વેતામ્બર પરિપદ

—સંક્ષિપ્ત વૃત્તાંત.—

—કેલકસ્તામાં પ્રમુખીય પરિપદ ગત્તાતાલના દિવસોમાં બરવાતું નક્કી થયું હતું અને તેમાં સ્વસાન્ય વગેરે મહાન પ્રશ્નોની વાઠાધાર કરવા માટે પ્રમત આદ્યોત્તમથી બરેલું વાતાવરણ જોવામાં આવતું હતું, તો તેવા સમયમાં ત્યાં અમખ જનોની મેદિની જામે એ સપ્તર્થ રીતે સંભવિત હતું આ સમયનો લાભ લઈ કલકસ્તામાં આપણી ધાર્મિક પરિપદ બરવાથી થયો લાભ થાય તેમ છે એવું ત્યાંના આગેવાનોને જણાવતા તેમણે તે મુચના થયો ખુશીયાં અને તાત્કાલિક તત્પરતાથી ઉપાડી લીધી. આ કામ એટલું બધું મોટું હોવા છતાં એટલી બધી કસપથી અને ટુંકી મુદતમાં થયું કે આ પરિપદ બગવ છે એવા ખગર વતરીકે પણ અમે હરફડના ખાસ અંકમાં આપવાની રીયતિમાં રણા નહિ, કોન્ફરન્સના આદિમનો સ્થાપકતા ઉપડી ગયો, ત્યાં જુદા જુદા કમિટીઓ નીમાઈ, આમત્રણ પત્રિકા તૈયાર થઈ. પણ પ્રમુખની ચુટણી પછી થઈ ચકી નહિ. એ ચાર મહાન્ય પ્રશ્નો માટે કરેલો પ્રયાસ ન શક્યો એટલે છેવટે મુબમમાં પ્રસિદ્ધ વ્યાપારી શેઠ ખેતરી ખીઅથી J. P. ને આમત્રણ થતા તેમણે હસ્તે મહોડે અને દિલોજનીથી પ્રમુખપદ સ્વીકાર્યું આ શેઠની ટુંકી જીવન રેખા અમે આ પહેલાં આપી છે તે પરથી તેમની શ્રીમતાઈ, ઉદારતા, અને હૃદયની દયા માલુમ પડશે.

હિંદના જુદા જુદા ભાગોમાં આમત્રણ પત્રિકા મોકલતાં તેને માન આપી કામ-પ્રેમી સદ્ ગુહસ્થો અને આગેવાનો એકઠા થયા અને બેકંદના ત્રણ દિવસ નામે ૩૦ મી, ૩૧ મી ડિસેમ્બર ૧૯૧૭ અને ૧ લી જાનવારી ૧૯૧૮ માંના પહેલા દિવસે સન્માનકારિણી સભાના પ્રમુખ તથા પરિવંદના પ્રમુખના બાપણે યથા.

પ્રથમ દિવસ તા. ૩૦-૧૨-૧૭

સન્માનકારિણી સભા (રીસેપ્શન કમિટી) ના પ્રમુખ શ્રીચુત રામચંદ જેઠાભાઈએ ખેતાતું લાપણ વાંચી મંલગાન્યું હતું.

નેત્રાનંદકરિ મવોદવિતરી શ્રેયસ્તરોર્મજરી ।

શ્રીમદ્ધર્મમહાનરેદનગરિવ્યાપલ્લતાધુમરિ ॥

હપોત્કર્ષશુભમમાવલહરિ રાગદ્વિપાંજિત્વરી ।

મુતિઃ શ્રીજિનપુંગવસ્ય ભવનુ વઃ શ્રેયસ્કરી દેહીનાં ॥

માન્યવર સદ્ગુહસ્થો તથા સુશીલ બહુનો !

ખીપરમ દૃષ્ટિ પરમાત્મા શ્રી મહાવીર તીર્થંકર બગવાનના વદનીય ચરણકમલોમા પચાર્જ પ્રશ્ન કરી, શ્રીમાન લોસનશિરોમણી શ્રીમદ્ધર્મ શ્રીમુખમાં સ્વામીને વિનિન-બાને વંદન કરી, શ્રીમાન અરિહંતસ્વામિએ પણ પૂજ્ય ગમ્પી પ્રાચીના તીર્થંકર શ્રી સદ્વા સંધને સપ્તેન આંતરભાવપૂર્વક નમસ્કાર કરી, અનવિરાગ્યત સર્વ સદ્ધર્મી બાઈઓને, શ્રી

કલકતાનિવાસી જૈનશ્વેત્તાર સકલ સંધની આત્માનુસાર, તેમના આંતરિક આવશ્યક સવિ-
નય સાદર કરતાં આરંભમાં નિવૃત્તિ કરવાની મારી પ્રથમ યત્ન છે કે, તે શ્રીમદ્ધર્મસૂત્રથી
આ રીતે આપ સન્નિવેશને માટે આપવામાં આવતા આવશ્યકને માટે તેઓ તરફથી
નીમાયત્રો હોવાથી તેમનો અત્યંત આભારો હું, એટલુંજ નહિ પણ મારા પૂર્વોક્ત સદ-
ભાગ્યે પ્રાપ્ત થયેલા આ શુભાવસરથી આપ સર્વ સદ્ધર્મીઓનાં દર્શનના લાભે કૃતાર્થ
થયેલો માનું હું.

મને પોતાને વિશેષ જાણીતી મારી અપૂર્ણતા, તથા-મારા કથાગ્રંથ બાંધવોની માર્ગ
કરતાં વિશેષ યોગ્યતા એ જને તરફ લક્ષ્ય-આપતાં મને પોતાને જ એમ સ્પષ્ટ દ્રશ્યમાન
ધાય છે કે, જે મહત્વપૂર્ણ કાર્ય મને સોંપાયું છે તેનો અનોસમાર જોખી જોખ માન્યવર
ગૃહસ્થપર મુશ્કેલીમાં આવતે તો મારું ધારતું છે કે વિશેષ દીક થતે, તેમ છતાં શ્રીમદ્ધર્મની
આજ્ઞા, સર્વથા વંદનીય અને શિરોમાન્ય ગણી સંધ તરફથી સોંપેલા કાર્યને માટે ઉચ્ચ
યત્નની મારી ફરજ છે.

આપણા આ પ્રાયઃ પ્રતિવાર્તિક ડૉનર-સભા અનેકાનેક લાભ પેટી પ્રથમ મદતરતો
લાભ, દેશ દેશાંતરથી અનેક પ્રકારની અગવડો તથા ગ્રમ વેડી, દ્રવ્યાદિનો ભોગ આપી,
સદર્થ આટલે અંતરે પધારવાની કૃપા કરનાર સમસ્ત આર્થ દેશના પાળનીય શ્રી સંધના
દર્શનનો છે, કે જેને શ્રી તીર્થંકર પરમાત્માએ પણ મદાપવિત્ર કહેશે છે વળી તે લાભનું
વિશેષ મદત્ત તો એ છે કે ખુદ ભગવાને પણ તે કલ્યાણકારી મળીને "નમો તીર્થંકરસ"
હતી સર્વોત્તમ મળ્યા છે. આ મદાત શ્રીમદ્ધર્મ આપણા સદ્ભાગ્યના યોગે પોતાના પ્રતિનિ-
ધિઓ દ્વારા દર્શન આપવા આપણા કહેરમાં પધાર્યા છે, એટલુંજ નહિ, પણ આપણા
ઉપર અધિક કૃપાર રૂપે આપણા સર્વ પ્રકારના અચ્ચુદયના મદત્તશ્રીની વિવેચના કરવાની
પણ તરતી રીતીકારી છે, તે જેનાં આપણા ઉપરનો નેમની કૃપા તરફ કાર્યવાહકો જેટલી
કૃતતા દર્શાવે તેટલી ઓછી છે.

હોવા ઉપરાંત તેના વ્યાપારી મજબૂતી પણ લગભગ આપી દુનિયા માથે નિકટ થયેલા છે. એટલું જ નહિ, પરંતુ પરમાત્માની કૃપાથી પ્રાપ્ત થયેલા પ્રાકૃતિક સૌન્દર્યના પરિણામે તેની શોભામાં અધિકાંશે વૃદ્ધિ થાત છે. વિશેષજ્ઞ જંગલ દેશનો સર્વ પ્રકારની સાસારીક ધાર્મિક રાજકીય વ્યાપારી એ વિગેરે અનેક પ્રગતિઓનું કલકત્તા મધ્યસ્થલ હોવાથી તેની મહત્તા અને પ્રતિષ્ઠા અન્ય શહેરો કરતાં કાંઈ રીતે ઉતરતી નહીં જ કહી શકાય. આ પ્રમાણે સર્વ રીતે મહિમાપૂર્ણ સ્થવમા આપ મર્વ મહત્ત્વરૂપેના પવિત્ર દર્શનોનો લાભ એ અમારે મન તો સુવર્ણ-સુગન્ધના અધૌકિક સંયોગ રૂપે અત્યંત આનંદવર્ધક છે.

આવી રીતે સર્વ આનંદોત્સવ અને મનોહાસના આ શુભાવસરમાં હર્ષની ઉર્મિઓમાં ઉદ્ભવતાં અન્તઃકરણના અભ્યંતરથી સુરામમાન યતા આવકાર, સર્વભાવિક રીતે જ પ્રદર્શનની દૃષ્ટિએ કાષ્ઠક અપૂર્ણ જણાશે, તેમ છતાં હું આપ સર્વને એટલું તો નિશ્ચય પૂર્વક કહેવાનું સાહસ કરીશ કે અમારો આ સત્કાર ગમે તેવો હોય, તો પણ અમારા આંતરિક પ્રેમથી પૂર્ણ હોવાથી આપના કૃપામય અતુલ મોટે આપન છતાં પણ પાત્રમાનવાનો આપની મહેરબાનીની અમને પુરેપુરી પ્રતીતિ છે.

મધુઓ! હવે આપણે જે કરવાનું છે તે વિષયોનું અવલોકન પ્રારંભો કહીશું. આપણા જૈનધર્મની જૂતપૂર્વ પ્રમા અને પ્રતિષ્ઠા મમરત આર્ચવર્ત ઉપરાંત એથીયા, સુરોષ વિગેરે પૃથ્વીના મહાન ખડોમા સર્વજ્ઞ જાણીતી હતી. ધર્મ, સિદ્ધાંતોને જાણનાર મહાન આત્માથી મહાત્માઓ તથા પંડિતો સ્વયં સ્વયં વિહાર કરી સદુપદેશદારા જૈન ધર્મની વિજય-પતાકા સારી રીતે વિસ્ફુરિત ગમ્મતા હતા, એટલું જ નહિ, પરંતુ મહા પરાક્રમી રાજરાજાઓ પણ અત્યંત પલશીય ધણ આ ધર્મ પાસતા, દુકમાં કહેતાં એક સમય એવો હતો કે અમારે જૈનધર્મ સિદ્ધાંતોના સર્વમાન્ય મહિમા દેશ દેશાંતરમાં જાગૃત્તમાન હતા, તથા અન્યધર્મીઓ પણ તે સિદ્ધાંત તરફ માનની ભાવનાથી ગમ્મતા ધરાવતા. રોમ, ગ્રીસ, ઈજિપ્ત, ફ્રાન્સ એ વિગેરે દેશોના તત્કાલીન વિદ્વાનોએ આપણા ધર્મની પ્રશંસા કરેલી હોવાનાં દૃષ્ટાંત આજે પણ તેઓના ગ્રંથો દ્વારા આપણે જાણી શકીએ છીએ.

પરંતુ હવેનો સૂર્ય, ઉપર પ્રમાણે પૂર્ણરો પ્રકાશ પડી, તેના અસ્તનો સમય પણ, કાલના પ્રભાવે યવા લાગ્યો નાના પ્રકારના વિચલ, દુઃખદ, મતમતાતર એ વિગેરે કારણોને લઈ, જૈન માર્ગાનુસારી પ્રજા, સંખ્યા અને મહિમાતા સુખધમા કાષ્ઠક ગોણનાની અવસ્થામાં આવી પડી, સાથે સાથે ધર્મ સિદ્ધાંતની વિવિધતા, કર્મનિષ્પણ તરફ દુર્લક્ષ, સામાજિક દુરાવસ્થા, રાજ્યાશ્રયનો અભાવ, અન્ય ધર્મીઓના વિરોધ એ વિગેરે અનેક અણુધાર્મિક અને બળકર વિચિત્રોને લીધે આપણો ધર્મ નદપ્રાય યુવા લાગ્યો આપણા ધર્મ-ગ્રંથો, અભ્યાસકો તથા આધ્યાપકોને અભાવે, દુર્લભ મધુ-જળી લાગ્યા; પ્રભાવક આત્માથી વિગેરેની ખામી જણાવા લાગી અને ધર્મશ્રદ્ધિઓ મંદ અને નિર્જાલ યના માંડી.

આજ એકાદ સૌકથી તે દુઃખમય સ્થિતિનું પરિવર્તન થઈ, ધર્મનો પુનરોદય થતો નિહાળવાને જૈનસમાજ માગ્યસાલી યાપ છે, એ પરમાત્માની પૂર્ણરોમ કૃપાનું શુભ ચિન્હ છે, આપણા સૌમાગ્યે અધિકાર ભરેલુ વાદ્ય સ્થેન સ્થેન વેરાતુ જાપ છે, આપણી દૃષ્ટિ સંમુખ વિશેષ અને વિશેષતે વેરાતા વાદ્યમાથી પ્રભા જોરાતું સદ્માગ્ય આપણને, દિન-પર દિન, અધિકાધિક પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત થતું દોસે છે.

આ આનંદમય પરિસ્થિતિને માટે આપણા વર્તમાન રાજ્યકર્તાઓનો આપણે અનેકાંશે આભારી છીએ. જોકે જે રાજ્યાશ્રય દ્વારા આપણા ધર્મનું પ્રાચીન કાલમાં જે અપૂર્વ સમર્થન થતું હતું તે રાજ્યાશ્રયનો આ કાલમાં અભાવ છે, તો પણ ધર્મસ્વાતંત્ર્યના રક્ષણ નીચે આપણને ભૂતકાલમાં નહેલાં અનેક વિધ્નોમાંથી આપણો બચાવ થયો છે. બદલે આપણને એવી અનેક સાધન-સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત થઈ છે કે જેનો આપણે શોભ્ય પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરી, આપણી સમાજના ઉદ્ધારાર્થે, તથા આપણા ધર્મના પુનઃ પ્રસાર માટે યત્નશીલ થઈએ તો જે પ્રતિભા આજ અત્યંત દુર્બલ અવસ્થામાં જોઈએ છીએ, તેજ, યોગ્ય વર્ગોમાં તેની પૂર્વપ્રભાએ પહોંચી, તેથી પણ વિશેષ ઝલકલતી તેજોમય દશાને પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ થઈશું. જે પ્રમાણે રાજ્યાશ્રયના સંબંધમાં આપણે નિર્વિધન થયા છીએ તેજ પ્રમાણે અન્ય દિશાઓમાં પણ આપણને વિશેષ સાનુકૂળતા પ્રાપ્ત થઈ છે. દેશવિદેશ પર્યટનના જલમાર્ગ અને જુમાર્ગ અધિકાંશે અનુગમ્ય થવા સાથે વ્યાપાર રોજગારની વિસ્તૃતતાને અંગે જૈન બાધવોનાં પરસ્પર મિલન દર્શન પણ સહજસાધ્ય થયાં છે, જે બીના પરસ્પરની પરિચયવૃદ્ધિ માટે એકાદી લાભદાયક નથી. ભૂતકાલમાં વખતો વખત સંધ-પર્યટનોને કષ્ટમય થયેલા દુરાચારીઓના વાસ પણ ખીટીશ છત્ર નીચે ધણે અંશે, નહ પ્રાયઃ થયા છે. ધર્મ વિપયક ઇષ્ટ શિક્ષણપ્રણાલીનું અવલબન દરવામાં આડે આવતી મુશ્કેલીઓ દુર થઈ છે. આંશે આંશે સમગ્ર સમાજ મંડલોમાં ધર્મ સિદ્ધાંતોનાં યથાર્થ સ્વરૂપો જાણવા સમજવાની અભિલાષા દિનપરદિન તીવ્રતર થતી જાય છે. આપણો મદિલા સમાજ પણ પોતાના ભૂતપૂર્વ ગૌરવ તરફ મમતા અને દહનિષ્ઠો પ્રદર્શિત કરતો જાય છે. ધાર્મિક રહેણી, કરણી, એ વિગેરેમાં સુસંસ્કાર પ્રાપ્ત થવા માંડ્યા છે. વાસ્તવિક રીતે જોતાં આપણને ધર્મપ્રચાર અને તેની અભિવૃદ્ધિ માટે જે જે અનુકૂલતાની જરૂર છે, તે અધિક નહિ તો શોભ્ય અંશે પણ પ્રાપ્ત થવાનો અવસર આવી લાગ્યો છે. એવા આ ઇષ્ટ જમાનામાં આપણી જૈન સમાજના ઉત્કર્ષ માટે ભરાતાં સમેલનો, ધર્માજ અગિન-દનીય અને હરપાણકારક છે.

ઉપર પ્રમાણે, જૈન ધર્મની મહત્તા, તેનો પ્રાચીન મદિલા, વર્તમાન સમયની તેની મહત્તા અવસ્થા, તેના પુનરોદ્ધારને અનુકૂલ સંયોગો, તેના અત્યુત્તમ સિદ્ધાંતો સમજવા જાણવાની વર્તમાન જૈન પ્રજાની ઉત્કંઠા, એ વિગેરેનું સૂક્ષ્મ વિદ્યર્થન કર્યા પછી, પ્રથમતઃ એ પ્રશ્ન ઉપરિચિત થાય છે કે, આ સર્વવિધ સાનુકૂલતાનો લાભ કેવી રીતે અને કેવા ઉપાયો દ્વારા લેવો. અને એજ મહાપ્રશ્નનો નિર્ણય કરવો, એ સર્વ મંધ-સમારંભોનું પ્રથમ લક્ષ્ય હોવું જોઈએ. આપણા સદ્ભાગ્યે આજના આપણા મહા સમેલનમાં એવા એવા પ્રતાપશાલી, બુદ્ધિમન્ત અને અનુભવી અગ્રેયો પધાર્યા છે કે જેઓ પોતાને સોંપાયલા કર્તવ્યમાં અત્યંત કુશલ અને સમર્થ હોવાથી, તેઓ પૂર્વોક્ત મહાપ્રશ્નનો મહાધાનકારક નિર્ણય જરૂર લાવશે, એટલે અત્રે તદ્વિષયક વિશેષ કથન અનાવશ્યક છે.

પરંતુ એક જોની તરીકે મારી શી શી અભિલાષાઓ છે, મારી ધર્મબગિચાઓ તથા ધર્મઆનંદો કેવી ઉચ્ચત્તમ અવસ્થાએ પહોંચેલા જોઈ હું રાજ્ય યાદ અને મારા જૈન ધર્મના પ્રચાર માટે કઈ કઈ પ્રગતિઓ સ્પષ્ટરૂપમાન થતી જોઈ મારું મન દરખાવ, એ જાણવામાં હું આપ સાહેબોને મમય લઉં તો તે નિરર્થક અગેશો ન ગણવાનો કૃપા કરશો.

મારી મનોવાંચનાઓ આપની મનન-વિચારને માટે રજુ કરેલો પહેલો, આ સમાજની વર્તમાન પરિસ્થિતિની આલોચના અરથાતે નદિ ગણાય એમ માની હું વાની રજા સપ્તકે આજનો જમાનો એવો વિચિત્ર છે કે, આજકાલ પ્રમાણે જેટલે અંશે તે અનુકૂળ છે, તેટલે જ અંશે તેની પ્રતિકૂલતા પણ જોઈ નથી. આપણા પોતાના ઇષ્ટ મંતવ્ય પ્રમાણે વર્તવાની રચનશક્તિ જે પ્રમાણમાં લાભદાયક છે, તેટલા જ પ્રમાણમાં નુકસાનકારક પણ છે. સાધન સંપત્તિઓ જેટલે અંશે ધર્મ પ્રચારમાં લાભદાયક છે તેટલે જ અંશે બળકારક પણ છે, સદ્ગુણસાધ્ય પર્યટન માર્ગનો આશ્રય લઈ જૈન નરવીર વીરચંદ્ર રાધવજી ગાંધી, જેવા મહાત્માઓએ જૈન ધર્મની વિજયપનાહ અમેરિકા જેવા દુર દેશ-વરોમાં પ્રવર્તાવી છે, એ જેટલે અંશે આપણને અગ્નિમાન સેવા લાયક છે, તેટલે જ અંશે કાળજી રાખવા જેવી બીના એ છે કે વિદેશ-વિદારી બાંધવો ધાર્મિક રહેણી, કહેણીથી પરીપક્વ થયા વિના પ્રદેશ પર્યટન કરશે તો પોતાની પરિપક્વતાના અભાવે પોતાનું જોવા વિશેષ ભય રહેશે.

આ પ્રકારના વિપરીત જમાનામાં આપણી વર્તમાન અવસ્થા કદી છે તેનો રહેજ નિચાર કરનાં જણાશે કે મને પોતાને સાથે ગળનાં આપણાં ધણાંએક ભાઈ ખેડેનો જૈન ધર્માભિમાની હોવાનું મમત્વ રાખતાં હોવા છતાં “જૈન ધર્મોવક્ત્રી અર્થાત જૈન” એટલે કોણુ એ ભાગ્યેજ સમજનાં હશે. આપણાં ધર્મ શાસ્ત્રોમાં ધણીઆ પ્રમાણેનું શુદ્ધ વર્તન તો મહાદુષ્કર છે, પણ તે નરક પૂર્ણ ત્રિશાસના અભાવે આપણે ધણું જોડું જાણીએ છીએ. ‘આમ, કહેવામાં હું કોઈની યોગ્યતાની રીકા કરવાની ઇચ્છા રાખું છું, એમ, આપ માનશે નહિ. મારી આપ સર્વેને એજ પ્રાર્થના છે કે પૂર્વોક્ત કસોટી સદામાં રાખી સર્વેએ પોતા-પોતા માટે નિશ્ચય કરી લેવાનો છે કે જે ધર્મને માટે આપણે આશ્રયપૂર્વક મમતા ધરાવીએ છીએ તે ધરાયવા જેટલી યોગ્યતા આપણમાં છે કે નહિ, અને નથી તો શું શું અપૂર્ણ છે, એ વાત એક વખત અંતઃકરણમાં દડક થયા પછી, આપણા સંખ્યાબંધ મહત્વના પ્રશ્નો આપોઆપ નિર્ણિત થશે, એટલું જ નહિ, પણ સમાજોન્નતિ ધર્મરદ્ધિ આદિ ઇષ્ટ અભિવાધાઓ પેણુ સદ્ગુણ-સાધ્ય થશે. શ્રદ્ધા, નિર્મોહ, નિરૂદ્ધેગ, સમદર્શિ, એકાગ્રતા, વાત્સલ્ય, પ્રભાવના, નય, સમ્પ્રકારિત્ર, મૈત્રીભાવ, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારના નાનાવિષ સદ્-ગુણોથી પૂર્ણ વ્યક્તિત્વોધન જૈનનું જૂથ છે. બાંધવો ! ઉપરોક્ત અશ્વરેણો આપણને જેટલી બધી મહત્વતા આપે છે, એ જ આપણે આપણા અંતઃકરણમાં ધટાવી રાટ્ટીએ તો આપણું જીવન ઉચ્ચતમ કોટીનું યજ્ઞ આપણા સમાજની રદ્ધિ પણ સત્વર જોવાને ભાગ્યશાળી થઈશું.

સામાજિક પરિસ્થિતિ તરફ સદા આપતાં, પણ આપણી નિરાશા જોઈ નથી. સમાજોન્નતિનાં પ્રાથમિક મુળતત્વોથી પણ દુર આપણે ધણે અંશે પછાત છીએ એમ કહેવામાં જોડું નહિ ગણાય. આપણી વ્યવહારિક રીતમાન, રીતરીવાજ, રહેણી કરણી, આચાર વિચાર, સંસાર વ્યવહાર, એ વિગેરેની બાબતમાં પણ મૂઢમાવસોકન કરતું ઉપયોગી થશે એમ માની હું જણાવીશ કે ઉપરોક્ત સર્વ દિશાઓમાં ધણાંએક સુધારા, વ્યવસ્થા, અને પ્રવૃત્તિ થવાની જરૂર જોઈ નથી. આપણા પૃથક્ પૃથક્ વિભાગોમાં, મિન્ન મિન્ન પ્રાંતોમાં, અને જુદી જુદી સ્થિતિઓમાં દુર ધણાંએક રીતરિવાજો, આચાર વિચાર એ વિગેરે

પરસ્પરથી ધણે અંશે વિમુક્ત જેવા છે. તે સર્વમાં સમયાનુસાર અને કુશલતા પૂર્વક, એવા સુધારા વધારા થતા રહેવા જોઈએ કે દિનપ્રતિદિન તે સમદષ્ટ અને પ્રેમવર્ધક થતાં જાય, કે જેને પરિણામે કાલે કરીને સમસ્ત વિભાગો એકજ મહાસમાજના એક સરખા અંશો દેહીધ્યમાન થાય. આ સુધારા વધારાની બાબતમાં આપણે લક્ષમાં રાખવું જરૂરનું છે કે આપણામાંના કેટલાએક વિભાગો, કેટલીએક બાબતોમાં અતિમ મર્યાદાથી પણ આગળ વધી ગયા છે, જ્યારે કેટલાએક અતિશય પાછળ પડી ગયેલા છે. સંઘ-સમારંભનું એ કર્તવ્ય છે કે એ પ્રમાણે આગળ પાછળ વિખરાઈ ગયેલાં અંગો ત્રાટે પૃથક્ પૃથક્ વિખેલી સમદષ્ટિ પૂર્વક યોગ્ય મર્યાદા બાંધી તે મર્યાદાને કેંદ્ર લઈ ગણી તેની આસપાસ સર્વ અંગોએ આવી મળવા માટે, યોગ્ય પ્રમાણમાં આવશ્યક પ્રગતિઓને પ્રેરત કરવી.

સમાજ સંગઠન માટે સમાજ બાધવોની આર્થિક સ્થિતિ અને આજીવિકા પ્રાપ્તિ માર્ગનાં યોગ્ય સાધનો, એ પણ વિચારણીય વિષયો છે; જે સમાજમાં સમાજ શિરોમણી શીમતે શુદ્ધસ્થાના વૈભવ સંપત્તિના લાભ, સમાજના અન્યતર સમાસદોને યથાયોગ્ય અંશે પ્રાપ્ત ન થાય, તે સમાજમાં સમભાવ, સહાનુભૂતિ અને બંધુપ્રેમની વૃદ્ધિ થવી હુર્મત છે. આપણો સહાનુભવ, સંયો, એ વિગેરેના છતિહાસો આપણને શિખવે છે કે ધર્મબાંધવ અને સમાજબાંધવ કદાચ આપણાથી ઉતરતી પંક્તિમાં હોય, તો પણ તેને, એવા નિષ્ઠ પ્રેમ અને સહાનુભૂતિદ્વારા પોતાના તરફ આકર્ષવો, કે જેથી તેની ઉતરતી પંક્તિ હોવાના અંગેની કલેશ-જનક રચિતને બૂલી જઈ સમાન બાવની દોર્મિયી આનંદિત થાય, એટલુંજ નહિ, પણ એકબાવથી ઉત્પન્ન થતી ઇર્ષ્યા વિગેરેથી નિમુકત થઈ, સમાજ સેવાના મદનકાર્યમાં, તેની ધનથી યા મનથી સેવા બજાવવાને એક સરખા ઉલટ રાખી તત્પર થાય. વાસ્તવિક રીતે કહેતાં આપણા સમાજ સંગઠન માટે સર્વ પ્રકારની ઇષ્ટ પ્રવૃત્તિઓ જાગ્રત કરી પ્રચલિત કરવામાં, આપણા માનનીય અગ્રેસરોની કર્તવ્યનિષ્ઠ ઉપરજ આધાર રહેલો હોય છે, અને તે તરફ જે કાંઈ કરવાની જરૂર છે, તે હવે વધુ વખત સુલનવી રાખવા જતાં સામાજિક બંધનો અને મમતા દિનપર દિન નબળાં અને નિર્બળ થતાં જશે, એ આપણે સર્વ જૈન માણ બહેનોએ અવશ્ય લક્ષમાં રાખવું જોઈએ છે.

એક જૈન વ્યક્તિ અને સમાજ ક્યારે ઇષ્ટ સ્થિતિએ પહોંચેલ ગણાય તે ચુંકમરૂપે આપે માહેમોને વિદિત થયાં પછી, મારી વાંચનાઓ વિષયવાર રજુ કરતાં તેમને હું સર-સતા માટે છ મુખ્ય વિભાગમાં વહેંચી નાખીશ, અને તે એ કે (૧) ધર્મ અને ધર્મ-ગાન, (૨) શરીર-સંપત્તિ અને તેની સાધના, (૩) બ્યવહાર અને તેની યથાર્થતા, (૪) જીવન-વિચાર અને તેની મરજતા. (૫) દેવી સંપત્તિ અને તેની સમભતા, (૬) સમાજસેવા.

જાણનારા, આ કાળને વિષે, વીરક્ષાન નીકળશે. આવી સ્થિતિ આવી પડવાનાં કારણોનો દોષ ફક્ત અધોગત કાળ પર મુકી જેસી રહેવાનું નથી. આપણા મુનીશ્વરો, આપણા સમર્થ વિદ્વાનો, દુકમાં આપણા સદ્ધર્મી બાધ્યો કંઈ કયાં, કેવી કેરી અવસ્થામાં પડેલા છે તે જાણવાની, તેમને જરૂરની સગવડો અને સહાયતા કરી આપવાની, આપણી પવિત્ર દરમ્મે તરફ આપણે દુર્લક્ષ કરીએ છીએ.

આ મર્થ આપણા ધર્મજ્ઞાન તરફના અભાવનું પરિણામ છે. આપણને સ્થળે સ્થળે એવી સંસ્થાઓની જરૂર છે કે જેમના એકનિષ્ઠ પ્રયત્નોદ્વારા આપણા સદ્ધર્મિઓની ધર્મજ્ઞાસા પ્રબળપણે જાગૃત અને ઉત્તેજિત રહે. પ્રત્યેક ગામ યા શહેરમાં એક યા વધુ ધર્મોપદેશકોની યોજના કરી આપણી બાળપ્રજાને ધર્મની કેળવણી છુટ પ્રમાણમાં અપાવવાની પ્રવૃત્તિઓ આરંભવી જોઈએ. પુખ્તવયી બાધ ખડેનો પણ ધર્મજ્ઞાનનો લાભ અડકુળતાપૂર્વક મેળવી શકે તે માટે જોખ્ખાશાળા સ્થાપવી જોઈએ. તદુપરાંત વિદ્વાન સાધુ પુરોહિત તથા વિદ્યુપી ખડેનો સ્થળે સ્થળે કૌટુંબીક સમેલનો ભરી ઉપદેશ પ્રચાર કરે એવી યોજનાઓની પણ યોજી જરૂર નથી.

તે ઉપરાંત સાંવર્જનિક વિદ્યાપ્રચારક સંસ્થાઓમાં પણ એવી જોડવણી કરાવવી જોઈએ કે જ્યાં ત્યાં અધ્યયન કરતા જૈન યુવકો આપણા સિદ્ધાંત પ્રયોગનું છુટ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે. તેમને તે કાર્યમાં પ્રોત્સાહન રૂપે ઇનામો, સ્કૉલરશીપો પદકો એ વિગેરેની યોજના કરી, જેટલે અંશે સાધી શકાય તેટલે અંશે આપણા યુવકોનું લક્ષ ધર્મક્રિયાના અધ્યયન તરફ ખેંચવું જરૂરનું છે.

પ્રાચીન ગ્રંથોનાં સંશોધન તથા પ્રચારણે પણ મહા ભગીરથ પ્રયત્નો થવાની જરૂર યોજી નથી. આપણે પરંપરાથી જાણીએ છીએ કે "વનસ્પતિમાં જીવ છે." "વાણીમાં પણ પુરુષ છે" આ પ્રકારના આપણા વકીલોપાજીત જ્ઞાનને ધર્મભિમાનીઓ વળગી રહેલા હોવા છતાં, આગલા જમાનાના જરૂરવાત્તા બળે, આપણને 'તે મિથ્યા કલ્પનાઓ હોવાનું' કહેવામાં આવતું, અને પ્રમાણ-ગ્રંથોના અભાવે આપણે તે અપવાદનો પ્રતિકાર કરી શકતા નહિ, આપણા સદ્બાળ્યે એ જરૂરવાદોનો પોતાનાં જ રસાયનશાસ્ત્રો આપણી મદદે આવ્યાં, અને આજે એજ શાસ્ત્રોના સમર્થ વિદ્વાનો હાકલ કરે જ. સી. બોઝ અને ડા. એડીસન, એ વિગેરેએ ઉપરોક્ત "મિથ્યા કલ્પનાઓ" ને શાસ્ત્ર અને અનુભવ સિદ્ધ પૂર્ણ સત્ય દર્શાવ્યાં છે. અનેક શુદ્ધ સિદ્ધાંત-રત્નો આપણાં પ્રાચીન જૈન સાહિત્યમાં એક કે બે નહિ પણ મેંકડોની સંખ્યામાં છે. પણ અશ્વસ! આપણે તે તરફ જરાપણુ લક્ષ આપતા નથી. છીડાને ભોમ પડતા અમરૂષ મર્યો મેંકડોની સંખ્યામાં વિનાશ બાવને પ્રાપ્ત થયા છે. બાકી રહેલું હજુ પણ ધણું છે ને તેની રક્ષા થતી ધણી અગત્યની છે. સજ્જનો! મમાજ વિચારણા માટેના બીજા મહત્ત્વનો વિષય "શરીર-સંપત્તિ અને તેની માધના"નો છે. આપણી સમાજના એથ અર્થે મૂલતત્ત્વોના સંશોધનથી આપણને સમજશે કે શરીર સંપત્તિ એ આપણાં લોકોમાં મહત્ત્વનું સ્થાન ધરાવે છે આપણી સર્વ પ્રકારની ધર્મક્રિયાઓમાં શરીર સહાયકારી છે; પ્રત ઉપવાસ ઇસાદિ ચિત્તવૃત્તિના નિરોધની ક્રિયાઓની સફળતા માટે તેની ખાસ જરૂર પડે છે. ક્ષમા, શાંતિ, ઉપરતિ એ વિગેરે અનેક મનુષ્યોના કારણ માટે, તેમજ નાના પ્રકારની અમન તથા સામાજિક પ્રવૃત્તિઓમાં ઉત્પાદ-

પૂર્ણ ભાગ લેવા માટે, પણ પછે સર્વોત્તમ શરીર-સંપત્તિની જરૂર ઝાઝી નથી. આ સંપત્તિની ખરી કદર આપણે કેટલી ઝાઝી કરીએ છીએ તે આપણી યુવક અને બાળ પ્રજાની દિનપર દિન મંદ પડતી શક્તિઓથી સ્પષ્ટ દૃશ્યમાન થાય છે; આ સર્વનું કારણ આજના જમાનાની રહેણી તથા કુરિવાજ છે. આપણી શરીર સંપત્તિની દુર્બળતા, બાળ વિવાહ, શુદ્ધ વયે લગ્ન, શરીર પુષ્ટિના યોગ્ય સાધનની ખામી, નાની ને અસ્વચ્છ જગ્યામાં રહેવાનાં સંકટ એ વિગેરે છે. હજી પણ પોતાના યોગ્ય પ્રયત્નદ્વારા શરીર સંપત્તિની દુર્બળતા કેવી રીતે અટકે તે પર લક્ષ આપવાની ખાસ આવશ્યકતા છે, એટલુંજ નહિ પણ તેના અપૂર્વ લાભ અન્યને સમજાવી તે મેળવવા તરફ તેમને દોરવાની જરૂર છે. સમાજ સંધાનું પણ એ કર્તવ્ય છે કે તે તરફ સામાજિક પ્રગતિઓ અને પ્રોત્સાહની વૃદ્ધિ કરવી. શરીરની સારી તન-દુરસ્ત અવસ્થા સિવાય, કોઈ પણ કાર્યમાં યશસ્વી યવાની આશા રાખવી વ્યર્થ છે, એટલે તે દિશામાં મધાસાધ્ય પ્રયત્ન શરૂ કરવાની આપણી ખાસ જરૂર છે. આ સ્થળે એટલુંજ લક્ષમાં રાખવાનું છે કે આપણાં ધર્મશાસ્ત્રોમાં, શરીર સંપત્તિ જે જે કાર્યો માટે આવશ્યક ગણાવી છે, તે સામાન્ય કાર્યો માટે નથી. અર્થાત્ તે ખાનપાનાદિના શોખ અને ભોગ-વૈભવોના વિલાસ માટેની નથી, પણ તે દ્વારા વ્રતાદિથી નાના પ્રકારની ઇન્દ્રિયોનો નિરોધ કરી આત્માનું શ્રેય કરવાનું છે. આપણી શરીર સંપત્તિનાં સાધનો, ઉત્તમોત્તમ પૌષ્ટિક ખાદ્ય પદાર્થોદ્વારા નહિ, પણ સાદા અને નિયમિત આહાર વ્યવહારથી પ્રાપ્ત કરવાનાં છે.

સજ્જનો ! ખીલ વિષય પર આવતાં, વ્યવહારમાં પણ શુદ્ધતા રાખવી એ સર્વોત્તમ છે. તેમાં ખામી રહી તો સર્વે કાર્યમાં વિધ્નો આવી નડે એ ચોક્કસ છે. શુદ્ધ વ્યવહાર સાધી પ્રાપ્ત થાય એ જાણવાની જાગૃત્તિને સારી વ્યવહારકુશળતા મેળવવા માટે આપણા શાસ્ત્રોમાં આપેલી સિદ્ધાંત દાખલા અને દલીલો પર લક્ષ આપવા કહીશું. નાના પ્રકારના અનિવાર્ય વ્યવહારોનો વિરોધ ન થાય, જીવન-નિર્વાહમાં ઉપાધિ ન આવે, આત્મોન્નતિમાં મન વચન અને કર્મની નિર્વેપનામાં જરાએ બાધ ન આવે, એવી રીતના વ્યવહારનેજ શુદ્ધ અપ્રતિજંધક વ્યવહાર ગણવેા જોઈએ. આપણાં ઘણાંએક બાઈ જોઈને આ વિષયમાં એવા અનુમાન ઉપર દોરાય છે કે ઉપરોક્ત વ્યવહાર ફક્ત સાધુઓથીજ સાધી શકાય તેમ છે. પરંતુ વસ્તુતઃ તેમ નથી. એ વ્યવહાર સામાન્ય જૈન સમાજને માટે છે, માંડુ પુરોનો વ્યવહાર તો એથી પણ હમ્યતર પ્રકારનો છે, જે વિષય પર આ પ્રસંગે વધુ કહેવાની જરૂર પેખાતી નથી. વળી કૌટુંબિક વ્યવહાર પણ પરસ્પરને સ્વાર્થક, મમતા પૂર્ણ અને વાત્સલ્ય પ્રેરિત હોવો જોઈએ. પોતાના બાતબગિનીઓમાં એકમેક તરફ પ્રેમ, પૂજ્ય વડીલો તરફ વિનિતભાવ, દયાવૃત્તિ, સદનયીલના, એ કૌટુંબિક વ્યવહારમાં આવશ્યક મહત્ત્વ છે. ક્રોધ, ઇર્ષ્યા, દ્વેષ, એ વિગેરે મનુષ્ય માત્રને ત્યાંજ છે. પરંતુ જૈન બધુને તો તે અવસ્થ વર્જવા યોગ્ય છે. પરસ્પરમાં બધુપ્રેમ, આદરમત્કાર, વાણી માધુર્ય, નિષ્કલંક પ્રતિષ્ઠા એ સર્વે મમાજ લેવામાં મહત્વની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરાવે છે. રાજકીય વ્યવહારો પણ તેદવાજ સ્વચ્છ, પવિત્ર અને હમ્ય અભિપ્રાયવાચા ડોવા ઉપરાંત યોગ્ય પ્રમાણમાં સ્વાર્થ નિહિત હોય તો પ્રતિષ્ઠામાં અધિક અરી વધારો કરે છે. આ પ્રમાણે જૈની તરીકે જૈનને માએ નેવો મર્વ રીતનો વ્યવહાર આપણા મમાજમાં મનોવશરક પ્રમાણમાં

પ્રવર્તાવશે જીવોને કયો જૈન બાધવ હર્ષમગ્ન નહિ, યામ ? વસ્તુતઃ ઉપર કલા મુજબનો વ્યવહાર આપશે સર્વેએ આદરશે નોંધશે એટલુંજ નહિ, પરન્તુ સમાજની ઉન્નતિ માટે તથા ધર્મની પુષ્ટિ માટે આપણા સ્વધર્મો બાંધ્યા બહેનો ક્યાં ક્યા વિધોને લઇ તેઓ શુદ્ધ વ્યવહાર સાચવી શકતા નથી, તેની યોગ્ય તજવીજ કરી, તેમને આશ્રય આપવાના ઉદ્દેશથી એવી પારમાર્થિક સંસ્થાઓ તથા શાળાઓ અસ્તિત્વમાં લાવવી કે જેના આશ્રય-દારા, તેમની ઇષ્ટાભિલાષાઓ પૂર્ણ થાય. ધર્મશાસ્ત્ર તથા હિંદુ કેળવણીની પ્રાપ્તિના સાધનો પૂર્ણ થતા જડ પ્રકૃતિનો નાશ થઇ મહેજ સ્વભાવે ધારેલા કામો, અરુપ મહેનતે ફલીશ્વત થશે.

આજીવિકા પ્રાપ્તિના સરલ અને સાર્વજનિક સાધનો અને સંસ્થાઓ, જૈન બાધ-વોના લાભાર્થે સત્વર અસ્તિત્વમાં આવવાની ધણી જરૂર છે. પ્રાચીન ઇતિહાસ અને હત-કથાઓ આપણને સ્પષ્ટ રીતે બોધે છે કે આપણા તત્કાલીન પૂર્વજો આ વિષયમાં સંપૂર્ણ ભગ્ન અને પ્રાસંગિકે અનુસરતો ભોગ આપવાને સર્વ કાળ તત્પર રહેતા. પોતાના ધર્મબાધવોની આર્થિક હિંમત નીચ સ્થિતિની તેઓ કાલજી પૂર્વક તપાસ રાખતા; એટલું જ નહિ, પણ નિષ્કલંક આજીવિકા પ્રાપ્ત કરવામાં વ્યયિત બાધને મદદ કરવા દ્યાર્દ્રતા અને ઉદારતા સાથે હતુક રહેતા. આજે આપણામાં તે ભાવના લગભગ નષ્ટપ્રાય થઇ છે. આપણા જ બધુઓને વિપત્તિમાં પડેલા જેતા છતાં પણ જરાએ અસર ન થાય એટલે અશે, આપણા અત કરણે નિહુરતા પ્રાપ્ત કરી છે. આપણે સર્વેએ “જૈન” નામનો આ-મદ ધરાવતા પહેલાં અંત કરણમાં એ નિશ્ચયપૂર્વક ઠસાવવું જોઇએ કે અશે જૈન જોજ, કે જે પરદુષ્ટે દાંડે અને પારકાના સુખમાં જ આનન્દ માને. પોતાના સુખ, પોતાની વૃદ્ધિ અને પોતાની અભિલાષાઓ માટે તો કીડીથી કુંજર પર્વત સર્વ પ્રાણી માત્ર યત્નશીલ હોય છે, પરન્તુ જ્વાળીમક્તિપણ ત્યારે જ આપણું સાચું કહેવાય કે જ્યારે તેમને પરહિત સાધવાની યચારાકિત સહાય કરીએ, વનસ્પતિમાંના જીવોની દયા ખાતીર આપણે જૈન માર્ગીઓ, પોતાના ધર્મ બાધવો અને બગિનીઓના દુઃખો તરફ લક્ષ નહાવે આપીએ તો તેઓની અને તે સાથે ધર્મની ઉત્થિમાં ખામીનો દોષ આપણી ઉપર જ છે. આપણું એક આપણે જ કરવાનું છે.

આજીવિકા પ્રાપ્તિનો પ્રથમ દિન પર દિન કેટલો બધો મંબીર અને મુશ્કેલી બધો થતો જાય છે તે આપણને મારી રીતે જણીતું છે, છતાં તે દિશામાં આપણા બાધવને સહાય કરવા તરફ પુરતું લક્ષ અપાતું નથી તે નિર્વિવાદ છે. આપણાં કેટલા સદ્ધર્મી બાધ બહેનો અમ વચ્ચે વિના તરફડે છે ? તેઓના રક્ષણના અભાવે જૈન પ્રજામાં ધટાડો વધતો જાય છે. ઉજ્જયકો તેમજ સમાજ હિતતા યોગ્ય સાધનોના અભાવે તે હિત બિન થતો જાય છે. આપણા બન્ધુઓને મદદ આપવાથી અન્ય દર્શનિઓ સાથે મલી જતાં ખટકશે અને તેઓ સાગી લાડનમાં આવતા, દેરાસરો વિગેરેની સારી સંભાલ કરી શકશે. આવી આવી ઉપયોગી બાજતો ઉપર જ્યાં સુધી આપણે લક્ષ ન આપીએ ત્યાં સુધી સમાજ વૃદ્ધિની આશા નિરર્થક છે. વાસ્તવિક રીતે કહેતા પ્રત્યેક શહેરમાં અને ગામમાં એવી એક એક સંસ્થાની આવશ્યકતા છે, કે જેનું કર્તવ્ય લાચાર બાધવોને યથાયોગ્ય સહાયતા આપી તેમનો જીવનવિમલ સરલ કરી આપે.

સમાજની ધર્મશુદ્ધિમાં અત્યંત મહત્વ તત્ત્વાની વક્તા છે. હાલના ઉતરતા કાલમાં પ્રભાવિક આચાર્યના આભાવે તે ઉપદેશકોની ખામીથી દેશ વિદેશમાં વરતા સહધર્મી ભાષ્યોને ધર્મથી બ્રૂટ થતા અટકાવવામાં ને જૈન પ્રજામાં વધારો કરવામાં સમર્થ જૈન તત્ત્વજ્ઞોની સંખ્યા વધારવાની આવશ્યકતા છે. તે દિશામાં આપણું કર્તવ્ય આપણું મહત્વનું નથી.

ખંધુઓના સમાજ સેવાના પ્રશ્નનું મહત્વ આગળ કહ્યું તેમ ધણુજ વિશાલ હોવા ઉપરાંત, તેની જરૂરીયાત પણ આછી નથી. આપણે આગલ જોયું તે પ્રમાણે વ્યક્તિની ઉન્નતિ અને સમાજની ઉન્નતિ માટે સર્વ દિશાઓમાં ગંભીર પ્રયત્નો થવાની જરૂરીયાત પણ તેટલી મોટી છે. તેમ પ્રમાણે તેને અગ્રે કર્મચારીઓની સંખ્યા પણ ધણી જ મોટી હોવાની જરૂર છે, અને આ કર્મચારીઓ તે સ્વાર્થ પ્રેમી નામધારી દોડધામીઓ નહીં, પરંતુ એકનિષ્ઠા અને નિઃસ્વાર્થ પ્રેમવાલી કેર્તવ્યપરાયણતાથી પ્રેરાયલો, કાષ્ટ પણ પ્રકોરના વિધોના અપર્થી ન કરતાં, સાંત ચિત્તે અને ઉત્કંઠાથી સમાજસેવા તથા ધર્મ મેવા માટે તાત્પર્ય થયેલા, સમાજના પરમ બક્ત એવા સેવકો હોવા જોઈએ. આવા પરાપકારી નરવીરો આપણી જૈન મંથાનમાં ગણવા માંડવા છે. આપણી જૈન સમાજનો વિસ્તાર જોતાં તેને અગ્રે કરવાના મહાન પૂર્વકર્મોની સંખ્યા જોતા અને જો દૂર દેશાવરોમાં કાર્યો કરવાનાં છે તે લક્ષમાં લેતાં આપણને સ્પષ્ટ જણાય છે કે જૈન કાર્યવાહકોની સંખ્યા વર્ષમાં એક બે દિવસ એકત્ર થઈ સર્ગીન કાર્ય કર્યા વિના વિખરાઈ જાય તો તેથી સમાજ તથા ધર્મ સેવાની ફરજ, મિદ્ધ થયેલી ગણાય કે નહીં તેનો નિર્ણય આપ જ કરી સેરી. કહેવાનું અફે તાત્પર્ય એ જ છે કે કર્મણેત્ર ધણુ વિશાલ હોવાથી જ્યાં જ્યાં આ ક્ષણે એક એક વ્યક્તિ કામ કરે છે ત્યાં ત્યાં અદ્ય સમયમાં એકે એકને. બદલે એક એક સો બઠે વધુ બંધવો સ્વયંસેવકો કર્ષે કાર્ય કરવામાં રોકાશે ત્યારે જ આ હકારના મહા ભારત કાર્યનો કાષ્ટ ભાગ મિદ્ધ અને ફલીભૂત થયેશે જોવાને આપણે ભાગ્યશાલી યજ્ઞ, નહીંતર લાભની આશાઓ પણ સકુચિત્તે પ્રમાણમાં જ રહેવાની.

ઉપર પ્રમાણે લગભગ સર્વ દિશાઓમાં આપણું અને આપણી સમાજનું શું શું કર્તવ્ય છે; શાની શાની જરૂર છે અને જરૂરીયાતનું મહત્વ કંટાળુ છે તે અશ્વરૂપે જણાવ્યા બાદ આપણી કાન્દરસે તે તે દિશાઓમાં કરેલા પ્રયત્નો અને તેના પરિણામોની સંખ્યાની સંચિત્ત કર્યું.

આપ આજે જોત મહેં આરંભમાં જ કહ્યું છે કે આપણો હૃદય થવા માંડ્યો છે. નદી તર આવી મનાજેનું એકવપણું કરી સમાજ હિતના માટે યોજનાઓ પર લક્ષ કદાપિ અપાને નહીં. આપણી કોન્દરસતો આજ અગીઆરો કિલ્લ છે એજ દર્શાવી આપે છે કે આપણી જૈન મેતામોરી સમાજના દક્ષ અને વિવેકી અગ્રેમરો સમાજને નિતિના, કાર્યમાં દટિબદ્ધ થઈ ચુક્યા છે અને આપણા મહામારે તેમના પ્રશ્નમનીય પ્રયત્નો અને કોન્દરસની આગતપના વર્ણોવર્ણ વિગેરે વિશેષ દેખાતી જાય છે, તે તેને પરીણામે જ આજે આપણે અને એકલા યજ્ઞ આપણી આત્મની કમીઓ પ્રગટ કરવા યજ્ઞિમાન થયા છીએ. મયાં દક્ષ સમેધનોમાં થયેલાં વાપ્પાનો સમાજજો અને વિવેચનો દ્વારા આપણા પ્રાચીન ગૌરવનું આપણને જ્ઞાન થયું છે, અને દિન પ્રતિદિન અધિકારિક પ્રમાણમાં મનાજ બનો

હલ્લ ભર્યો ભાગ લેવા આગમ પડવા લાગ્યા છે, તે તેનું શુભ ચિન્હ છે. એ દશ વર્ષમાં થયેલા કાર્યોની સખ્યા પણ ગણીએ તો ઝાણી નથી, ધાર્મિક અને વ્યવહારિક શિક્ષણના પ્રચારને કોતંગત મણું છે. આ કેળવણી કન્યા કેળવણી સાહિત્યોદ્ધાર, સાહિત્ય પ્રચાર એ વિગેરે અનેક મમાળોદ્ધારક વિષયો ઉપર અમરકાર વ્યાખ્યાનો યથા આપણી ધાર્મિક સંસ્થાઓ જીર્ણોદ્ધારો વીગેરે કાર્યો હાથ ધરનામાં આવ્યાં છે. સમાજની નીતિ રીતિની સુધારણા તરફ વિશેષ લક્ષ આપવા લાગ્યું છે. ટુંકમાં કહેતાં આપણી સમાજને લગતા સર્વ પ્રશ્નો ઉપર યથાચોગ્ય મનન આ કોન્ફરન્સે કરેલ છે આ સર્વ પ્રોત્સાહક શુભ ચિન્હો માટે આપણે તે તે કોન્ફરન્સોના અગ્રેમર કાર્યવાહકો તથા હિતચિન્તકોના અત્યંત આભારી છીએ, અને પ્રશ્ન પાસે પિતીતમાલે વૃંદન કરીએ છીએ કે તેઓમાં જન્યુત થયેલો કાર્પો-ત્સાહ દિન પ્રતિદિન શક્તિમત થઈ તેના અગ્રેકાનેક લાભો આપણને અધિકારિક પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત થાઓ. જે સમર્થ દાનવીર શ્રીમતોની નામાવલી આપણને મૂલતઃસ્મરણીય થઈ છે તે નામાવહીમાં રોજ તે રોજ નવાં નામો ઉમેરતા જાય. આ આનંદમય ને ઉદ્ધાસક પ્રારબ્ધમાં પણ જણાવ્યા વિના ચાલે તેમ નથી કે જે કાંઈ થયું છે અને ચાલે છે તે મરં રીતે સંતોષકારક ન કહેવાય.

સામાજિક પ્રશ્નોની વિવેચના વર્ષમાં એકાદ વખતે થઈ ચૂકે પડે તેથી જાણી અર્થ સરે નહીં એ દેખીતું છે. ફક્ત એક વર્ષનો ભોરાક ધૂંગે થઈ માટે મેં પચ્છિ પણ ચાર માસ જેટલી લાંબી હોય છે તો આપણા આ દાયમના સંબંધોએ જીવન નિર્વહને માટે માન્ય છે પણ દીનસતી વચનામૃતદૃષ્ટિની કેમ ચાલે? બાંધવો નથા ભગિનીઓ! આપ સર્વેને મારી એજ પ્રાર્થના છે કે આપણી સમાજજીવિનું કાર્ય જેટલે અંશે આપણો અગ્રેસરોનું છે તેટલેજ અંગે આપણું પંથુ છે એમ દૃઢ માનવું. અગ્રેસરોએ દશવિલા માગે કાર્ય કરી તેમનાં મમતે આપણા પ્રેરણામાં ફક્તિમૃત કરવાની જવાબદારી આપણા ઉપર ઝાણી નથી. માફ એવું દૃઢ મંતવ્ય છે કે અત્ર વિરાજીત દેશ ત્રિશો સ્વપૂર્ણ લાઘવો; આપણા પ્રસ્તુત સમારંભની કાર્યવાહીનાં શુભ ફલ કૃપા કરી પોતાનાં અભ્યંતરના સંગ્રહીઓને પડોચાડે અને તેમને પણ પોતાની માફક આગામી સમાજોમાં બાગ લેવાને સંમત થઈ તો પોતાંજ વર્ષોમાં આપણા પ્રતિનિધિઓની સખ્યા એટલી નહીં વધી જશે કે 'માર્મ' પ્રજા એક સ્થળે કોન્ફરન્સ ભરવી અશક્ય ગણાઈ. પ્રત્યેક જિલ્લામાં મદકે પ્રત્યેક શહેરમાં અને તે પણ એકવાર નહીં પણ અનેકવાર ભરવી પડશે. અને વિશેષ પ્રતિભા તો ત્યારે આવશે કે જ્યારે તે સર્વે કોન્ફરન્સોમાં એકજ દીવસે એકજ સમયે અને એકજ મહાત્માના વચનામૃતની શ્રુષ્ટિ મર્વ બાપાઓમાં મિત્ર મિત્ર મુખ દારા સેંકડો યા હજારો તો શુ બધે લાખો જૈન ભાત-ભગિનીઓ ઉપર વપરે. પ્રજાની પૂર્ણ કૃપાના આવા અત્યંત આનંદોત્સવના શુભ દિવસે ક્યા જૈન અધુના ચક્ષુમાંથી કંઈજ નહિ પડે ?

ખહેમો તથા ભાઈઓ ! મેં આપનો ઘણેજ સમય લીધો છે તેથી આપને પણ કંટાળો લપળો હોય તો તેમાં પણ નરાઈ નથી અને તેને માટે, જમાની પ્રાર્થના સાથે માફ વિવેચન પૂર્ણ કરતાં, ફરી એકવાર હું આપ મર્વને આશરૂ કહું છું કે આપણા સમાજોદ્ધાર માટે વિશેષ યત્નશીલ થાઓ એટલુંજ નહીં પરંતુ પોતાનાં આવાં મંડોને પણ તેમાં સદાયજીવ યવા પ્રેરણા કરો અને માનવ જીવનનું સાર્થક કરી શ્રેયસ્કર

પુનઃ સમ્પાદન કરો કે જે દ્વારા અધિકારિક ઉચ્ચક્રાંતિને પ્રાપ્ત થઈ પોતાની છાત્રસિદ્ધિના અનુપમ લાભ ભોગવવાને સમ્પૂર્ણ ભાગ્યશાળી થાઓ. છેવટમાં આપ સજ્જનોએ સમાજના-ધર્મના શ્રેય અર્થે અત્રે પધારવા તરફી લઈ જે માત્ર અત્રેના સંપત્તે આપ્યું છે તે માટે ઉપકાર માની ફરી પ્રેમપૂર્વક આવહાર આપી, કોનફરન્સનું કામ નિયમસર ચાલે તે માટે બ્યવહારિક રીતિએ સુઠાયલા પ્રમુખ સાહેબની રીતિસર સુઠણી કરવા સૂચના કરી ।વધયાંતર કહેવાયું હોય તેની ક્ષમા ચાહી, બેસી જવા રજા લઉં છું.

હીંદુ યુનિવર્સિટી માટે થયેલું ફંડ.

શેઠ ખેતસી ખીઅસી રૂ. ૧૨૫૦૦ શેઠ હુલાસચંદ્ર નીકાલચંદ્ર સીધી રૂ. ૫% war Loan for general fund 2500 5% war loan to be ovated as fund by the meduno of which one gold medal to be awarded annually to the first boy of the Hindu University in Jain religious oxamination. ૩ ઇદરચંદ્ર પુરજીયંદ્ર રૂ. ૫૧૦૧, રામ બિન્નય-સિંહજી કુષેડીયા ૫૦૦૧, કુમારસીંહજી નાદાર રૂ. ૧૦૦૦, બાપુ રાવકુમારસિંહજી ૫૦૦૦, સુખરાજરાય ૩૧૦૦, સી બાઇ વીરબાઇ શેઠ ખેતસી ખીઅસીના પત્ની ૨૫૦૧, શેઠ રામચંદ નેદાભાઈ ૨૫૦૦, મારોક્કજી નેદાભાઈ ૧૦૦૦૧, યુગનચંદ્ર રૂપચંદ્ર ૩૧૦૧, જમનાદાસ મુરારજી ૧૦૦૧, નાગજીભાઈ ગણપત ૧૦૦૧, વેલજી શીવજી ૧૦૦૧, પ્રેમચંદ રતનજી ૧૦૦૧, રતનજી જીવજીદાસ ૧૦૦૧, આજંદજી પરસોતમ ૧૦૦૧, ઇદરચંદ્ર રજી, જીતગિંદજી કુષેડીયા ૧૦૦૧, મોતીલાલ મુળજી ૧૦૦૦, સમીર મળજી મુરારજી ૧૦૦૦, પામુભાઈ પરબત ૭૫૨, કેસવજી એન્ડ કંપની ૭૫૨, મુચજી લખમત્તી ૭૫૨, કાનજી રતનમી ૭૫૨, તેજુભાઈ કાયા ૭૫૧, મુચજી પારસી ૭૫૧, હમમી રાવમી ૭૫૧, દીરાલાલ અમૃત-લાલ ૭૫૧, હીરજી નેતશી ૭૫૧, અમરચંદ્ર બોયરા બાહુચરવાળા ૫૫૧, પુંજકાલજી બનારસીદાસજી ૫૦૧, લખમીચંદ્રજી. સીપાની ૧૦૧, વાકીલાલ મોતીલાલ શાહ ૫૦૧, કાલીદામ જયરાજ મેટા ૫૦૧, ટોકરસી મુનજી ૫૦૧, અમુલખ દેવચંદ ૫૦૧, મનમુખ-ભાઈ દોલનચંદ ૫૦૧, કરમચંદ ડોઆભાઈ ૫૦૧, બાપુ સુનીલાલજી દીરાલાલજી મુના-લાલજી શીખાલ ૫૦૧, શીરવમુખજી પુરજીયંદ્ર ૫૦૧, રાવનમલજી જોરદાસજી કોઠારી ૫૦૧, દેવકરજી જોકલદાસ ૫૦૧, મજેયદાસ ખેમચંદ ૫૦૧, થેતાભાઈ મનમી ૫૦૧, પ્રેમજી નાગર-દામ ૫૦૧, ટોકરસી કાનજી ૫૦૧, લખમસી ખેતમી ૫૦૧, ખેઅસી મુલા ૫૦૧, લાલજી કાકરગી ૫૦૧, શેઠ દીરજી કાનજી ૫૦૧, ગાધવજી પારસી ૫૦૧, મનમુખલાલ ૨૫૧, કરતસીંહજી નલમસિંહજી ૫૦૧, મુનીલાલ સુનીલાલ ૫૦૦, ચરપચંદ પુનમચંદ્ર કોઠારી ૫૦૦, ૨૫૧ રાવજી ૨૫૧, પુતસી દેવજી ૨૫૧, ધનજી કાનજી દા. ધનજી ખમજી ૨૫૧, લાલજી રામજી ૨૫૧, વીરચંદ કુખજી ૨૫૧, જમમી ખીમજી ૨૫૧, લાલજી દર-સીંગ ૨૫૧, વલમજી હીરજી ૨૫૧, પારમી નાનજી ૨૫૧, નેદાભાઈ મુલજી ૨૫૧, રામજી

દેવસી ૨૫૧, દેવજી ખીચસી નાગરા ૨૫૧, દેવજી રામસી ૨૫૧, સોમચંદ ધારસી ૨૫૧, શેઠ કસાણચંદ રોઝામચંદ ૨૫૧, મોહનલાલ હેમચંદ ૨૫૧, મુનાલાલજી કોટકચંદ ૨૫૧, કુંવરમલજી કુપુરચંદ ૨૫૧, ઇન્દરજી સુન્દરજી ૨૫૧, નાગજી ખીમજી ૨૫૧, બાલુ સુતીલાલજી નાદર ૨૫૧, લાલજી ડુંગરસી ૨૦૧, હીરાલાલજી અમીચંદ ૨૦૧, મોહનલાલ મગનભાઈ ઝવેરી ૨૦૧, માણેકચંદ બાલમલજી મેહમબોલા ૨૦૧, મણીલાલ સુરજમમતી કુપની ૨૦૦, બાણજી મુલજી ૧૫૨, ઈંદુજી ભીખાજી ૧૫૧, ચાપથી પરખત ૧૫૧, માણજી ચનદાસ પુરશોતમદાસ રાવળ દરવાળા ૧૦૧, દોશી અંદરજી લાલજી ૧૦૧, વીરચંદ નાનચંદ ૧૦૧, લખમીચંદ ચામજી ૧૦૧, તુલજી રામજી ૧૦૧, શેઠ અંબાલાલ ધરમચંદ ૧૦૧, હકમચંદ ધારસી ૧૦૧, નગીનદાસ પુનમચંદ નાણાવડી ૧૦૧, લલ્લુભાઈ કરમચંદ દલાલ ૧૦૧, મનસી લખમસી ૧૦૧, કેશવજી મુલજી ૧૦૧, પેપટલાલ કાકરસી ૧૦૧, હરગોવાદ ઠાલાભાઈ ૧૦૧, માણેકચંદ ચુતીલાલજી ૧૦૧, મગવાનદાસજી હીરાલાલજી ૧૦૧, શેઠ કસ્તુરચંદ હીરાલાલજી ૧૦૧, કુલચંદ મુલચંદ પારેખ ૫૧, વીરાજી માણેકચંદ ૫૧, વાલા ૫૧, ભગાજી ચીમતીગોમજી, ૫૧, ભેરજી ઊગાલાલજી ૫૧, હેમચંદ સોમચંદ ૫૧, દામજી માવજી ૫૧, વીરજી ગંગાજી ૫૧, કાલુમલ લાલમલ ૫૧, કાલુમલ પાલામલ ૫૧, શેઠ હીરાનચંદ કોચર ૫૧, નારજી ડુંગરસીની વિધવા બાઈ જેડીબાઈ ૫૧, જીવરાજ કચરા ૫૧, ધનજી ગોર્લીજી ચાલીસગામવાલા ૨૫, જેઠાભાઈ બાણજી ૨૫, લાલજીમલ પ્રતાપચંદ ૨૫, વસનજી મુલજી ૨૫, દેવજી મુલજી શાહ ૨૫, કેશજી કસ્તુરચંદ ૨૫.

શેઠ ખેતસી ખીચસી અગીયારમી જૈન સ્વેતાંબર કાન્દરસના પ્રમુખે કરેલી સંખ્યાવતો.

ખતારસ યુનિવર્સિટી રૂ. ૧૫૦૦૦, કલકત્તામાં જૈન ધર્મસાંખ્યા નવી કરવા માટે રૂ. ૨૫૦૦૦, એજ્યુકેશન બોર્ડ ખાતે રૂ. ૩૦૦૧, સંયુક્ત જૈન બોર્ડંગ રૂ. ૩૦૦૧, દાંબડી કોનકરસ નિમાવ રૂ. ૨૦૦૧, જૈન બોર્ડંગ રૂ. ૩૦૦૧ જૈન લીટરચર સોસાયટી રૂ. ૧૦૦૧, પુતા ભંડારકર ઈન્સ્ટીટ્યુટમાં જૈન સાહિત્ય સંશોધન માટે રૂ. ૧૦૦૧, કલકત્તા યુનિવર્સિટી રૂ. ૧૦૦૧, કલકત્તા પોન્સપોળ રૂ. ૧૦૦૧, કલકત્તા જૈન કલપ રૂ. ૧૦૦૧, નાગપુર નિવાસી જૈન બાપજોએ કરેલી રકમમાં રૂ. ૫૦૧ કલકત્તા યુનિવર્સિટી રૂ. ૫૦૧.

(આ પછી સભાપતિ તરીકે શેઠ ખેતસીબાઈ તેમની સુદૃષ્ટી થયા પછીતું વ્યાખ્યાન તેમના મુનિમ સાહેબે હિંદીમાં વાંચી સંભળાવ્યું હતું, અને તે અમો અમરસા અને આપીએ છીએ. આ વ્યાખ્યાન એટલું ભૂધું બાવવાહી અને ચિંતનીય છે કે અમો દરેક વાચક જૈનને તે વાંચી વિચારવાની અને આદરવાની ભાસામણ કરીએ છીએ.)

सभापति शेट खेतशीभाइ का व्याख्यान,

ॐ

यद्भक्तेः फलमर्हदादिपदवीं मुख्यं कृपेः शंस्यवत् ।

चक्रित्वं त्रिदशैश्वर्यादितृणवत् प्रासंगिकं गीयते ॥

शक्तिं यन्महिमस्तुतौ न दधते वाचोऽपि वाचस्पतेः

संघः सोऽघदरः पुनातु चरणन्यासैः सतां मन्दिरम् ॥

श्री वीरशासनरसी साधमी भाइयो, तथा वीर शासनसे सहातुभूति रखनेवाले गृहस्थो,

पहिले कभी नहीं देखे गये ऐसे संयोगो और वस्तु-स्थितियोंके बीचमें होने-वाले जैन कॉन्फरन्सके इस ग्यारहवें सम्मेलनके सभापतिके महत्वपूर्ण कार्यको वजानेके लिए श्रीसंघने मुझे जो आज्ञा की है उसे मैं सादर-यद्यपि जवाबदारीके विचारसे डरता हुआ-शिरोधार्य करता हूँ; और आपको धन्यवाद देनेके साथ, मंगलाचरणके संस्कृत पद्यमें श्रीसंघकी प्रार्थना की गई है, उसीको कुछ परिवर्तित शब्दोंमें फिरसे करता हूँ कि-“वल्लवान इन्द्र भी जिसकी प्रशंसा करता है ऐसी शक्ति जैनसमाजमें उत्पन्न करनेवाले कार्यमें आप मुझे सहायता दें; जिससे कि जैनसमाज 'द्वैविक अंशी पुरुषसमूह' के नामसे जैसे पहिले पहिचाना जाता था वैसे ही फिरसे पहिचाना जाने लगे और उस अपना गतगौरव पुनः प्राप्त करनेका सौभाग्य मिले ।”

भाइयो, वर्तमान संयोगोंको मैं खास संयोग बताता हूँ इसका कारण है । सोलह वर्ष पहिले फर्लाधीमें इस कॉन्फरन्सका प्रथम सम्मेलन हुआ था, उसके बाद घमई, बडौदा, पाटन, अहमदाबाद और भावनगरमें इसके सम्मेलन हुए । प्रत्येक सम्मेलनमें जैन समाजको उत्साह उच्चरोत्तर बढ़ता हुआ दिगवाई दिया; यद्यपि उस समय भी आन्तरिक स्थितिका सुधार करनेकी तरफ पूरा लक्ष्य नहीं दिया गया था; और इसके बाद जब पूना, मुल्तान और मुजानगढ़में इसके सम्मेलन हुए, उस समय अन्तःस्थितिमुधार तो दूर रहा मगर उत्साह भी बहुत ही कम दिखाई दिया था । स्वयं कॉन्फरन्स कार्यालय कह चुका था, कि मुजानगढ़के

सम्पन्न पश्चात् तो कॉन्फरन्स भयंकर रोगमें ग्रस्त हो गई थी। सौभाग्यवश बम्बईके सुशिक्षित लोगोंको उस कठिन समयमें सुमति सूझी। परिणाम यह हुआ कि कॉन्फरन्सका दूसरा अधिवेशन बम्बईमें हुआ और दृढ़ बंधारण (Constitution) किया गया। इस प्रकार कॉन्फरन्सकी प्रगतिके इतिहासमें एक नये अध्यायका प्रारम्भ हुआ। तथापि इन सोलह वर्षोंमें एक बुद्धिशीली, ऐक्यप्रेमी और समृद्धि-दान जनसमूह जितना उन्नति कर सकना है उतनी हम न कर सकें, यह बात साफ दिलसे हमें मानना चाहिए और उन्नतिके वाधक जितने भी तत्व हैं उनकी खोज करके विवेकपूर्वक उन्हें दूर करनेका प्रयत्न करना चाहिए। मेरी मान्यतानुसार तीन मुख्य बातें हमारी उन्नतिका फाँट बन रही हैं। (१) जातियों, सङ्घों और मुनियोंके झगड़ोंको हमने अपनी ऐहिक उन्नतिके हस्तक्षेप करने दिया, और उनको रोकनेका और लक्ष नहीं दिया। (२) 'लक्ष्मी और विद्या इन दोनोंके संयोग बिना किसी महान् कार्यको होना असम्भव है' इस व्यवहारिक सिद्धान्तको हम काममें न ला सकें। (३) अपनी पर्याप्त शक्तिको हमने बहुत कामोंमें तितर-बितर कर दी; जिससे एक भी काम पूरा नहीं हुआ और इस सिद्धान्तको कि, 'थोड़े पर तात्कालिक आवश्यकीय-कार्योंमें अपनी सारी सम्मिलित शक्तिका उपयोग करनेसे सब काम सिद्ध हो जाते हैं' हम व्यवहारमें न ला सके। इन मुख्य रुकावटोंके कारण सङ्घ-शक्ति बढ़ानेके लिये जिन मुख्य साधनोंको प्राप्त करनेकी आवश्यकता थी उनके लिये हम एक चींटीकी चालसे प्रयत्न करनेके अतिरिक्त विशेष कुछ भी न कर सके। विद्याशुद्धिके लिये 'एज्युकेशन बोर्ड' की जो सुन्दर योजना हुई थी उस सर्वोत्तम उपयोगी व आवश्यकीय कार्यको भी अब तक पूरा नहीं कर पाए। जहाँ पारसी और लुहाणा आदि जातियाँ प्रति वर्ष हजारों ही नहीं बल्कि लाखों रुपये विद्याप्रचारके लिये व्यय कर सकती हैं, वहीं हमारी जाति—जो कि उक्त जातियोंसे विशेष संख्या-और साधनवाली है—कॉन्फरन्सको सर्वोपरि और समाजके लिए अत्यंत लाभदायक, विद्याप्रचारकी जो इच्छा है उसके लिये कुछ भी न कर सकी—और ऐसे समयमें भी न कर सकी जब कि लड़ाईके कारण बहुतोंकी आमदनी असाधारण बढ़ी हुई है। तब यही कहना पड़ता है कि हमें बड़ी निष्फलता हुई है। मेरे माननीय बंधु गुलाबचन्दजी दड्डाने गतवर्षमें कॉन्फरन्सकी जो रिपोर्ट पढ़ी थी उससे मालूम होता है, कि विक्रम सम्बत् १९६० से १९७१ तक—ग्यारह वर्षके लंबे कालमें—विद्याके लिये केवल तीस हजार रुपये व्यय किये

गये हैं। क्या इससे सिद्ध नहीं होता? कि हम रोगी हैं, और हम एक भयानक स्थितिमेंसे गुजर रहे हैं!

परन्तु संसारमें युद्धने नवीन जोश उत्पन्न किया है; बहुरङ्गी भारतीय प्रजाने जो चिरकालसे आलस्य, फूट और लापरवाहीकी घेड़ियोंसे बंधी हुई थी—अब घेड़ियोंको तोड़ स्वराज्य प्राप्तिका जवरदस्त युद्ध प्रारम्भ किया है। कलकत्ता आज प्रवृत्ति और शक्तिकी आग बरसा रहा है; इसकी वांछनीय छूत यदि जैनों भाइयोंको भी लग जाय तो इसमें कुछ आश्चर्यकी बात नहीं है। कलकत्तेके जैन भाइयोंने, कॉन्फरेंसकी मंद स्थितिका और देशकी उग्र प्रवृत्तिकी विचार तथामुकाबिला करके कॉन्फरेंसको जो आमंत्रण दिया है यह बहुत ही उत्तम काम किया है। मुझे विश्वास है कि अपने देशके अमूल्य रत्नतुल्य प्रजाके नेता अपने विचारोंकी जो प्रखर आन्दोलन धारा इस भूमिपर बहा रहे हैं उसमें आप अवश्य स्नान करेंगे और जिस भारतप्रजाका पुनरुत्थान करनेके लिए ये महापुरुष प्रयत्न कर रहे हैं उस प्रजाके एक उपयोगी अंगको—जैनसमाजको—उन्नत बनानेके लिए आप भी धनबल, जनबल, ऐक्यबल और विद्याबल इकट्ठा करेंगे। भारतके उद्धारके आन्दोलनका वातावरण यहाँसे उत्पन्न होकर समस्त देशमें प्रसरित होता है इसमें कोई आश्चर्यकी बात नहीं है। यह बड़ी भूमि है, कि जिसने भूतकालमें कई तीर्थंकर और तत्त्वज्ञानी पैदा किये थे—जिनकी तेजपूर्ण किरणोंने केवल भारतवर्षको ही नहीं बल्के सारे संसारको चक्कोंधा दिया या उसी भूमि पर उत्साहपूर्ण संयोगोंमें आज एक होकर क्या हम अपने इतिहासमें एक नवीन और गौरवशाली अध्याय का प्रारंभ करनेके लिए कोशिश नहीं करेंगे? इस मश्कल उत्तर में या कोई अन्य एक व्यक्ति नहीं दे सकता। इसका उत्तर जैनसमाजके समस्त व्यक्ति या श्रीसंघ देगा। मैंने मंगलाचरणमें भी श्रीसंघको ही दुःख हरनेवाला और पवित्र बनानेवाला देव मानकर प्रार्थना की है; क्योंकि संघबल—एकाग्रित बल—ही प्रत्येक समाजकी मुक्तिका मूलमंत्र और शासनरक्षक देव है।

गृहस्थो, मैं एक व्यापारी हूँ; और आप जानते हैं कि व्यापारीके तीन खास लक्षण होते हैं। (१) चारों ओरकी स्थितियोंका और अनुकूल तथा मतिकूल बहते हुए वायुका गंभीरतासे विचार करना। (२) कल्पनाओं और सिद्धान्तोंकी अपेक्षा काममें आनेवाली हकीकतों (facts) और आँकड़ों (Figures) पर विशेष

ध्यान देना; और (३) आकस्मिक लाभसे फूल न जाना और आकस्मिक हानिसे घबरा न जाना बल्के साहस और धैर्यके साथ-आगे बढ़नेके लिए प्रयत्न करते रहना । और मेरा तो ऐसा विश्वास है कि किसी भी जाति, समाज या देशकी अभिष्टदिके लिए उक्त तीन बातोंके सिवा अन्य कोई भी बात विशेष अच्छी और सरलतासे व्यवहारमें आनेवाली नहीं है । व्यापारमें कविता या कल्पनाकी कूद फाँद काम नहीं देता और न देवोंकी की हुई प्रार्थनासे ही कुछ लाभ होता है । इसमें तो शुष्क तथ्यों (Dry facts) और गिनतिओं (Figures) पर पूरा ध्यान देकर प्रकाशमान भविष्यकी आंशमें अश्रान्त परिश्रम करना ही फलप्रद होता है । और इसी लिए, मेरे प्राणमिय साथी भाइयो, यदि मैं मीठी मीठी बातों, हवाई कल्पनाओं और क्षण २ में उत्पन्न होनेवाली और नष्ट होनेवाली विचारतरंगोंसे आपको प्रसन्न न कर सकूँ और रूखी हकीकतों व घबरा देनेवाले आँकड़ोंके रस्ते ले जाऊँ तो मुझे एक व्यापारी समझकर क्षमा करना ।

जिस तरह जैनसमाज अब तक अपनी कुछ उन्नति नहीं कर सका इसी तरह जैन 'कॉन्फरंस' भी आगे न बढ़ सकी, इसका मुख्य कारण मुझे तो 'जीवित श्रद्धा' (Living faith) का अभाव प्रतीत होता है । मैं इस समय क्रियाकांडके ऊपर हमारी जो श्रद्धा है उसके विषयमें नहीं कहता हूँ । मगर मैं उस श्रद्धाकी तरफ आपका लक्ष खींचना चाहता हूँ जिसमें मनुष्य यह विश्वास रखता है, कि मैं उन्नतिशील, प्रति दिन आगे बढ़नेवाला और अपने आवरित अनन्त ज्ञान और शक्तिको प्रकाशमें लानेकी योग्यता रखनेवाला आत्मा हूँ । इसी श्रद्धाको मैं 'जीवित श्रद्धा' कहता हूँ । अपने शरीर, गृहसंसार, व्यापार, राजकीय प्रवृत्ति, संघ, गुरु आदिके संबंधमें जब कभी कुछ विचारनेका अवसर आवे तब यह श्रद्धा हमारे हृदयमें जागृत रहनी चाहिए । जिस गृहसंसारसे, जिस व्यापारसे, जिस सम्मेलनसे, जिस सुधारसे, जिस गुरुसे, जिस क्रियाकांडसे और जिस राजकीय आन्दोलनसे हम अपने और अपने आसपासके आत्माओंको थोड़ेसे भी विकसित नहीं कर सकते हैं, वह गृहसंसार, वह व्यापार, वह सम्मेलन, वह सुधार, वह गुरु, वह क्रियाकांड, और वह राजकीय आंदोलन मेरी सम्पत्तिमें तो बिलकुल फिजूल है, त्याज्य है, जड़वाद है । उसका आढंबर चाहे कितना ही मोहराहो और ऊपरसे उसमें चढ़े कितना ही लाभ दिखाई देता हो, परंतु वस्तुतः तो वह हानिकर ही है । हमारी सारी प्रवृत्तियाँ-क्या व्यक्तिगत और क्या सामाजिक-इसी जीवित श्रद्धाके

आधार पर होनी चाहिए। जब यह भावना हमारे हृदयोंमें प्रवेश करेगी और अपनी चैतन्यज्योतिका प्रकाश फैलाने लगेगी—भैं कह सकना हूँ—तब हमारे व्यापारी लोग सोनाचाँदीके ढेर लगा कर मसन्न होनेके लिए नहीं बल्के अपने और समाजके—देशके—आत्माको विकसित करनेके लिए व्यापार करने लगेगे; विद्याध्ययन करने-वाले पढ़ लिखकर बड़ी बड़ी पदवियाँ पानेके लिए या मान तमगे प्राप्त करनेके लिए या भड़कदार भाषण देकर अपना राँव दिखानेके लिए नहीं, प्रत्युत अपनी आत्मशक्तिका विकास कर विकसित शक्तिको समाजकी उन्नति करनेके लिए और उसको अकंटक मार्गपर चलानेके लिए ही विद्याध्ययन करने लगेगे; और अपने साधु मुनिराज एक गच्छसे दूसरा गच्छ अच्छा है, एक साधुसे दूसरा साधु बढ़िया है, ऐसा दिखाव करनेके लिए नहीं परन्तु 'भिन्न-२ आत्मा-ओंकी अनंत शक्तियोंका एकीकरण करनेके लिए त्यागी आश्रम मददगार है' ऐसा समझकर एकीकृत शक्तियोंसे समाजकी ऊपर ले जानेके लिए ही साधु वनेगे। यदि ऐसे जोश और ऐसी 'जीवित श्रद्धा' का आप मूल्य समझने लग जायेंगे तो कॉन्फरेंसकी और उसके द्वारा होनेवाला सामाजिक उन्नति सहजहीमें हो जायगी; क्योंकि इस श्रद्धा और जोशके कारण नानगस्थाश्रमेका समाजमें पुनरुद्धार होगा; और अमुक उम्र तक द्रव्य प्राप्तकर विशेष धन कमानेको लोभ न कर सफलताप्राप्त निवृत्त व्यापारी, छात्र, वकील, वेरिस्टर और सरकारी नौकरीसे छूटे हुए पेंशनप्राप्त अधिकारी लोग, अपने दीर्घकालके जीवनकालमें जो अनुभव और बसीला उन्ढोने प्राप्त किया है उसे पूर्णतया समाजसेवाके कार्यमें अर्पण करनेको तैयार होंगे। किसी भी तरहके सेवाके कार्यको टिका रखने और उसे आगे बढ़ानेके लिए ऐसे अनुभावियोंके कार्य करनेका खास आवश्यकता है, उनके किये बिना किसी कार्यका चलना असंभव प्रतीत होता है। गहरे रदस्योंका पना लगानेके लिए, कठिन समस्या उपास्थित होनेके समय कोई सुगम मार्ग खोज निकालनेके लिए, नवयुवकोंके हृदयोंमें उत्साहकी मेरणा करनेके लिए, पनाटयोंपर प्रभाव डालनेके लिए, और सरकारमें जातीय बातोंका पेश करनेके लिए ऐसे 'अर्द्ध-साधु'ओंका—जो प्राइवेट जीवनसे निवृत्त होकर समाजसेवाके लिए अपना जीवन अर्पण करनेका

‘व्रत’ लेकर बैठे हुए हैं—सलाह और सहायताकी आवश्यकता है। इसके बिना न कोई समाज आजतक आगे बढ़ा है और न बढ़नेकी आशा ही है। इतिहास-प्रसिद्ध प्राचीन स्पार्टनोंका वैभव उनके वृद्ध सलाहकारों और स्वयंसेवकोंके आधार पर था। युवक वर्ग उन वृद्धोंकी सलाह और आज्ञाको अपने सिरपर चढ़ानेमें अपना गौरव समझता था।

अपने माननीय स्वयंसेवक स्वर्गवासी सेठ प्रेमचंद रायचंद, सेठ केशवजी नायक, सेठ लालभाई दलपतभाई आदिकी सेवाको हम कभी नहीं भूल सकते। उनके नाम आज भी अंधेरी रात्रिमें तारोंकी तरह चमक रहे हैं। स्वर्गस्थ राय बहादुर बाबू बन्नीदासजी साहिबने कि जिनके मर्गवास होनेकी बात प्रगट करते मुझे दुःख होता है, जातिकी सेवा करके अपना नाम अमर किया है। इन सब महानुभावोंकी जगहको पूरी करनेके लिए, अब हमें महात्मा गांधी और माननीय गोखलेके सपना वानप्रस्थों—अर्द्धसाधुओं (Missionaries)—की आवश्यकता है।

व्यवस्थापक कार्यकर्ता ‘स्वयंसेवक’ आगे आएं।

तब यदि कॉन्फरंसके कार्यको सफल करना हो और जातिको उन्नत बनाना हो तो मैंने अभी कहा ऐसे कार्यकर्ताओंको आगे आना चाहिये। लोग उन्हें अपने सचे ‘नेता’ समझेंगे; मगर उन्हें तो अपने आपको ‘समाजसेवक’ ही समझना चाहिए। दस महीने या दो बरस बाद एकत्रित होनेसे, या भाषणोंसे, या हजार-दो हजार रुपये एकत्रित करलेनेसे समाजका हित साधना कठिन मालूम होता है। सारे दूसरे कार्योंका और गृहसंसारके जंजालका परित्याग कर समाज-सेवाको ही अपना रोजगार-कार्य-बनानेवाले स्वयंसेवकोंको आगे आना चाहिए और उन्हें एक बड़े चेतनवाले सुनिश्चित सेक्रेटरीकी सहायतासे सारे दिन कॉन्फरंसका ही कार्य करते रहना चाहिए। (१) समाजकी सेवा यह अपनी ही सेवा है, एसी श्रद्धाके साथ समाजसेवाकी चाह होना ‘सेवकों’ अथवा नेताओंका पहिला गुण है। (२) अपने समाजकी स्थितिकी और अपने आसपासके लोगोंकी स्थितिकी तुलना कर सके, ऐसा गंभीर—सुलु हृदय होना, नेताका दूसरा गुण है। (३) समाजपर प्रभाव डाल सके एसी स्थिति (Social status) और उच्छासक्ति (Will-power) का होना नेताका तीसरा गुण है; और (४) समाजहितके लिए अपने सब लाभोंको—और आवश्यकता पड़े तो अपनी लोकप्रियताको भी—बलि देनेके लिए तैयार रहना, यह नेताकी चौथी योग्यता है।

ऐसे कार्यकर्ता ज्यादा नहीं केवल आधा' डजन ही यदि हमें मिल जायेंगे तो मुझे विश्वास है कि सिर्फ दस वरसके अंदर ही हम जैनजगतको उन्नतिकी सर्वोत्कृष्ट चोटीपर' बैठा हुआ देख सकेंगे। क्योंकि सौभाग्यवश धर्मकी हमारे यहाँ कमी नहीं; दया भी अन्य जातियोंकी अपेक्षा हमारी जातिमें विशेष है; सामान्य बुद्धि-में भी हम किसी जातिसे कम नहीं हैं। हमारे अंदर सिर्फ ऐसे स्वयंसेवकोंकी कमी है, जो प्रत्येकके विश्वासपात्र बनकर प्रत्येककी शक्तिका केंद्रस्थान 'कॉन्फरंस' को बनानेका पद्धतिके अनुसार परिश्रम कर सकें और हजारों विखरे हुए मोनियोंको पिरोक'र द्वार बनानेके लिए अपने आपको धागा बना सकें।

कार्य कहाँसे प्रारंभ होना चाहिये ?

बंधुओ, जब हम बातें करने बैठते हैं तब एक भी उपयोगी बात नहीं छोड़ते। बालविवाह, वृद्धविवाह, कन्याविक्रय, अनमेल विवाह, फिजूल खर्ची, वैश्या-नृत्य, इत्यादि २ हानिकारक रीतियोंके विषयमें हम प्रत्येक संमेलनमें और प्रत्येक मीटिंगमें चिल्लाते हैं: अथवा इस स्थितिको सुधारनेके लिए ईश्वरसे प्रार्थना करने हैं; परन्तु रोना चिल्लाना या प्रार्थना कर दूसरोंसे सहायताकी आज्ञा रखना ये दोनों ही निर्वलताके चिन्ह हैं। वीरभक्तो ! यदि हम अपने ही दुःख काटनेमें समर्थ न होंगे तो फिर दूसरोंके दुःख कैसे काट सकेंगे ? हमें अपना सौभाग्य समझना चाहिए कि कई श्रुतियाँ जो हमको बहुत ही बड़ी मालूम हो रही हैं—बिल्कुल ही साधारण हैं, और अल्प परिश्रममें ही हम उनको पूरा कर सकते हैं। केवल एकही प्रयाससे बुद्धि के विकास मात्रसे—अज्ञानजन्य सारी आपत्तियाँ स्वयमेव दूर हो सकती हैं। बुद्धिविकासके लिए विद्या—प्रचार ही एक राजमार्ग है; मगर हम सचे दिलसे कभी इस मार्गपर चलनेको तत्पर नहीं हुए। इस बीसवीं शताब्दिमें जब कि यूरोप, अमेरिका आदि देश विमानोंके ऊपर चढ़कर आगे बढ़ रहे हैं और भारतकी भी कई जातियाँ घाड़ा गाँड़ीमें सवार होकर बड़ी तेजीके साथ आगे चली जा रही हैं, तब हम पुगने जमानेके खटारोंमें ही पड़े हुए हैं, और खटारोंमें पड़कर भी इतने बेगुन हैं कि खटारा आगे बढ़ रहा है या पीछे हट रहा है इसकी हमें कुछ भी खबर नहीं है। जब हमारे हजार भाइयोंमेंसे केवल ४२५ ही लिख पढ़ सकते हैं और अंग्रेजी शिक्षा तो प्रति सहस्र २० ही पाते हैं तब ब्रह्मसमाजी मनुष्योंमें प्रति सहस्र ७३९ लिख पढ़ सकते हैं और ५८२ अंग्रेजी जानते हैं। सबसे पहिले इस तिरस्कार करने योग्य अज्ञानदशाको दूर करनेके

लिए हमारा लक्ष जाना चाहिए। माथमिक पाठशालाएँ, स्कूल या कालेज दूसरी जातियोंसे अलग होकर स्थापन करना मुझे अनावश्यक जान पड़ता है। भारतीय अन्य प्रजाके साथ ही मिलकर हमें सार्वजनिक माथमिक शालाएँ और स्कूल जगह २ पर स्थापन करना चाहिए। इसके अतिरिक्त हमें अपना खास फंड खोल, उसमें लाखों रुपये जमाकर जैनियोंके साधनहीन लड़कोंको स्कालरशिप देना चाहिए और उनके विद्यार्थी एक साथ रहकर विद्याभ्यास कर सकें ऐसे विद्यार्थी-गृह अथवा बोर्डिंगहाउस स्थापन करने चाहिये। इस समय जितने बोर्डिंग हाउस चल रहे हैं, उन सभीमें तीनों संप्रदायोंके विद्यार्थियोंको रखनेका प्रबंध हो जाना चाहिए। इसी तरह सब बोर्डिंगोंकी सुव्यवस्था करनेके लिए एक सुशिक्षित अनुभवी इन्स्पेक्टर भी नियत करना चाहिए। इस सारी व्यवस्थाके लिए लाखोंका फंड करना हमारा प्रथम कर्तव्य है। आज व्यापार करनेमें भी अंग्रेजी ज्ञानकी आवश्यकता हो गई है, मुस्ताफिरीमें भी इस भाषाके ज्ञानका होना अत्यंत आवश्यक हो गया है, विकालत, नौकरी और राजकीय प्रवृत्तिमें तो इस ज्ञानके बिना किसी कामका होना सर्वथा असंभव है। फिर युद्धने जो परिस्थितियाँ उत्पन्न की हैं, उनसे भारतवर्षका सारा संसारके साथ विशेष संबंध होगया है, ओर आगे इससे भी अधिक होगा। इस स्थितिमें मातृभाषाके साथ ही साथ अंग्रेजी भाषाका ज्ञान प्राप्त करना भी लगभग सबके लिये जरूरी है। और इसके अलावा व्यापारिक ज्ञान प्राप्त करनेका मश्र फिर जुदा है। व्यापारकी स्पर्धा प्रति दिन बढ़ती जा रही है, जीवनकलह तीव्रतर होता जा रहा है। युद्धने युरोपको जो व्यापारिक हानि पहुँचाई है उसके फायदा उठाकर जापान सारा व्यापार अपने हाथमें लेनेके लिए प्रयत्न करने लग रहा है; ओर भारत-जिसके यहां सारे प्राकृतिक साधन मौजूद हैं-हाथ पर हाथ रखके बैठा है यदि हम सरकारी मददके अभावकी चिन्ताहट करके ही बैठे रहेगे तो ऐसा अच्छा सुनहरी अवसर हाथसे खो देंगे, कि जिसका मिलना फिर कष्ट-साध्य हो जायगा। इस लिए इस समय जैन जातिको और अन्य दूसरी जातियोंको भी जाति-भेदों, धर्मपंथों और लोकरिवाजोंके झगड़ोंको अलग रखकर अपनेसे बने इतने प्रयत्नरे साथ लाखों, करोड़ों रुपये एकत्रित कर व्यापार-वृद्धिके कार्यमें अविलंब लग जाना चाहिए। मोफेसग बौसकी महान योजना समुच्च ही देशको आशीर्वाद रूप होगी; टाटाका लोहेका कारखाना और बैंकका

साहस भी इसी तरहसे देशके लिए उपकारी होगा। अब प्रत्येक जातिको चाहिए कि वह अपनी संतानको आवश्यकतानुसार अंग्रेजी सिखाकर कारखानोंमें काम सीखनेके लिए भेजे, अथवा व्यापारमें होशियार बनावे। ऐसा करनेके लिए हरेक कौमको लाखों रुपये खर्च करनेके लिए तत्पर होना चाहिए। पश्चिम देशके जडवाटका असर हमारे नव युवक शिक्षितोंपर होता जा रहा है, वे जैन-धर्म और जातिसे प्रायः लापरवाह होते जा रहे हैं और मुझे भय है कि यदि हम उनको सहायता देने और धर्मका वास्तविक रहस्य समझानेके लिए प्रयत्न नहीं करेंगे तो वे हमसे सर्वथा भिन्न हो जायेंगे। उनको हमारे धर्म या समाजके प्रति उसी समय प्रेम, आदर और सम्मत्त्व होगा, जब कि हम उन्हें अज्ञान और दारिद्र्य दशासे निकालनेके लिए अपना हाथ बढ़ायेंगे और अपने कृत्योंद्वारा उन्हें विश्वास दिला देंगे कि हम प्रत्येक स्थितिमें तुम्हारी सहायता करनेके लिए तैयार हैं। यदि हम अपनी तांनमें मस्त रहकर उनको भूल जायेंगे तो स्वभावतः वे भी हमें भूल जायेंगे। शिक्षित लोग धार्मिक या सामाजिक कार्योंसे अलग रहते हैं इसका दोष श्रीमंतोंके सिर ही लगाया जा सकता है; क्योंकि उन्होंने अपनी जातिके गरीब परन्तु विद्यारसिक युवकोंको प्रेमपूर्वक अपने पास बुलाकर, उनका विद्या-प्राप्तिका मार्ग सरल नहीं बनाया और उन्हें भीख मांगकर, कष्ट उठाकर, काम चलानेके लिए विवश किया। क्या जैन व्यापारी, वकील, डाक्टर और बड़ी बड़ी तनख्वाह पानेवाले नौकर लोग एक एक दो दो जैन विद्यार्थियोंका पालन नहीं कर सकते? और यदि ऐसा हो सके तो प्रतिवर्ष एक हजार विद्यार्थियोंको उच्च शिक्षा दिया जाना क्या कोई कठिन कार्य है? इस समय मुझे 'जैन विद्योत्तेजक फंड' के जन्मदाता एम. मुनिजीके चित्तकी उदारता याद आती है, और साथ ही इस वानका स्मरण आते ही कि ब्रगडे और लापरवाहीने उसे बाल्यकालमें ही नष्ट कर दिया, दुःख भी होता है। सौभाग्यवश दुसरा एक ऐसा ही प्रयत्न बहुत शीघ्र पायेपर इस समय भी प्रारंभ हुआ है; और उससे बहुत कुछ आशा की जाती है। एक कहावत है कि 'छोटे श्राससे बहुत साया जाता है'। इसके अनुसार यदि प्रत्येक मशक्त जैन उक्त प्रयत्नमें स्कालशिपकी सहायता दे, तो प्रत्येक प्रान्तके आगे प्रत्येक पिन्नेके जैन विद्यार्थीके विद्याभ्यासका मार्ग प्रशुत हो सरल हो जाय।

विद्याप्रचारके लिये अन्य सरल मार्ग ।

धनाढ्योंकी सहायताके अतिरिक्त विद्याप्रचारके लिए साधारण जनसभा-जकी सामान्य परंतु सहानुभूतिमूचक सहायता प्राप्त करनेका प्रयत्न करना भी आवश्यकीय है । और इसके लिए कॉन्फरंसने 'सुकृतभंडार फंड' के नामसे चार आना प्रति व्यक्ति-(per head) इकट्ठे कर उसकी आधी रकम शिक्षाप्रचारके कार्यमें खर्च करनेका जो नियम किया है वह बहुत ही उत्तम और दूरदर्शिताका है । यह बात ठीक है कि अबतक हम लोग इस मार्गसे बिल्कुल ही तुच्छ रकम एकत्रित कर सके हैं; परन्तु यदि हमारे मुनि महाराज इस विषयमें उपदेश देनेकी कृपा करें और दूसरी ओरसे गांवोंके और शहरोंके नवयुवक अपने २ ग्रामों और शहरोंसे 'सुकृतभंडार फंड' की रकम एकत्रित करनेका केवल एक ही महीनेतक प्रयास करें तो प्रतिवर्ष हजारों रुपये इस फंडको मिल सकते हैं । साधुवर्गमें और जवानोंमें केवल उत्साह बढ़ानेकी आवश्यकता है और इसके लिए नियमित पत्रव्यवहार व प्रवासके द्वारा शुभ वातावरण फैला सकें ऐसे कार्यदक्ष असिस्टेंट सेक्रेटरीकी अनिवार्य आवश्यकता है । 'सुकृतभंडार फंड' के इस विद्याप्रचारके पवित्र ध्येयकी सिद्धिके लिए दूसरे भी कई व्यावहारिक मार्ग मौजूद हैं । शारदापूजन, महावीरजयंती तथा संवत्सरी-ये तीन प्रसंग ऐसे हैं कि इन पर गरीबसे गरीब जैन भी कुछ न कुछ दान करनेके लिए स्वभावतः ही प्रेरित होता है । इस दानकी इच्छाको विशेष प्रबल करना और उसे एक ही दिशाकी ओर फिरा देना केवल इतना ही काम हमारे करनेके लिए बाकी रहता है । विद्याप्रचारके-कार्यमें दान देना ही वास्तविक शारदापूजन है और ज्ञानके सागर महावीर पिताके जन्मका और मोक्षका आनन्दोत्सव करनेका भी यही एक सर्वोत्तम मार्ग है । यह बात यदि हम पेम्पलेटोंके द्वारा, समाचारपत्रोंके द्वारा, साधु महात्माओंके उपदेशों द्वारा, और कॉन्फरन्सके उपदेशकों द्वारा अपने भाइयोंके हृदयोंमें अच्छी तरहसे ठँसा सके तो छोटी छोटी रकमोंसे भी हम हजारों रुपये विद्याप्रचारके लिए इकट्ठे कर सकते हैं ।

विद्याप्रचार और कॉन्फरन्सकी सफलताके लिए शिक्षितोंके सम्मिलित होनेकी आवश्यकता ।

परन्तु बहुतसा काम शिक्षित लोगोंको अपने जिम्मे कर लेना चाहिए । से-
ठोंने और साधुओंने जागतिक समाज और धर्मको ठीका खम्बा है; उन्होंने अपने

हंगसे समाज और धर्मके लिए जो कुछ बन सका वो किया है। शिक्षित लोग चिन्ता रहे हैं कि देशकालमें परिवर्तन हो गया है अतः अब नवीन पद्धतिसे कार्य करना चाहिए, मगर वे पुकार करके ही क्यों बैठ जाते हैं ? कॉन्फरंस ' यह नाम नवीन देशकालके अनुसार वर्ताव करनेके हिमायतियोंने ही तो रखवा है। मगर उन्हें यह स्वीकार करना पड़ेगा कि उन्होंने कॉन्फरंसके द्वारा समाजको लाभ पहुँचानेवाला कोई भी कार्य—जिसके लिए कि गर्व किया जा सके—अब तक नहीं किया है। कॉन्फरंसके एक सम्मेलनसे दूसरे सम्मेलन तक बीचके समयमें समाचारपत्रोंमें लेख लिखनेका, छुट्टियोंके दिनोमें प्रवास कर भाषणोंके द्वारा लोकमत अपनी ओर करनेका, और अपनेसे हो सके उतना परिश्रम करके 'केलवणी या शिक्षा फंड' के लिए द्रव्य एकत्रित कर देनेका काम शिक्षितोंको अपने शिर ले लेना चाहिए। 'जैन एज्युकेशन बोर्ड' के साथ पत्रव्यवहार कर उस संस्थाके संचालकोंकी कठिनाइयोंसे परिचित होना चाहिए; उन्हें कठिनाइयोंसे मुक्त होनेका मार्ग दिखाना चाहिए और बन सके तो कठिनाइयाँ दूर करनेके लिए स्वयमेव भी कोशिश करना चाहिए। अपनी शक्तिके अनुसार इस खातेमें रकम देकर भी दूसरोंके दिलोंमें यह बात ठँसाना चाहिए कि एक शिक्षित मनुष्य कितनी सेवा कर सकता है और वह अपने देशके लिए, समाजके लिए, धर्मके लिए कितना उपयोगी बन सकता है।

अपनी संख्याका भयंकर न्हास ।

अब मैं एक ऐसे विषयपर कुछ विचार प्रदर्शित करूँगा जो कि बहुत ही खेदजनक और अत्याज्य है। वरसोंसे हम उन्नति उन्नतिकी पुकार करते आ रहे हैं; परन्तु इन पुकारोंसे कुछ लाभ नहीं हुआ। हमारी संख्या बढ़नेके बजाय घटती जा रही है; परन्तु हम उस ओर कुछ भी ध्यान नहीं देते। सन १८९१ इसवीमें भारतके सब जैनोकी संख्या १४,१६,६३८ थी। सन १९०१ में—अपनी कॉन्फरंसके जन्मके लगभग—वह १३,३४,१४० तक आ गई थी, और उस जमानेमें—जब कि तीनों संप्रदायोंकी कॉन्फरंसे पूरी तंदुरस्त थी—संख्याका बढ़ना तो दूर रहा मगर जितनी बढ़ पहिले थी उतनी भी नहीं रही; बल्के सन १९११ में घटकर १२,४८,१८२ रह गई। अभिप्राय यह है कि जिन दस वर्षोंको हम उदयकाल मानते हैं, उनमें तो लगभग एक लाख आदमी हममेंसे कम हो गये हैं। इतना नहीं बल्के पहिलेकी अपेक्षा अब घटतीका प्रमाण भी विशेष हो गया है।

बौद्धोंमें, ईसाइयोंमें, सिक्खोंमें, मुसलमानोंमें और पारसियोंमें संख्या बढ़ती गई है और जब विशाल हिन्दूजातिमें $\frac{1}{10}$ टका जितनी कमी हो गई है तब हममें साढ़े छः टका जितनी घटती हुई है। इससे समझमें आयगा कि बहुत ही भयंकर संयोगोंके बीचमें होकर हम गुजर रहे हैं। पारसी, मिस्त्र या हिन्दू यदि जाशुत होनेमें और सुधार करनेमें प्रमाद करेंगे तो उन्हें इतना भय नहीं है। जितना कि हमें है। इसलिए हमें अपने बढ़ते हुए विनाशका मूल कारण निर्भीकतासे निष्पन्न होकर प्रकट करना चाहिए। जलवायु, 'शरीर-संगठन आदि बातोंमें जितनी सुविधा-असुविधा अन्य भारतीय प्रजाको है उतनी ही हमें भी है; अन्य जातियोंकी अपेक्षा हम विशेष गरीब भी नहीं हैं। तब फिर अन्य भारतीय जातियोंकी अपेक्षा हमारी संख्या ज्यादा प्रमाणमें कम हुई, इसका कारण क्या है? मेरी ऐसी धारणा है कि हमारे वर्तमान सामाजिक व्यवहारोंमें ही इस रोगका मूल कारण है। रोटी बेटी व्यवहारमें हम बहुत संकुचित बुद्धिवाले हो गये हैं, इससे अयोग्य विवाहों और विधवाओं तथा विधुरोंकी संख्या बहुत बढ़ गई है। मृत्युसंख्यामें भी इससे वृद्धि होती जाती है। हजारों युवतियों और युवकोंकी उत्पादक शक्ति इसलिए कुछ काम नहीं करती कि उन्हें विवश होकर अविवाहित रहना पड़ता है। इस तरह हमारी रुढ़ियोंने मृत्यु संख्याके प्रमाणमें वृद्धि कर जन्मकी संभवताको कम की है; और अन्योको अपनेमें शामिल कर संख्या बढ़ानेकी बुद्धिमत्ताको तो हमने गिरवी ही रख दिया है। अन्य धर्मावलंबियोंको शामिल करनेकी बात तो दूर रही, परन्तु जैनधर्म पालनेवाले लोगोंके साथ भी, भ्रान्तभेद, जातिभेद और धर्मभेदके कारण हम विवाहसम्बन्ध नहीं करते हैं। विशेष क्या कहूँ, एकही धर्म और एकही जातिके होते हुए भी हमें एक साथमें बैठकर खानेसे पतित हो जानेका भय रहता है। आप लोग कहते हैं कि हमारा सुधार हुआ है, हम बुद्धिमान हुए हैं; परन्तु मुझे तो डर है कि कहीं सुधरनेके बजाय हम बिगड़ते तो नहीं जा रहे हैं! हमारे विद्वान महात्मा श्री आत्मारामजी महाराजने लिखा है कि, "अपने पूर्वज हिन्दुओंके बनाये हुए जातिभेदकी परवाह नहीं करते थे; वे धर्मके आधारपर ही समाज रचते थे और संख्याबल और ऐश्वर्यबलकी वृद्धि करते थे; श्री महावीर प्रभुके ७० वर्ष बाद अपने महान गुरु श्रीरत्नवर्मनवरिने ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य और सुतार आदिके १८००० अट्ठागढ़ हजार घरोंको जैन बनाकर उनमें परमार रोटी बेटीका व्यवहार जारी किया था और इस तरहसे जैनसमाजकी रचना की थी; उसी

प्रकार श्रीहरिभद्रसूरिने, लोहाचार्यने और जिनसेनाचार्यने भी राजपूत सुतार आदिको जैनधर्मकी शिक्षा दे उनका परस्पर रोटीवेटी व्यवहार करवाया था । आगे चलकर यही महाराज कहते हैं—“जैनशास्त्रोंमें तो केवल उसी बातकी मनाई की गई है, कि जिसके करनेसे धर्ममें किसी प्रकारका दूषण लगे । बाकी तो लोगोंने अपनी अपनी रुढ़ियाँ मान ली हैं । आज भी यदि कोई सारी जातियोंको एक करे तो कुछ हानि नहीं है । ” मध्यकालीन हिन्दू धर्मगुरुओंने जिन जाति-उपजाति आदिकी वेड़ियोंके द्वारा हिन्दुसमाजको निकम्मा बना दिया था, हमारे उदारचेता और दूरदर्शी आचार्योंने उन्हीं वेड़ियोंको धार्मिक एकताकी छेनीसे काट दिया था । मगर खेद है कि वेही वेड़ियाँ हमने अपने आप फिर अपने पैरोंमें डाल ली हैं और हम जाति-उपजातियोंके दास बनकर दुखी हो गये हैं । इससे हमारी दशा कितनी भयंकर होगई है, उसका चित्र मैं आपके सामने रखता हूँ । सन १९११ ईसवीमें जैनसमाजकी ६,४३, ५५३ कुल पुरुषसंख्या थी, उसमेंसे ३,१७,११७ कैवारे थे और ६,०४,६२६ स्त्रीसंख्या थी जिनमेंसे ९,८१, ७०५ कुमारी थीं । उनमेंसे बालकों और वृद्धोंकी—यानी उन लोगोंकी जो संतान उत्पन्न करनेके अयोग्य हैं—संख्या कम कर दी जाय तो २० से ४५ वर्षके आयुकी बीचके २,३३,०३५ पुरुषोंमेंसे ५९,९१२ कैवारे पुरुष थे और १५ से ४० वर्षके बीचकी आयुवाली २,५३,८५४ स्त्रियोंमेंसे ५,९२८ कुमारी लड़कियाँ थीं । वही आयुकी इतनी कन्याएँ कुमारी रही इसका कारण सिर्फ एक है । और वह यह है कि अन्य संख्यावाली जातियोंके होनेसे उन्हें घर नहीं मिलसके थे । ५५ जैनजातियाँ तो ऐसी हैं कि जिनको केवल अपनी सौ या सौसे भी कम संख्यावाली जातिमें ही रोटीवेटीव्यवहार करना पड़ता है । ऐसी हालतमें यदि जैनियोंकी संख्या प्रतिदिन घटती जाय तो इसमें आश्चर्य करनेकी कौनसी बात है ?

ऊपर जो अंक दिये गये हैं उनसे मालूम होता है कि ब्याही जाने योग्य उमरकी ५९,२८ स्त्रियोंके अविवाहित रहनेसे जैनियोंकी संख्यामें जो अभिवृद्धि होती वह नहीं हुई । इसके अतिरिक्त दूसरी तरफसे जो हानि हो रही है वह तो अचगही है । छोटी छोटी जातियोंसे कन्याविक्रय, वृद्धिविवाह, अनमेल विवाह होते हैं और उनका परिणाम विधवाओंकी संख्यावृद्धि है । यह सुनकर आपको बहुत ही आश्चर्य और दुःखहोगा, कि सन १९११ ईसवीमें छः लाख स्त्रियोंमेंसे षेड लाख स्त्रियाँ विधवाएँ थी । अभिप्राय यह है, कि पचीस प्रतिशतक विधवाएँ

थी। भारतकी अन्य जातियोंकी अपेक्षा जैनियोंकी विधवाओंकी औसत संख्या बहुत ज्यादा है। इतनी विधवाओंके बिलापके सामने कौनसी जाति जी सकती है? ज्यादा खेद तो इस बातका है कि २० से ४० वर्षकी आयुकी दो लाख स्त्रियोंमेंसे लगभग पचास हजार स्त्रियां विधवाएँ थीं, जो वृद्धविवाह और जातियोंके संकुचित क्षेत्रोंका ही परिणाम है। इन अंकोपर हम पड़दा नहीं डाल सकते। यह अपने दुर्भाग्यकी बात है, कि इस प्रश्नपर समाजने शान्तिके साथ विचार करनेके लिये आज तक कुछ नहीं उठाया है। अन्य जातियोंकी अपेक्षा इस विषयमें सबसे ज्यादा ग़राब स्थिति हमारी जातिकी है, इसलिये हमको इस विषयमें सबसे ज्यादा निर्भीकतासे और दुरदर्शितासे काम करनेकी आवश्यकता है। मार्ग सीधा है; परन्तु रूढ़ीके पंजेसे जो हमको धर्मका भेप रचकर डराती है, छटना कठिन है। विवाहकी भिन्न भिन्न रीतियों और सहभोजन आदि बातें मात्र सामाजिक विषय हैं, धार्मिक विषय नहीं, इसलिये धर्मनाशका 'हाऊ' बतानेवालीके साथ शान्तिपूर्वक दलीले करनेके और सामाजिक विनाशके मुखमें जानेसे बचानेके मार्ग साफ़ कर देने चाहिये। मालूम होता है कि स्वामीवत्सल भोजनके अर्थको आज हमारे भाई भूल गये हैं। कितने ही ग्रामोंमें—जिनको कि हम वेसुधरे हुए बताते हैं आजभी जैनधर्म पालनेवाले बनिये, पाशेदार, भावसार आदि भिन्न २ जातिके लोग एक साथ बैठ कर भोजन करते हैं। मगर अपने आपको सुधारें हुये बतानेवालोंने स्वामी-वत्सल्यके स्थानमें, छत छातकी प्रतिष्ठा की है। यह है अपने सुधारका चिन्ह! क्या यह हमारा कर्तव्य नहीं है, कि हम कल्पित भेदों तथा शास्त्रविरुद्ध वहाँ और रुढ़ियोंका परित्याग कर समाजको नष्ट होनेसे बचावें? जितना भी हो सके उतना जल्दी हमें इस कामको करना चाहिए। साधर्मि भ्राताओ! मैं आपसे आग्रह पूर्वक निवेदन करता हूँ कि आप इस प्रश्नपर गंभीरतासे विचार करें, समाचार पत्रों व भाषणोंद्वारा इसका उद्घापोह करें, और इसके लिये किसी आचरणीय मार्गका अग्रगमन करें।

एकताके व्यावहारिक मार्ग।

बन्धुओ! यह तो निर्विवाद है कि आजकी राजनीय स्थितिमें हम एकताके बिना कदापि जीवित नहीं रह सकेंगे। गेट्री बेट्री व्यवहारके कैंटेको धीरे धीरे नहीं मगर शीघ्रताके साथ निकालकर फेंक देनेकी कोशिश किये बिना और अनुत्पादक व्यक्तियोंकी भयंकर संख्यामें कमी किए बिना जैन समाजको टिका रख-

नैका काम कठिन ही नहीं मगर मुझे तो असंभव मालूम होता है। यह भी ध्यानमें रखना चाहिये कि अपने भिन्न २ गन्धोंमें भी जबतक हम मतसहिष्णु नहीं होंगे तबतक हमारा जीवन टिका न रहेगा। मोन्यताओं, रुढ़ियों और क्रियाभेदोंको आगे करके हमारे बीचमें वैमनस्य फैलानेवालोंको—चाहे वे गृहस्थो हों या त्यागी—हमें मजबूत हाथोंसे पकड़कर दबा देना चाहिए। तमाम लोगोंके साथ—केवल उन लोगोंके सिवाय जो जैनसमाजकी एकतामें बाधक है—मत सहिष्णुता रखना चाहिए, प्रेमका वर्ताव करना चाहिए। धर्मके नामसे जो हमारे अस्तित्वमें ही कुटाराघात करते हैं उन्हें हमें कभी उत्तेजन नहीं देना चाहिए और न कोई ऐसा कार्यही करना चाहिए कि जिसमें उनको उत्तेजना मिले। इस कार्यके लिए एक उदार विचारका साप्ताहिक अथवा दैनिक पत्र निकालना चाहिए और वह नाममात्रके मूल्यमें प्रत्येक जैनके पास पहुंचे ऐसा प्रबंध होना चाहिए। मेरा विश्वास है, कि इस प्रत्येक जैनसभा और मंडलमें ऐसा नियम होना चाहिए कि जिससे प्रत्येक प्रांत और प्रत्येक सम्प्रदाय या गन्धका जैन उसमें सम्मिलित हो सके। फास्फरन्सने मंदिरो और संस्थाओंकी देखरेखके लिए इन्स्पेक्टर नियत किये हैं, यह बहुत ही उत्तम है। इन्स्पेक्टरोंको किसी संस्थाकी कोई भी बात बिना देखे न छोड़ना चाहिए, और यदि किसी बातमें कोई त्रुटि हो तो उस त्रुटिको छिपानेका प्रयत्न नहीं करना चाहिए। इसी तरह किसी सार्वजनिक संस्थाका कार्य किसी एकही व्यक्तिके या किसी एकही ग्रामके या किसी एकही गन्धके लोगोंके हाथमें ज्यादा समय तक नहीं रखना चाहिए। इसमें प्रतिनिधित्वका प्रचार होना बहुत ज्यादा उपयोगी है। इससे प्रत्येकको कार्य करनेका उत्साह बढ़ेगा और प्रतिस्पर्धाके कारण 'पहिलेवालेसे मैं काम अच्छा करूँ' इस विचारसे लोग कार्य बहुत उत्साह और उत्तमतासे करेंगे, जिससे संस्थाएँ बहुत दृढ़ बनेगी। यह समय धार्मिक झगड़े करनेका नहीं है। मैं इस ओर खास तरहसे आपका लक्ष रखाचना चाहता हूँ। शिखरजी, मगसीजी आदि तीर्थोंके झगड़े जिन देवके भक्तोंमें होते हैं, एकही पिताके पुत्र—बाहू भाई—आपसमें एक दुसरेके विरुद्ध लड़नेको खड़े होते हैं, यह बहुत ही हानिकर है; हमारे सार्वजनिक बलको, आर्थिक बलको और धार्मिक विचारोंको नष्ट करनेवाला है। अतः जिस तरहसे हो सके उसी तरह इस झगड़ेको नष्ट करनेका प्रयत्न करना चाहिए। अपनी जाति व्यापार और बुद्धिके लिए प्रसिद्ध है, तो क्या हम अपने इन आपसी झगड़ोंको मिटानेके लिये

अपनी बुद्धिका उपयोग नहीं कर सकते ? कुछ बुद्धिमान सज्जनोंने इन क्षणोंका अन्त करनेके लिये बहुत बड़ा प्रयत्न प्रारंभ किया है; परन्तु उनके प्रयत्नमें उस समयतक सफलता होना आरम्भ है जबतक कि दोनों सम्प्रदायोंकी मुख्य संस्थाएँ (जैसे ' श्वेतांबर जैन कान्फरन्स ' और दिगंबरोंकी ' भारतवर्षीय दिगंबर जैन महासभा ') बीचमें पड़कर एकता करनेका प्रयत्न नहीं करे। दोनों पक्षोंमेंसे एक भी पक्ष यह बात तो कभी कहनेको तैयार नहीं होगा कि जिनदेवकी पूजा करनेके अधिकारी केवल दिगंबर ही हैं अथवा केवल श्वेतांबर ही हैं। मैं तो यह कहूंगा कि जैनकुलमें उत्पन्न होनेवालोंकी ही नहीं बल्कि संसारभरके मनुष्योंको जोकि जैनधर्मसे सहानुभूति रखते हैं।

गृहस्थो अब मैं आपका विशेष समय लेना नहीं चाहता। वर्तमानमें जिन दो बातोंकी तमाम संसारको बहुत ज्यादा जरूरत है उन्हीं दो बातोंपर मैंने बहुत ज्यादा जोर दिया है, यानी (१) ऐक्यबल, और (२) विश्वावल्लके विषयमें ही कह कर मैंने अपने भाषणको पूरा किया है। मैं जानता हूँ कि कान्फरन्सके सभापतिको शास्त्रोद्धार जीव-दया, साधु सुधार, जीर्णोद्धार आदि बातोंपर भी भी बोलना चाहिये, ऐसी एक रुढ़ी चली आई है, परन्तु मैं उस रुढ़ीका आदर न कर सका इसका कारण यह है कि मैं 'उपयोगिता' के सिद्धान्तका श्रद्धालु और तात्कालिक आवश्यकताओं पर ही लक्ष देनेवाला मनुष्य हूँ। यदि इसमें किसीको मेरी भूल मालूम हो तो मैं उनसे क्षमा माँगता हूँ।

जैन समाज और हिन्दू युनिवर्सिटी।

हिन्दुओंने शिक्षा प्रचारके क्षेत्रमें ' हिन्दू युनिवर्सिटी ' स्थापनका जो महान और प्रशंसनीय कार्य किया है उसके लिये मैं हिन्दू भाइयोंको धन्यवाद देता हूँ, और देश कालकी अवश्यताके अनुसार जो यह कार्य प्रारम्भ हुआ है उसकी मैं सम्पूर्णतया विजय चाहता हूँ। साथ ही समयानुकूल यह सूचित करना भी अपना कर्तव्य समझता हूँ कि, अन्य हिन्दू जातियोंकी तरह जैनमाइयोंकी भी चाहिये कि वे इस संस्थाको अपनी समझ और उसे पूर्णतया मदद दें। हिन्दू युनिवर्सिटीको भी चाहिये कि वह हृदयमूल और बुद्धिबलके चमत्कारिक खजाने तुल्य जैनसा-
त्यके अभ्यासके लिये प्रत्येक सुविधा सच्चे दिलसे कर देवे।

उपसंहार.

गृहस्थो, अन्तमें, आपने मुझे प्रमुख पद दिया इसके लिये और शान्ति तथा धीरजके साथ बहुत समय तक आप मेरी बातें सुनते रहे इसके किये मैं अन्तःकरणपूर्वक आपको धन्यवाद देता हूं और विनती करता हूं कि जिस जीवित श्रद्धाका उल्लेख मैं अपने भाषणके प्रारम्भमें कर चुका हूं वह जीवित श्रद्धा अपने दिलमें रखकर, कान्फरन्समें उपस्थित होनेवाले प्रश्नोंका शुद्धचित्त और बुद्धिके साथ निराकरण करें, और इस बातको ध्यानमें रखते हुए कि—'अपना उद्धार अपने ही हाथ है' आवश्यकीय कार्यों और सुधारोंको अविलंब करना प्रारम्भ करें। इस प्रवृत्तिसे शासननायक देव भी प्रसन्न होकर हमारे हृदयमें विशेष शक्तिकी प्रेरणा कर हमें निजपरका कल्याण करनेके योग्य बनायेंगे।

[तयारपल्ली सञ्जेस्टस कमिटी (विपर्ययनिर्णायक सभा) ना सभ्यो कान्फरन्सना बंधारणना नियम अनुसार चुंडी काठवापां आव्या हता. तदनंतर जैन एज्युकेशन बोर्डनी जनरल सभा एकठी मळी हती तेमां सं. १९७२ अने १९७३ नो बोर्डनो रीपोर्ट तैना एक सेक्रेटरी रा. मोहनलाल दलीचंद देशाइए बांची संभळाव्यो हतो. ते रीपोर्ट आमां भूकवापां आव्यो छे.]

द्वितीय दिवस. (ता. १२-१२-१७).

(१) (प्रमुखके तरफसे) राजभक्ति।

यह श्री जैन श्वेतांबर कान्फरन्स भारत सम्रोह श्री पञ्चम ज्योर्ज और श्री महारानी भारतेश्वरी मेरीकी दीर्घायुके लिये प्रार्थना करती है और श्री ब्रिटीश ताजमें पूर्ण श्रद्धा और राजभक्ति प्रकाश करती हैं। और युरोपमें जो वर्तमान महासमर प्रचल हानि पहुंचा रहा है उसकी शीघ्र शान्ति हो ऐसी इच्छा प्रकट करती है।

(२) (प्रमुखके तरफसे) भारतमन्त्रि स्वागत।

भारत मन्त्रि मान्यरा गण्ट आन्ड्रेवल्ड मि० मोंटेगु जो भारत शासनमुधारके लिये भारतमें पसारे हैं, उनका यह कान्फरन्स सादर स्वागत करता है और उनके द्वारा हिन्दुकी ज्ञाना पूर्ण मकाम हो उनके लिये प्रार्थना करता है।

(२) (प्रमुखके तरफसे) शोक प्रकाश ।

यह कान्फ्रेन्स जैन समाजके एक झलकते हुए अमूल्य रत्न सर्व सम्मानित श्री द्वितीय जैन कान्फ्रेन्सके प्रमुख कलकत्ता निवासी राय वद्रीदास मुकीम बहादुर की मृत्युपर हार्दिक शोक और उनके समस्त कुटुम्ब परिवारके प्रति अपनी सहानुभूति प्रकाश करती है ।

(४) हिन्दू युनिवर्सिटी और जैन कौम.

बनारसमें हिन्दू युनिवर्सिटीमें जैन विद्यार्थियोंकी अच्छी संख्या होनेकी आशा की जाती है और यह कान्फ्रेन्स वहाँके कार्यवाहकोसे आग्रहपूर्वक निवेदन करती है कि जब हिन्दू युनिवर्सिटीका अभ्यासक्रम नियत करनेका प्रबन्ध होवे उस समय हिन्दू धर्मका पठनक्रमके साथ जैन धर्मग्रन्थोंको भी उचित स्थान देवे और इस कार्यके लिये फण्ड वगैरहकी योजना और स्कॉलरशिप आदिके लिये जो जैन कौमके मेम्बरान मुकर्रर हुए हैं उनको पूरी पूरी सहायता देनेके लिये यह कान्फ्रेन्स जैन श्रीमंतोंसे सूचना करता है ।

दरवास्त—रा. रा. मकनजी जे. म्हेता वारिष्ठर मुन्ई ।

अनुमोदक—राजा सत्यानन्द प्रसाद सिंह, बनारस ।

वि० ,,—बाबु राज कुमार सिंहजी, कलकत्ता ।

[आ बखते हिंदू युनिवर्सिटीमें जैन विद्यार्थीओ माटे तेमज जैन धर्म शिक्षण माटे जोड़ता फंडनी अपील थतां घणी सारी रकमो भराड हतीं के जेनी विगतवार टीप आमां छेवटे आपवामा आवी छे, पजीयी ते संपेधी कमिटी नीमवामां आवी हती,]

आ कमीटिना सेक्रेटरी तरीके कलकत्ताना बाबुसाहेब राजकुमारसिंहजी ने निमवामां आल्या छे, तेओ ए फंडमां भरायेल रकमो वसुल करीने ते रकम हाल बंगाल बैंकमां राखवानो निर्णय करेल छे.

कमीटिना मेम्बरोना नामो.

शेट हीरजी सेतसी

शेट बुंदरजी आणंदजी

,, लालभाई कल्याणभाई

,, बालचंद हीराचंद

ग. रा. शुल्काचंदजी दह्रा

बाबु दलेलसिंहजी

महाराज बहादुरसिंहजी

बाबु राज कुमार सिंहजी सेक्रेटरी.

राजा विजेसिंहजी

,, पुरणचंदजी नातर M A B L

बाबु राय कुमार सिंहजी	,, बहादुरसिंहजी सिंघी.
,, निहालचंदजी	राजा सत्यानंद प्रसाद सिंह
शेठ नागजीभाई गणपत	रा. रा. मकनजी जे. म्हेता वारीस्टर.
,, रामचंद जेठाभाई	,, मोतीचंद गिरधरलाल कापडिया. सोलीसीटर
,, जेवंतमलजी रामपुरीया.	,, मोहनलाल दलीचंद देसाई. वकील.

(५) धार्मिक शिक्षा ।

यह कान्फ्रेन्स अपने समाजमें धर्मशिक्षा के लिये विशेष अभाव अनुभव करती है और धर्मकी पुष्टि और विस्तारके लिये धर्मशिक्षाकी आवश्यकता समझती है । कान्फ्रेन्स नीचे लिखे उपायोंको कार्यमें परिणत करनेका समस्त श्वेताम्बर जैनियोंसे विनम्र निवेदन करती है ।

(१) प्रत्येक ग्राम और नगरमें धर्मशिक्षाके लिये पाठशालाएँ पुस्तकालय आदि स्थापित और उसके कार्यनिर्वाहकी सुव्यवस्था होनी चाहिये ।

(२) धार्मिक शिक्षाके लिये प्राकृत या संस्कृत ग्रन्थोंका सरल भाषामें अर्थ सहित प्रकाश करनेका प्रबन्ध होना चाहिये ।

(३) धार्मिक शिक्षाके लिये सुयोग्य शिक्षक और शिक्षयित्रीकी विशेष आवश्यकता है इस कारण जैन युवकोंको और स्त्रियोंको उच्च संस्कृत और प्राकृत शिक्षा देनेका प्रबन्ध होना चाहिये ।

दरखास्त—शेठ अमरचंद धेलाभाई भावनगर ।

अनुमोदक—पण्डित हंसराजजी अमृतसर ।

विः अनुमोदक—रा. रा. हीराचन्द लीलाधर झवेरी जामनगर ।

,, ,, - ,, अमृतलाल भावजी शाह. कलकत्ता ।

(६) प्राकृत भाषाका उद्धार ।

अपने शास्त्रोंकी भाषा प्रायः मागधी होनेके कारण उसकी शिक्षाकी आवश्यकता है और उसकी रक्षा करनेकी भी खास जरूरत है ।

(१) प्राकृत भाषाका सरल अभ्यासके लिये जो कोष तैयार करानेका विचार किया गया है उसको कार्यमें परिणत करनेके लिए वह कोष जल्दी प्रकाशित करानेकी यह कान्फ्रेन्स सब जैनी भाइयोंका लक्ष्य आकर्षण करती है ।

(२) प्राकृत भाषाका सरल व्याकरण शीघ्रता पूर्वक तैयार करनेकी जरूर-

रत है और इस विषयमें अधिक प्रयास करनेकी आवश्यकता समझती है।

(३) जैनियोंकी पाठशाला और विद्याशालाओंमें प्राकृत भाषाका खास शिक्षण देनेके लिये प्रवन्ध करनेकी यह कान्फ्रेंस उनके कार्यवाहकोंसे सूचना करती है।

(४) हिन्दुस्थानकी जुदी जुदी यूनिवर्सिटियोंमें प्राकृत भाषा दूसरी भाषाके समान जैन विद्यार्थी भी ले सके इसका जैन विद्वान और संस्थाओंसे यह कान्फ्रेंस उद्योग करनेका अनुरोध करती है और कलकत्ता यूनिवर्सिटिने प्राकृत भाषाको अपने पठनक्रममें दारिल करके उपकार किया है उसके वास्ते यह कान्फ्रेंस उपगार मानती है और दूसरी यूनिवर्सिटियोंको भी उसका अनुकरण करनेका अनुरोध करती है और इस प्रस्तावकी नकल जाहिर पत्रोंमें छपवा दी जाय और उसकी एक नकल कलकत्ता यूनिवर्सिटिीके और दूसरी यूनिवर्सिटिीओंके संचालकोंके पास भेज दी जाय।

दरखास्त-पण्डित हरगोविन्ददास कलकत्ता।

अनुमोदक-रा. रा. मनसुखलाल स्वर्जीभाई मुंबई।

वि: ,,-पण्डित वृजलालजी बनारस।

(७) जैन साहित्य प्रचार।

१। जैन सिद्धान्त प्रसिद्ध करने तथा जैन साहित्यका प्रचार करनेके लिये जो अपने पूज्य मुनिराज श्री तथा पुस्तक प्रकाशक संस्था और विद्वान लोग प्रयत्न कर रहे हैं, उसके लिये यह कान्फ्रेंस हार्दिक सन्तोष प्रकाश करती है और उनकी सेवामें आग्रह पूर्वक मार्थना करती है कि "सस्ता साहित्य" बढ़ानेके लिये ऐसी व्यवस्था की जाय कि जिसमें जैन साहित्यका और भी विशेष प्रचार हो।

२। जैनियोंका प्रसिद्ध और अत्युत्तम प्राचीन साहित्य जिन जिन भण्डारोंमें बन्द करके रखा हुआ है उनमेंसे निकलवाकर जिसमें उस साहित्यका लाभ मानव समाज उठा सके ऐसी शीघ्र चेष्टा करनी चाहिये, उन ग्रन्थोंके नष्ट हो जानेके पहिले ही यह कान्फ्रेंस समयानुकूल मार्थना करती है और आज्ञा रखती है कि वह शीघ्र हो छपवा कर प्रकाशित कर दिया जाय। पाटण, जैसलमेर, खम्भात, अहमदाबाद और ल्योड्डी बगैरह स्थानोंके भण्डारोंके कार्यवाहकोंका ध्यान इस विषय पर खास करके अर्कषित किया जाता है। प्राचीन जैन साहि-

त्यके प्रचार के लिये श्रीमान गायकवाड़ महाराजने जो प्रयास किया है और कर रहे हैं उसके लिये यह कान्फरेन्स गायकवाड़ सरकारको अन्तःकरणसे धन्यवाद देती है।

इ। बम्बई युनिवर्सिटीमें जैन साहित्यके लिये खास स्कॉलरशिप स्व० शेट अमरचन्द तलकचन्दके तरफसे देना निश्चित हुआ है, उसी प्रकार दूसरी युनिवर्सिटीओंमें भी स्कॉलरशिप देनेके लिये जैन श्रीमत्तोंसे आग्रह करती है।

दरबारत-शेट कुंवरजी आणन्दजी भावनगर।

अनुमोदक-शेट लक्ष्मीचन्दजी घीआ प्रतापगढ़।

वि: „-बाबु अचलसिंहजी दिल्ली।

„ „-शेट वीरजी गंगाजर मुंबई।

(८) प्रमुखके तरफसे) शिलालेखोंका उद्धार।

शिलालेखोंके संग्रह करनेकी यह कान्फरन्स अत्यन्त आवश्यकता समझती है; क्योंकि उनसे जैन धर्म के इतिहासको मालूम करनेमें बहुत मदद मिलती है; इस उद्देश्यको कार्यमें लानेके लिये निम्न लिखित कमीटी नियुक्त की जाती है।

रा० रा० दोलतचन्द पुरुषोत्तम बरोडिया, बी० ए०।

“सि० डी० दलाल, एम० ए०।”

रा० रा० केशवलाल प्रेमचन्द मोदी, बी० ए० एल० एल० बी० बक्रील

रा० रा० मोहनलाल दलीचन्द देसाई, बी० ए० एल० एल० बी० बक्रील।

बाबू उमरावसिंह टांक, बी० ए० एल० एल० बी० बक्रील चीफ कोर्ट।

शेट डादाभाई प्रेमचन्द मोदी।

बाबू साहेब पूरणचन्द्रजी नाहर एम० ए० बी० एल० बक्रील।

इस कार्यमें प्रत्येक जैनियोंकी सहायता देनी चाहिये और जहां जहां भण्डार और शिलालेख हों उनकी यादी दिलानी चाहिये, नोच लेनेवाले पुरुषकी रूकावट नहीं करनेके लिये यह कान्फरन्स आग्रह करती है।

(९) स्त्री शिक्षा.

जैन समाजमें सर्वत्र स्त्री शिक्षा प्रचारके लिये यह कान्फरन्स नीचे लिखे उपायोंका ध्यानमें लेनेका आवश्यकता स्वीकार करती है।

१। प्रत्येक जैन अपनी पुत्रीको कमसे कम प्राथमिक शिक्षा अवश्य दें।

२। जिनसे हो सके वो अपनी पुत्रीको गार्हस्थिक और उच्च शिक्षण दें और यह शिक्षण पुत्री वैफिकरीसे ले सके इस वास्ते उसकी विवाह छोटी उमरमें न करें।

३। जिन स्थानोंमें जैनोंकी अच्छी संस्था है और वहां सार्वजनिक कन्या-शाला न होय तो उस स्थानके जैन महाशयोंको उचित है कि अपनी कन्याशाला स्थापन करनेका बन्दोबस्त करें।

४। बड़ी उमरकी श्राविकाओंको दोपहरको पुरसतके समय व्यवहारोपयोगी सामान्य ज्ञान देनेके लिये स्थान २ पर ऐसे खास वर्ग खोलनेकी जरूरत है कि जिन खास वर्गोंमें आरोग्य विद्याके मूल तत्व बीमारोंकी शुश्रूषा और तात्कालिक इलाज और भरतकाम वर्गैरहकी शिक्षा दी जाय।

५। जैन कन्याशाला और श्राविका शालाओंके लिये ही शिक्षकोंको तैयार करनेके लिये यह बात खास जरूरतकी है कि श्राविका ओर खान कर विद्या-ओंको फीमेल ट्रेनिंग कॉलिजोंमें अधिक प्रमाणमें दाखिल कराके शिक्षा कराना और ऐसी अभ्यास करती हुई स्त्रियोंको जिस, जिस प्रकारकी आवश्यकतायें हो वह स्कौलरशिप वर्गैरह से सहायता दी जाय।

दरखास्त—राजा विजय सिंहजी बहादुर आजीमगंज।

अनुमोदक—रा. रा. वीरजी राजपाल नास्तर, मुंबई।

वि: „ — „ नगीनदास पु नाणावटी।

„ „ — „ देवचन्द डामजी कुंडल्याकर, भावनगर।

„ „ — „ धम्मश्री रामजी टोलीआ, कलकत्ता।

(१०) सहधर्मियोंको आश्रय।

अशक्त, निरुधमी; दुर्दशाग्रस्त भाइयों तथा आश्रयहीन विधवाओं और बालकोंकी स्थितिमें सुधार करनेके लिये चेष्टायें की जाय और जिससे वे अपने २ निर्वाह अच्छी तरहसे कर सके उसका बन्दोबस्त किया जाय। बालाश्रम, विद्याश्रम आदि संस्थाओंको स्थापन करने तथा उन्हें हर तरहसे मदद देनेके लिये जैन श्रीमन्तोसे यह काम्फरन्स आग्रह करती है।

दरखास्त—रा. रा. मणीलाल खुशालचन्द, पालणपुर।

अनुमोदक—बाबु दयानन्दजी. आग्रा।

वि: „ — „ पुनमचन्दजी सावनसुरता, कलकत्ता।

(११) (प्रमुखके तरफसे) संघ (एकता).

समग्र ज्ञाति, और संघ समुदाय और समस्त जैन कोममेंसे कुसंपको हटाकर सर्वत्र संपका प्रचार होनेकी आवश्यकता यह कान्फरन्स स्वीकार करती है और आपस आपसके कुसंपोको त्याग कर गच्छ कदाग्रह छोड़के ऐक्यता करनेका प्रत्येक ग्राम व शहरोंके संघको आग्रहपूर्वक यह कान्फरन्स भलापन करती है।

अपनी २ ज्ञातिके झगड़ोको और तीर्थोंके झगड़ोंको निकाल लवाद मार्फत करानेका यह कान्फरन्स पसन्द करती है। क्योंकि इससे लाखों रुपयोंकी बर-वादी बचती है।

- तृतीय दिवस ता. १-१-१८

प्रस्ताव.

(१२) प्रमुखके तरफसे जैन पर्व.

कलकत्तामें जैनियोंकी संख्या अधिक है और व्यापारमेंभी पंक्ति उंची है इस लिये यह कान्फरन्स बंगाल सरकारसे विनम्र प्रार्थना करती है कि वह जैनियोंके एक प्रसिद्ध पर्व कार्तिक शुक्ल पूर्णिमा को आम तहवार (पब्लिक हालिडे) नियत कर उस एक दिनको प्रतिवर्ष छुट्टियोंकी तालिकामें सामिल करे क्योंकि उस दिन यहां जैनियोंका एक विशाल धार्मिक महोत्सव याने श्रीजिनेश्वरदेवकी सवारी बड़े आङ्गुलसे निकलनी है और उसमें आम लोग सम्मिलित होते हैं। इसकी एक नकल गवर्णमेन्ट बंगालको भेजी जाय।

पहावीर जयंति (चैत्र शुक्ल १३) और भाद्र शुक्ल चतुर्थी और पञ्चमी जिनको अपने सम्बत्सरी कहते हैं उसको सारे हिंदुमें पब्लिक गेझेटेड हालिडे नियत करना चाहिये। इसकी नकले स्थानिक गवर्णमेन्ट और गवर्णमेन्ट आफ इण्डियाको भेजी जाय।

(१३) श्री जैन श्वेतांबर एज्युकेशन बोर्ड।

श्री जैन श्वेतांबर एज्युकेशन बोर्डने शिक्षा प्रचारके लिये आज तक जो कुछ प्रयास किया है उससे यह कान्फरन्स संतोष प्रकाश करती है और उसको निम्न लिखित कार्य करनेकी आवश्यकता बतलाती है।

(क) जिन जिन स्थानोंमें जैनियोंके धार्मिक और व्यवहारिक शिक्षा देनेके विद्यालय वर्तमान हैं उन की परिदर्शना और जहाँ कोई

वृद्धि हो तो सुधार करें और जहां ऐसी पाठशाला या विद्यालयका अभाव हो वहां पर शीघ्र ऐसी शिक्षाका उचित प्रवन्ध करें।

(ख) जैन क्रमवार वाचनमाला (टेक्सट बुक) तैयार करें और प्रत्येक पाठशाला या विद्यालयोंमें एक ही प्रणालीसे शिक्षा दी जाय और वार्षिक परीक्षा भी एक ही साथ ली जाय इसका प्रवन्ध करें और परीक्षाके पश्चात् उत्तीर्ण छात्रोंको प्रमाणपत्र (सर्टिफिकेट) और पारितोषिक आदिकी व्यवस्था करें।

(ग) जीवविचार, नवतत्त्व, दंडक, क्षेत्रसमास, संग्रहणी, कर्मग्रन्थ और प्रतिक्रमणादि विषयों पर सरल भाषामें अर्थ सहित पुस्तकें शोधकर प्रकाशित करनेका जो प्रवन्ध चल रहा है उसका कार्य शीघ्रताके साथ सम्पूर्ण करावें।

(घ) विद्यार्थियोंके लिये छात्र वृत्ति (स्कालरशिप) तथा पुस्तकोंकी सहायता जैन बोर्डिंगमें उनको मुफ्त (फ्री) रखनेका प्रवन्ध करें।

(ङ) तीर्थस्थानोंके पहुँच (रसिद) बूकमें और और खाताओंके साथ श्री जैन कान्फ्रेंस केलवणी फण्डकी कालम दाखिल करनेके लिये श्री तारंगराजी तीर्थके दृष्टो महाशयगणने स्वीकार किया हैं इसके लिये यह कान्फ्रेंस उनको धन्यवाद देती हैं और दूसरे दूसरे तीर्थके दृष्टियों या कार्यवाहकोंके साथ इसी प्रकार प्रवन्ध करनेके लिये बोर्डको सूचित करती हैं।

शिक्षादिकी उन्नति करनेके लिये कइएक लोकल सच कमीटियां स्थापन कराने चाहिए। यह सच-कमीटियां स्थानिय शिक्षा व समाज उन्नति कारक कार्योंका बंदोबस्त करेगी और स्थानिक चंदा वगैरह इसका खर्च निर्वाह करेगी। एव प्रत्येक वर्ष Conference का Education Board के माफत कान्फ्रेंसमें हिसाब पेश करेगी, Conference का Education Board अगर किसी खर्च संबंधि विषयमें अनुरोध करे तो सच कमीटियां उसे करनेमें बाध्य रहेगी। लोकल सच कमीटियां की नियमावली व स्थानादि Education Board निर्धारित करेगी।

जो भ्राता (भाई) रु० ५ दर वर्ष चंदाका देगा वह इस ऐज्युकेशन बोर्डका मेम्बर गिना जायगा और जो आदमि इकट्ठा रु० १००, देगा वह इस बोर्डका लाईफ मेम्बर हो सकता है। सच मेम्बरोंको ऐज्युकेशन बोर्डमें वोट देनेका अधिकार है और जनरल बोर्डके मिलने तक बोर्डके कार्य करनेकी २५ मेम्बरोंकी एक मेनिजिंग कमीटी करनेकी सत्ता बम्बईके मेम्बरोंको दिया जाता है। यह

अनुमोदक-रा. रा. मूलचन्द्र आशाराम वेराटी अमदावाद ।
विशेष अनुमोदन-पण्डित हंसराजजी ।

(१७) जीव दया ।

“ अहिंसा परमोधर्मः; यतो धर्मस्ततो जयः । ”

अपने लोगोंका यही सर्वोपयोगी प्रथम सिद्धान्त है, इसलिये यह कान्फरन्स उनके इस अधिवेशनमें सप्रस्त समुपस्थित दयाल सज्जनोंसे इसी सिद्धान्तको ही उनका प्रतीति से यथेष्टरूपमें फैलानेकी आन्तरिक प्रार्थना करती है और इसके २ । लिये नीचे लिखे उपाय निवेदन करती है ।

दाखिल क समस्त जीवोंकी रक्षा करने और उनके हिंसा रोकनेका योग्य ३ । ५ ।

का ज्ञान ४ । पिंजरापोलमें, पिंजरापोलोंके कार्यवाहकोंकी वेदरकारी सें जो मूंगे प्रा-
४ । ख सदन करना पड़ता है, उसके मिटानेका बन्दोबस्त करना ।

सस्ते भाड़े ५ । मनुष्यकी खुराक और धर्मके नामसे होता हुआ पशुवध और फैशन
५ । ज्ये जूदी जूदी रीतिसे जो निरपराधी और मूंगे प्राणियोंके उपर कसा-
सोधनेकी जाता है उसके उनको बचानेका प्रयत्न करना ।

कान्फेन्सक ६ । जानवरोंके शारीरिक अवयवोंसे निर्मित चीजें कचकड़ेके पदार्थ और
जाता है ७ । चर्म वगैरहको छोड़कर उनके बटलेमें निर्दोष वस्तुओंको काममें
तैयार करना चाहिये ।

५ । खास कलकत्तेमें आम और बंगाल पंजाब इत्यादि प्रान्तोंके शहरोंमें
आम रास्तोंपर कसायोंकी दुकानोंमें खुले हुए वध किये हुये जानवरोंका कलेवर
लटकते रहते हैं इससे खास कर जैनियोंके चित्तको अत्यन्त क्लेश होता है और
आम लोगोकी तन्दुरस्ती को हानि पहुंचती है इस लिये वो दुकाने आम रास्तोंसे
हटा देनेको यह कान्फरन्स बंगालके गवर्नर साहब और दूसरे प्रांतोके उपरी अ-
धिकारिओ तथा शहरोंको म्युनिसिपालीटीके चेयरमैनोसे निवेदन करती है ।

इस कार्यके सम्बन्धमें धुलियाकी श्री प्राणीरक्षक संस्था ने जो दरखास्त
की है उनको यह कान्फरन्स सम्मत है और अन्य मंडलो जो कार्य कर रहा है
उसको यह कान्फरन्स धन्यवाद देती है ।

इस प्रस्तावकी नकलें जूदे जूदे शहरोंकी म्युनिसिपालीटीका चेयरमेन और

बंगालका श्रीमान गवर्नर साहब और दूसरे प्रांतोंका उपरी अधिकारियोंको भेज दी जाय ।

दरखास्त—रा. रा. हाथीभाई कल्याणजी.

अनुमोदक—मी० बी० एन० मैशरी.

वि:—मी० शामजी लाडण.

(१८) हानिकारक रिवाज ।

अपनी जातिमें आजकल रिवाजे जैसे बन्धा विक्रय वाल विवाह, वृद्ध विवाह, वेदयानाच, मृत्युके पीछे अधिक शोक करना, मिथ्यापर्वोंका मानना, एक स्त्रीकी मौजूदगीमें दूसरी शादी करना, आतशबाजी छोड़ना आदि जो कुरीतियां प्रचलित हैं उन सबको सर्वथा छोड़नेके लिये यह कान्फ्रेंस उपदेश करती है ।

जो जो शांती और कोमोने हानिकारक रिवाजों बंध करनेके लिए ठरावी पसार कीया है और अमलमें रखा है उसकी यह कान्फ्रेंस धन्यवाद देती है तथा उस सम्बन्धीका रिपोर्ट कान्फ्रेंस आफिस को भेजा जाय ऐसी उनलोगोंसे निवेदन करती है ।

दरखास्त—बाबु राय कुमार सिंह. भागलपुर ।

अनुमोदक—बाबु माणेरुचन्द शेठ कलकत्ता ।

— (१६) (प्रमुखकी तरफसे)

श्रीधार्मिक हिसाब तपासनी खाता ।

हरएक धार्मिक खातोंका हिसाब साफ और अच्छी अवस्थामें रहनेसे आम-दनीकी वृद्धि हो जाती है इस लिये हिसाब तैयार करना और उसकी रिपोर्ट प्रति वर्ष प्रगट करनेको यह कान्फ्रेंस आवश्यकता समझती है । और कान्फ्रेंसकी तरफसे नियत हुए हिमाय परीक्षकोंको हिसाब बतलानेके लिये कार्यवाहकोसे खास आग्रह करती है । इस काममें मदद पहुँचानेके लिए हरएक साधर्म भाइ-योंका ध्यान खींचती है । जिस तरह हो यह ठहराव सर्वत्र अमलमें आवे और धर्मादा द्रव्यकी रक्षा और इस उद्देश्यकी सफलता होनेके वास्ते जहा श्री संघके नामसे जो धार्मिक संख्या है उन सबोंका हिसाब प्रकाश करनेके लिये यह कान्फ्रेंस वो संघके कार्यवाहकोसे हिसाब प्रगट करनेका आग्रह करती है । जिस धार्मिक खातोंके कार्य वाहकोंने इस तरह हिसाब बतलाया है और प्रगट किया है

उनको यह कान्फ्रेंस धन्यवाद देती है।

(२०) जीर्ण मंदिरोद्धार.

“पूना कान्फ्रेंसमें तीर्थ रक्षक कमेटीके मुकरर करनेके लिये ठहराव कीया था जिसको यह कान्फ्रेंस स्वीकार करती है और कार्य शिघ्रतासे करनेके लिये आग्रह करती है.”

कमेटीका मेम्बरोंके नाम. (वधारनेकी सत्ता साथ).

१ शेट कस्तुरभाई मणीभाई	१६ ,, सर नसनजी त्रीकमजी
२ ,, कीकाभाई प्रेमचंद रायचंद	१७ शेट मणीभाई दलपतभाई
३ ,, देवकरणभाई मुलजी	१८ ,, जीवनचंद धरमचंद
४ ,, नगीनभाई मंछुभाई	१९ ,, वीरचंद कृष्णाजी
५ ,, नेमचंद माणेकचंद कपुरचंद	२० ,, लालभाई कल्याणभाई
६ ,, कल्याणचंद शोभागचंद	२१ ,, कुंवरजी आणंदजी
७ ,, भीमाजी मोतीजी	२२ बाबु साहेब रायकुमार सिंहजी
८ ,, पनाजी भीमजी	२३ शेट लक्ष्मिचंदजी धीया
९ ,, रवजी सोजपाल	२४ शेट चीमनलाल कुबेरदास
१० ,, मोतीलाल मुलजी	२५ महाराज महादुरसिंहजी
११ ,, लालजी भारमल	२६ राजा विजयसिंहजी
१२ ,, भोगीलाल वीरचंददीपचंदजे.पी.	२७ बाबु धन्नुलालजी सचेती
१३ शेट लखमशी हीरजी मैशरी	२८ ,, महादुरसिंहजी सिंघी
१४ ,, मोहनलाल मगनभाई	२९ ,, दलेलसिंहजी जोहरी
१५ ,, खेतसी खियसी	

(२१) (प्रमुखके तरफसे) कान्फ्रेंस बंधारण।

दसवीं कान्फ्रेंसमें जो बंधारणका ठहराव हुआ था वही कायम रक्खा जाय और जो दूसरी कालमें “कार्य विस्तार” की है उनमें निम्न लिखित द्वारा बढ़ा दिया जाये।

जातिके सङ्गके महाजनोंके और पञ्चके तत्परारी और त्रिपादग्रस्त प्रश्नोंमें यह कान्फ्रेंस नोड भी हाथ नहीं धरेगी।

स्टेन्डींग कमीटिके मेम्बरोंके सुकृत भंडार फंड अवश्य देना चाहिए.

નહીં ચૂંદું.

નહીં ચૂંદું નહીં ચૂંદું, પુલોને ના, નહીં ચૂંદું;
 સુવેલીને નહીં લૂંદું, કુલોને ના નહીં ચૂંદું.
 સલ્લણાં એ સુંવાળાં એ, સુવાસી છે સુખાળાં એ;
 નહીં એને કદી ચૂંદું, નહીં વેલી વૃથા લૂંદું.
 મધુરાં એ મનોહારી, ખુણી એની અહો ! ન્યારી;
 કહો ઘા કેમ કંકે કારી ! દ્રવે શું ના હૃદય લારી ?
 હમંતાં એ ઉજ્જારે જે, રમંતાં તે વિલાસે જે;
 કહો તેને ચૂંદું કેમ ? સરે એથી કંઈ નેમ ?
 અડાડું ના વળી હાથ, રમે ખડીશે હૃદય સાથ !
 નહીં નાકે જરી સૂધું, સુગંધીને નહીં લૂંદું.
 રહી આયો મધુ પીતો, નજર માંડી રહું જોતો;
 ગળું એમાં ખરે સુખ, જશે સાંગી બધી ભૂખ.
 મૃદુ ભાવો નહીં મૂકું, નહીં એથી જરી ચૂકું;
 કુલોને હા, નહીં ચૂંદું, સુવેલીને નહીં લૂંદું.

જ. પુ. જોશીપરા. M. A.

મધુમિન્દુ પ. ૩૭-૩૮.

પંડિત અર્જુનલાલ શેઠી અને જૈન શ્વેતાંવર કોન્ફરન્સ.

જૈન તેમજ જૈનેતરમા પંડિત અર્જુનલાલ શેઠીનું નામ 'સુવિદિત છે. છેલ્લાં ત્રણ વર્ષથી તે જ્યપુર રાજ્યની તુરંગમા સડના હતા અને યોડાએક સમય ચર્ચાં જોમને સરકારને સ્વાધીન કરવામા આવ્યા છે. તેને કોઈ પણ જાતની તપાસ ચલાવ્યા વગરજ કેદમાં પૂરવામાં આવેલ છે. તે દિગંબર જૈન છે, અને મૂર્તિ પૂજન કર્યા વિના અમ નદિ લેવાનો તેમને નિયમ છે. તુરંગની અનેક હાડમારીઓ વચ્ચે પણ નિત્ય નિયમ પ્રમાણે તેમને જ્યપુર રાજ્ય તરફથી પૂજા કરવાની સગવડ કરી આપવામા આવી હતી એટલું તેમને આશાસન હતું. પણ સરકારને સ્વાધીન થયા. પછી આ આશાસન છીનવી લેવામાં આવ્યું છે અને તેના અંગે કેટલાક દિવસોથી તેમણે અમ લેવું છોડી દીધું છે, અને આ પ્રકારના બુખમરાને સીધે દિન પ્રતિદિન દીપ્ત થતા જાય છે આવા સમાચાર સાંભળવામાં આવ્યા છે. પંડિત અર્જુનલાલ શેઠીના શા મુલો છે તે કોઈ નાણાં નથી તેની યોગ્ય તપાસ ચલાવવા માટે અનેક દિવાજોમાથી સરકારને ઉપરાડિપરી અરજીઓ ચલેલી છે પણ સરકાર આ જાણતમા ન સમજી શકાય એવું જોનમત ધારી બેઠેલ છે. પંડિત અર્જુનલાલ જૈન કોમના માનનીય મુદ્દસ્ત છે. આવા મુદ્દસ્તને ધર્મપાલન ખાતેર આટલા બધા દિવસો સુધી અનશન રીકારડું પડે અને એમ છતાં પણ સરકાર આ જાણતની યોગ્ય સમગ્ર કરી

પ્રયત્ન કરે છે. દિગંબર શ્વેતામરના બારી સંયોગીકરણમાજ બાતી જૈનનો વિકાસ છે પણ વર્તમાન સમયે તો કુસપર્નુ સામ્રાજ્ય પ્રવર્તે છે. આ અનિષ્ટ સ્થિતિ દૂર કરવાની તથા ઉભય વર્ગને ઇષ્ટ મંત્રી સાધવાની આ અનુષ્ઠાન ઘડિ આવી હતી તે શ્વેતાંબર બધુ-ઝોઝો ગુમાવી છે એ શોકજન્ય છે. જેની રીતે કલકતા કોંગ્રેસના નાયકોએ બહુ દીર્ઘદષ્ટિ વાપરીને મહમદઅલી અને યોક્તઅલીના પ્રશ્ને પુરા જોષથી ઉપાડી લઈને હાંફ મુસલ-માનને એકત્ર કરવાના મહાભારત પ્રયાસમા સરળતા મેળવી છે તેની રીતે જૈન આગેવાનો અર્ચુનલાલ શેઠીના પ્રશ્ને એવાજ જુરસાથી ઉપાડી લઈને દિગંબર શ્વેતાંબર વચ્ચેના અન્તરને અગોચર કરી રાક્યા હન. કાળનો આદેશ છે કે સર્વેએ બેદખાવ ભુલી એકત્ર થવું, અને સમુદ્ધમજ એકઠું કરી સ્વપર ઉત્તતિના સાધક થવું પણ આ કાળનો આ આદેશ જૈન શ્વેતાંમર બધુઓના કર્ણુદાર સુધી હજુ સુધી પહોંચ્યો નજીવો નથી તે ખરેખર નિરાશાજનક છે.

શ્વેતાંબર ભાઈઓએ “આવા સરકારના રાકમંદ પુરૂષનો પ્રશ્ન લઈને વિના કારણ ક્યા ઉપાધિ જોદારીએ?” આવી બીતિથી ઉપરોક્ત પ્રશ્ન હાથ ધરવો ઉચિત નહિ ધાર્યો હોય. રખેને આપણી પ્રતિતિને ગળાડીય રંગ ચોટી ન જાય એવો બધ આવી સામુદાયિક પ્રતિતિના ચાલકોમા જોવામા આવે છે. પણ આની પણ હા હોતી જોઈએ, ધરે ધાડ આવે તો પણ હુના માર્યા ખેસી રહીએ અને બોલીએ નહિ તો કેમ ચાલે? શ્રીયુત અર્ચુનલાલનો દોષ પુરવાર થયો હોય અને તો પણ કોઈ તેનો પક્ષ કરે તો દોષમાત્ર ગણાય પણ જેની દોષમયતા સર્વને મન સંશયારપદ છે તેવો જૈન બધુ આવી રીતે પીડાય અને તોપણ જૈનો મુકમાવ ધારણ કરી રહે તે ખરેખર જૈનોને શરમાવે તેવું છે.

જે નાયકોને અર્ચુનલાલ શેઠીના પ્રશ્ને હાથમા લેવામા પોતાને કે પોતાના સંમેલનને -રાજકીય વાતાવરણનો એપ લાગી જવાની બીતિ લાગી હોય તેઓને તેજ સંમેલનમા મુર્તિ-મન સત્યાગ્રહ સ્વરૂપ મહાત્મા ગાંધીને અને મુર્તિમન્ત રાષ્ટ્રિયત્વ સ્વરૂપ શોકમાન્ય તિલકને તેમજ સ્વદેશ સેવા જેના અગે અંગમા આપી રહેવ છે તેમા કર્મચોગી પરિત મહન મોહન માવવિધાને હાજર રહેવાતું તેમજ ભાષણ આપવાતું આમત્રણ સ્વરૂપમા કેમ કરતા હિમત આવી દશે? એ સગળ રાકાતું નથી. વસ્તુતઃ સમય પરિવર્તન એવું થઈ-ગયું-છે કે આવી બીતિને હવે જરા પણ અવકાશ રહેવો ન જોઈએ. આજે જૈન ગૃહસ્થનો સવાલ છે, આવતી કાને કોઈ સાધુનો સવાલ આવીને ઉભો રહેશે, પરમ દિવસ કોઈ તીર્થની ખામતમા આ જનની ધમાય ઉભી થશે આતું થશે તો પુણુ શું જૈન બધુઓ મુંગા થઈને માત્ર રાન્યમક્તિના ગાણું ગાયા કરશે? કહેવાનો આશય એટલો જ છે કે સમય પરતે જે ધર્મ આવીને ઉભો રહે તે નિરૂપણે બળવવા તત્પર રહેવું જોઈએ. અહિંઆ ધર્મનો ઉત્કેદ થયો જોઈને અન્તર બળે છે. અને આટલું લખાનાની મેગણા થઈ છે. આશા છે કે ભવિષ્યમા આવા પ્રસંગોએ શ્વેતાંબર જૈનો આવી ભૂત નહિ કરે અને સંપ વૃદ્ધિના આવા નિમિત્તોનો અગમચેની લાપરી પૂર્ણ ઉત્પાડથી આદર કરશે.

તા. ૯-૧-૧૮.

મુંબઈ.

} પરમાનંદ કુંવરજી કાપડીઆ B. A. LL. B.

× × × [આ લખાણ પછી શ્રીયુત શેઠીને સરકારે પ્રણ પૂલના સાધન પૂરા પાજા છે અને તે વસન્તદેવીના વામિનૈય સાથેના મમાગમ અને તે મંચે થયેલ વાંત-ચીનના પરિણામે તંત્રી.]

આમંત્રણ.

આવો! આવો વિલસિયે એક હો !
 પ્રભુ પરિવાર !
 હિન્દુ ! આનન્દે ભરિયે:
 જોદ્ધ જન ! કથા પ્રમરિયે:
 પ્રભુતાના લઇયે લ્હાવ અનેક હો !
 પ્રભુ પરિવાર !
 જૈન ! શુભ સેવા ધરિયે:
 જરથોસ્તી ! તેજ ઝિલવિયે:
 સુરતાના લઇયે લ્હાવ અનેક હો !
 પ્રભુ પરિવાર !
 ક્રિશ્ચન ! નેહે શુભવિયે:
 મુસ્લિમ ! ઇમાની રચિયે:
 જનતાના લઇયે લ્હાવ અનેક હો !
 પ્રભુ પરિવાર !

મધ્ય જિન્દુ પૃ. ૧૭-૧૮.

—લલિત.

Shvetambaris and Digambaris re Parasnath Hill.

I

India has been passing through a period of transition. She is on the threshold of a revolution. Her claims have been heard. Her legitimate demands are being considered. The days of doing things in old and worn-out ways are past and gone and the day for our combined action is come. If we fail to discharge our united duties which we owe to the country, to the nation, we shall have not only to fall back, but pay dearly for it, by not being able to keep pace with marches of our sister communities. All this requires concerted action on our

part along certain lines which will help a good deal to the up-building of the Indian nation; but how can we expect the desired action when we are divided amongst ourselves? Apart from other questions bearing upon social amelioration and adjustments in perfect accordance with requirements of the changed conditions of life and living, it has become highly imperative that the two brother communities, the Shwetambaris and the Digambaris, should become once more united and cooperate with each other to work out the future destiny of their mother land. But can this be possible unless the wrongs are righted? We all know how the litigation regarding the management and control over our places of pilgrimage has been eating into the vitals of our community. History and tradition are both in favour of the Shwetambaris to show the righteousness of the cause the Shwetambaris are up-holding. A searching enquiry into the records of the Musalman Rulers of India in the past, sifting analysis of the grey pages, which bear hall-marks of the Jain culture, will prove it beyond all doubt that the Jain Temples and Dharamasalas lying on Parasnath Hills, Rajgir Hills &c. and in the like important places of pilgrimages, all owe their origin and existence to the efforts of the Shwetambari community and that all these have, on that account, been under the management and control of the Shwetambaris. It is true that, so far the fundamental principles of the Jain metaphysics and ethics are concerned, both the communities agree with each other. But there is no denying the fact that both the communities are so variances with each other, in their respective method, manner and forms of worship. Not only this, the symbolic representation of the Tirthankars, which the Shwetambaris and Digambaris worship, vary a good deal in their outline, and ornamentation so much so that one who is pretty little acquainted with the differences which exist in the mode and method of worship of these two communities, can easily distinguish the Shwetambari from Digambari symbols. The Digambari images are nude; the eyes are half closed like those buried in meditation. But the Shwetambari images with eyes wide open, bear

Langota Akar and appear as clothed. The Shwetambaris adorn their sacred images and charans while the Digambaris do not do as such. Then again apart from the question bearing directly upon the symbolic figures themselves, there is also a good deal of difference in the method of worshipping these sacred representations of the Tirthankars between the two great sects. And these differences mark out the Shwetambaris from the Digambaris and I say that instead of entering into the antiquity respecting the priority and posterity in the order of time. There are other sufficiently strong facts to prove, to which of the two sects the Temples and Dharamsalas in dispute really belong. For if any one cares to take pains in the inspection of these Temples &c, and the mode of worship prevailing at these places, the prominent place and position given to the symbolic representations of the Tirthankars, will be at once with me when I say that because of the fact of the Shwetambari images occupying high and prominent place in these Temples, the Shwetambari style of worship being mainly predominant there, we cannot but conclude that these Temples not only owe their origin to the Shwetambaris but their management and control too, had, all along the time, been in the hands of the Shwetambaris. It is true that the Digambari images are also to be found there and they too have the privilege of worshipping these images there, in their own traditional ways. But from the study of the position in space given to those Digambari images there, the comparatively insignificant way in which the worship of these images is carried on in these places, cannot but convince an impartial mind that it is due to the religious generosity and tolerance of the Shwetambaris that these images happened to be located and worshipped there. Parallel cases of such things are also not wanting in the religious history of our brethren, the Hindus. In the Hindu places of pilgrimage the sacred images of other gods and goddesses than that of the principal one, are not found wanting in the Hindu Temples. But this does not go to alter the sectarian character of those Temples and religious

should be done or transacted for which we might be charged with effrontery and shortsightedness by our future generations.

Justice.

-II-

Dear Brother Desai,

Indore 12-ii-18

x x x x x x

As to Sukharji it is a shame that the Jainas are eager to make a non-Jaina owner of our Hill. I ask you and through you, my brother Mahant J. Mehta & other enlightened friends what will be the result of estoppel on our rights *for ever*, if we accept even a lease in perpetuity from Raja of Polganj? Our progeny can never claim the hill as *their* own. The lessees may be troubled or even turned out on some pretext or other. You know my personal feelings. I am an *universal* Jaina; my brotherhood extends to birds & beasts and to English; Jainas or TRUTH is my brother, in whatever disguise he comes to me. I think both Svetambaras & Digambaras should be firmly united *at once* that the patta must be by Raja as lessee to look after Jaina Hill & to get an annual sum or lump sum for his time and trouble. On no other term we should accept any *patta* &c. As to the extent & character of the rights of Svetambaras & Digambaras *inter se*, let them settle peacefully; if not, let them fight for 50 years, but *they and none else* should own the Hill. As to the *modus operandi* the leaders can put their heads together and one can soon be found. But *now* or never, we must be perfectly determined that we (Jainas) are the *owners* of the Hill, and none else is. Any flaw or delay in this resolution means speedy spiritual strangulation. If necessary you can print and publish this in all languages as a last warning to my lamentably decaying brethren both Svetambaras and Digambaras who are misled by selfish men and narrow passions.

In the name of Lord Vira,

Yours affectionately.

J. L. JAINI.

આવું કદી બોલશો નહિ.

હું હમેશા મદિજા રહું છું.

મને બહુ થાક-અમ લાગે છે, કંટાળો આવે છે.

અમુક સ્ત્રીજ કે કાર્ય અતિશય ખરામ છે.

વખત બહુજ બારીક આવ્યો છે.

છંદગી અતિશય ટુંકી છે.

આ-નો આખો દિવસ બહુ અધકારવાળો ગયો છે.

મને બહુ ઉદ્વેગ થાય છે. બિજા હૃદયવાળો છું

બાળની હવા ધણી ખરામ છે

આ કાર્ય-અમુક કાર્ય વાલું જ આકર-કીણ છે.

મને માહું થવાની-અનિદ થવાની બહુ બીક લાગે છે.

આ મનાવ પલ્લો જ ખરામ-દીલગીરી ઉપજાવે તેવો છે.

મારું નયન પલ્લુ ખરામ અને ખાતજી છે.

મારું બવિખ અધકારમય-પ્રકાશ રહિત ભવાનક લાગે છે.

મારી કોઈ પણ દરકાર રાખવું નથી.

મારી યાદસંકિત-સ્મૃતિનો હમેશા નાશ થતો જાય છે.

મારું મરણ બહુ નજીક આવ્યું છે. ટુંકા વખતમાં જ મારું મૃત્યુ થશે તેમ નિ લાગે છે.

મારો સૂઈ જલદી અસ્ત થવા આવ્યો છે

હું બહુ પોચો-ખીકજી-અદન્યા તપી જાઉં તેવો છું.

મને કુતોહ મેળવવા યોગ્ય સમય જ નામતો નથી.

મારો વખત-મારા દહાડા બહુ ખરામ પસાર થાય છે.

અમુક બાળત-અમુક કાર્ય ધણી ભવાનક, તાસ ઉપજાવે તેવું છે.

આજે ધણી સખત ટાટ અગર ધણી સખત ગરમી છે.

હું કંગાલ-દરીદ્રી-અજરહિત થતો જાઉં છું એમ લાગે છે.

હું આ અગર તે કાંઈ પણ સહન કરી શકતો નથી.

આજની મારી રાત ધણી ખરામ પસાર થઈ છે.

મારું અત દરણુ-હાલી આજે ભગઈ ગઈ હોય એમ લાગે છે.

અમુક બાળતના વિચારો તો મારાથી સહન થઈ શકે તેમ કેજ નહિ.

હું હમેશા નયનો થતો જાઉં છું

આવી સ્થિતિમાં છવત માણવું તે ઘણું ખરામ છે. ન બની શકે તેવું છે.

મને વારંવાર ઉપાધિઓ-વિમ્બો નડવા કરે છે.

જે કાંઈ પણ કાર્ય મને સોંપવામાં આવે છે તે પસંદ જ પડતું નથી.

જે કાંઈ કાર્ય મારે કરવાનું હોય છે તે મને ગમતું જ નથી.

અમુક વખત પછીજ અમુક કાર્ય મારાથી થશે. કાલ થઈ શકે નહિ.

અમુક ખીજ માણસોની અસરથી હું દોરવાઈ જાઉં છું.
હું માદો છું, અને સર્વ બાબતનો મને સહંતર કટાણો આવે છે.
અમુક બાબત તો હવે મારાથી ફરી શકે તેમ છેજ નહિ.
આ કે ખીજ અમુક વસ્તુ તો મને પચશે જ નહિ.
અમુક રીવાજ-બાબત-રહીના અમે ગુલામ થઈ ગયા છીએ.
અમુક રીવાજ-રહીમા અમાગથી ફેગાર થઈ શકશે જ નહિ.
હું હવે વૃદ્ધ-નીર્ધ-શક્તિ રહિત થઈ ગયો છું. અને અમુક કાર્ય કરતા મને બહુ
અમ લાગી જાય છે.

મને લાગે છે કે અમુક કાર્ય તો મારે સુધી જ રહેવું પડશે. મારાથી તે થઈ
શકશે જ નહિ.

હું કોઈનો જરાપણ વિશ્વાસ ગણી શકતો જ નથી.

હું જે કંઈયે તે કાર્ય તો મારાથી થઈ શકશે જ નહિ.

આખી દુનિયા તદન ખરાબ થતી જાય છે. નીચી પાવરીએજ વેતગતી જાય છે.

હવે મારે માટે જરાપણ અજમાયશ કરવાનો તો વખતજ રહ્યો નથી.

અમુક બાબત તો મને હમેશા હેરાનજ કર્યા કરે છે. અમજ આપ્યા કરે છે.

અમુક ખોરાક તો મને અતુકજ આવવાનો જ નથી.

હું બહુજ નબળો અને પોચો છું.

મારા કમનશીબ-દરિદ્રાવસ્થા-દુખી સ્થિતિ માટે અમુક માણસો જ જવાબદાર-
ઉપકારે પાત્ર છે.

મારી ફતેહ અમુક ખીજ માણસોએ અટકાવી છે તે માણસો આજ પડવાથી
મને મળતી ફતેહ અટકી છે.

પ્રત્યેક નાની-સૂક્ષ્મ-ખીનકપયોગી બાબત માટે પણ હું આટલી બધી કાળજી રાખું છું.

લોકો-અમુક માણસો મારો ખોટો લાભ લઈ જાય છે,

~~અને મારાં કાર્યોને એવા જ સ્થાને કરે છે કે જે હમેશાં મને ખોટું રહે જ દોરતી જાય~~
છે. મને ખોટા જે લાગે છે.

મારું શરીર ઘણું નબળું-કહિત વગરનું છે, અને મનના હુકમને તે તાણે થઈ
શકતું નથી.

જીંદગીની અમુક સારી બાબતો તો મારે માટે સદૈન્યજી જ નથી. તે મને અતુકજ
આવતી જ નથી.

દરેક માણસ મારી પાસેથી સારી સારી ચીજો લઈ લેવાનો જ પ્રયત્ન કરે છે.

તમે જ્યાં જ્યાં કાર્ય કરો છો, જ્યારે જ્યારે પ્રવૃત્તિમા જોડાઓ છો ત્યાં અને ત્યારે
કદી સત્યતો સાચી શકતા જ નથી.

હવા-પાણિના ફેરફારની મારા ઉપર અસર થયા વિના રહેતી જ નથી.

મારી સાથે જે ગેસ્તર્વણક ચલાવે તેની સાથે માયાગુપ્તે હું વર્તી શકતો જ નથી.
મારાથી તેના તરફ માયાગુ થઈ શકશે જ નહિ.

મારે અમુક ચીજ તો કદી જોઈશે જ નહિ, કે અમુક ચીજ વગર તો મારે

કદી ચાલશે જ નહિ.

અમુક ખામતો આ પ્રમાણે બોલવાશે નહિ, અથવા અમુક વસ્તુઓ મને મળશે નહિ ત્યાં સુધી હું સુખી થઈ શકીશ જ નહિ.

મારા કાર્યની આસપાસ-મારી કત્તેદની આસપાસ ઘણા ખરાબ સંયોગો વીટાયેલા રહેલા જ છે.

આખી દુનિયામાં હું બ-હુબાધિ-મુશીમત-ખેદ-ઉદ્વેગ સતાવ જ રહેલા છે.

મારે મારા માર્ગશીલનમાં હમેશા મુશીમતો નડ્યા જ કરે છે અને વારવાર કાર્ય કરતો અટકાવવામાં જ આવે છે.

અમુક ખરાબ સંયોગો ઉત્પન્ન થાય એટલે હું તરત નાસીપાસ જ થઈ જાઉં છું. ગભરાઈ જ જાઉં છું.

આત્મારે તો બધા સંયોગો અને અતુકુળ છે, પણ હમેશા તેવા સંયોગો રહેશે કે કેમ તેની મને ભીતિ રહ્યા કરે છે.

* * * * *

આ ઉપરના બધા વાક્યો એક અગ્રેજી માસિક ઉપરથી લેવામાં આવ્યા છે આવા આવા વિચારો કરવાથી મન બહુ નમથુ પડી જાય છે મનમાં જેવી બાવના રાખીએ તેવી જ સિદ્ધિ થાય છે. યાદશી ભાવના તાદશી સિદ્ધિ; તે વાત બહુજ્ઞ જ્ઞાણીતી પ્રસિદ્ધ છે મન ઉપર આવા નિષેધક પદ્ધતિના વિચારો બહુ ખરાબ અસર કરે છે, મારે આના વિરોધી વિચારો કદી પણ સેવવા નહિ આના વિચારો-નિષેધક શેલીની ભાવના મગજમાંથી સદા સર્જદા ફગ્ગ રાખવી હમેશા વિચારો પ્રતિપાદક શૈલીનાજ કરવા. અમુક કાર્યોત્તો બનશે જ હું તે કાર્ય જરૂર કરીશ જ-એ તેવી સ્થિતિમાં-સંયોગોમાં હું તે કાર્ય ખાર પાડીશ જ તેના વિચારો હમેશા સેવના તે જરૂરના છે. સત્યમાં જો દોરનાર છે-વિનય પ્રાપ્ત કરાવનાર છે-સીધે રસ્તે લઈ જનાર છે.

શબ્દોમાં પણ બે પ્રકાર હોય છે કેટલાક શબ્દો બહુ અસર કરનારા-ચળનદાર હોય છે-વિસ્ફોટકી શબ્દો દગનારા હોય છે, ત્યારે કેટલાક શબ્દો નકામા, નિરુત્સાહી કરનારા હોય છે. નિષેધક શેલીના મગજને નમગા પાડનારા નિરુત્સાહના ઘણા વાક્યો હોય છે, અને તેમાંથી કેટલાક તો ઉપર દર્શાવવામાં આવ્યા છે આ બધા વાક્યો એક વખત માત્ર વાંચી જ્યાં જેવાજ નથી તેમાંથી ઘણા વાક્યો તો શરીરની ખોળી નમજાઈ લાગે તેવે વખતે અગર માનસિક નમજાઈને વખતે આપણાથી આખો દિવસ વપરાયાજ કરે છે આવા વાક્યો-આવી વિચારણાની અમર મગજ ઉપર બહુ થાય છે 'અમુક કાર્ય સારાથી થશે જ નહિ' તેવો વિચાર મગજમાં આવ્યા પછી તે કાર્યમાં કત્તેદ મળવી મુશ્કેલ છે-તે કાર્યની સંપૂર્ણતા-યતી મુશ્કેલ છે 'મને અમુક બોગક પથરોજ નહિ, અમુક રચણના હવા પાણિ અતુકુળ આવશે-જ નહિ' તેવો વિચાર મનમાં ઉદ્ભવ્યા પછી તેવો બોગક લેનાર અગર તેવે મથલે જનારને તે અતુકુળ આનંદાજ નથી આવા આવા વિચારો માનસિકસ-મૃદિને ઝોણી દગનાર છે માનસિક વિશાળતા અટકાવનાર છે-મનને કાર્ય કરવામાં અડ-ચનુ કરનાર છે, નકામી ઉપાધિ વધાવનાર છે. ખરા જ વાતાવરણુ ફેલાવનાર છે. દરેક કાર્યની સફળતાનો આધાર મન ઉપરજ છે વિચારની મન ઉપર બહુ અસર થાય છે તેથી

આવડે ઉપર જણાવેલા-નિષેધક શૈલીના, મનને નબળું કરી નાખે તેવા વિચારો કદિ સેવવાં નહિ. તેવા વાક્યો ઉચ્ચારવા નહિ. ઉત્સાહિત-ઉત્તેજિત કરે તેવા વાક્યો બોલનારને અને તેની આસપાસ રહેનારને પણ બહુ ફાયદો કરે છે. હમેશા પ્રતિપાદક શૈલીનાજ વિચારો સેવવા; નકારવાળી વાક્યોને સર્વદા દૂરજ રાખવા તે જરૂરું છે. કાર્યસિદ્ધિ માટે અગત્યનું છે. પર્યંતુ પર્વવખતે બહાર પડેલ આ અકમા-પર્યંતુમાજ પવિત્ર દિવસોમા ભારી ઉત્તરિ-માનસિક વિચારવા માટેના પ્રતિપાદક શૈલીમાટેના આ વિચારો વાચક વર્ગને બહુ ઉપયોગી-જરૂરનાં-અવિચ્છાદ્ય શુભફલદાયી હોવાથી તે ઉચ્ચારવાની, તેવું વાતાવરણ સર્વત્ર ફેલાવવાની કૃત્યતા કરી આ લેખ સંપૂર્ણ કરવામા આવે છે.

આવનગર.

કાપડીયા. નેમચંદ ગિરધરલાલ.

જૈન સમાજ અને રુદ્ધયની ઉદરતાની જરૂર.

લેખક—રા. ચિમન.

[આ લેખ મહારીર જૈનવિદ્યાધરના એક કૉલેજ—વિદ્યાર્થીએ લખેલો છે. તે જણાવે છે કે: " યુવરાત્રીમા લેખ લખવાનો પ્રથમજ પ્રસંગ છે. તેમજ ક્ષાયોપશમિક ગ્રાન દમેજ અપૂર્ણ હોવાથી ત્યા મનુષ્યના હૃદય નદીઓની માત્ર જુદાજુદા રૂપમા રહેતા હોવાથી વિચારોની ભિન્નતા પણ હોય અને તેને લઈને લેખમા દર્શાવેલા ઉદ્ધારો અનેક આત્માને મન માનતા ન થઈ પડે; તેમજ તેમા સ્ખલના પણ હોય તેવો સંભવ છે. "—લેખના સંબંધે અમને લાગે છે કે દેશિક વિચારો અપદ્ધ છે છતા વિદ્યાર્થી વર્ગની વિચારનાડી દેવા પ્રકારની છે તેનો ચોડો ધણો ખ્યાલ આપવા આ લેખને સ્થાન આપવું ઉચિત ધાર્યું છે.

તાંત્રી.

પ્રવેશ. પ્રિયવાચકો! આ વીસમી સદીમા ચારે તરફ નજર ફેંકતા સમાજ, સમાજ અને સમાજના ઉદ્ધારોના આલોચો સંબંધાય છે-ઉદ્ગોષણ પણ સંબંધાય છે આ રીતે ચારે દિશાથી સમાજ ચળવેજ કુદવાટો ઉડ્યા કરે છે પણ સમાજ ચળવેજો અર્થ સમજવા સાધનનો તરણ છે! તેને માટે પણ જબુજ એડોપ્શન કરવામા આવે છે તો ક્યાથી સમાજનો અર્થ અને તેની મહત્વતા બરેથી ભાવનાઓ સમજવી? જ્યા દેશના ઇતિહાસનું સંપૂર્ણ ગાન નહોય, અમુક સમાજના ઇતિહાસનું પણ જ્યા સંપૂર્ણગાન ન હોય તો પછી તેને માટે સત્ ક્યાથી લાચરું? જ્યા સુધી આપણા સાહિત્યનો સંપૂર્ણ પ્રકાશ થવા ન પામે, તેનું રહસ્ય બહાર ન આવે ત્યા સુધી દરેક દિશામા આપણી પ્રતિભા જોઈએ તેટલી આગળ નહીજ વધી શકે. તારે શું કરવું? જે કંઈ ગાન જુદાજુદા સંજોગોદારા, ઉપદેશદારા પ્રાપ્ત થયું છે તે દારા હું તે સંગજને માગ નમ્ર હેતુઓ નજીવીશ.

સમાજ શબ્દની અંદરની પરિધર્તના એડો કાગની શબ્દ ઉપર અમર. સમાજ એટલો વિશાળ શબ્દ છે કે તેની બહુ જુદાજુદા દેગોના જુદીજુદી જાતોના અને જુદાજુદા રંગના લેણોનો સમાવેશ થાય છે. અને આમ હોવાથી સમાજને " વિશ્વ મનુષ્યોનો સમૂહ " કહીએ તો ખોટું નહીજ કહેવાય. પ્રથમ તો એકજ સમાજ ગણાતો; તે સમાજના પ્રથમ દિશાતાર બા. યવા, અને પ્રાકાત્ય તથા પૂર્વદેશીય તેવા

જે સમાજ થયા પોતપોતાની આ બે ભાગમાંથી પાછા દેશનાર/જુદાજુદા ભાગ થયા આરીતે અગ્રેજ પ્રજા, જર્મન પ્રજા, આરબ પ્રજા, હિંદુ પ્રજા, આદીકાની પ્રજા વિગેરે પ્રજાઓ થઈ. એટલે સમાજ કાળક્રમ પ્રજાના રૂપમાં પરિવર્તન થયું જુદાજુદા પ્રજા હોવા છતાં પણ સોક્રામા આ વખતમાં ત્યાં જુદા વખતમાં આત્મભાવના ત્યાં આત્મમગ્ન હવે તેટલુંજ રહેલું હતું. પણ આગળ જતાં જમજમ જુદા જુદા ધર્મો થતા ગયા તેમ તેમ ધર્મવાર સમાજ બધામાં ગયા આ જૈન સમાજ, જૌહરસમાજ, હિંદુસમાજ એમ સંકુચિત રૂપમાં પ્રથમનો સમાજ શબ્દ બદલાયો, આટલેથીજ વાત અટકી નહીં પણ ધાર્મિક સમાજને હતા તેના પણ જુદાજુદા ગાતિવાર પેટા ભાગ થયા. આ પ્રમાણે પ્રથમના સમાજ શબ્દનું અતિ સંકુચિત રૂપ થઈ પડ્યું. ગાતિવાર ભાગ પડ્યા પહેલા શીરખવાર પણ બેદ થયા હતા. સ્વે-તાબર, દીગબર ત્યાં સ્થાનકવાસી શીરકાઓ થયા, તેમાંથી ગાતિઓના ઉદ્ભવ થયો આપણે તે જૈન સમાજને વિશે જરા લગાણથી લખવું જરૂરનું છે હું જન્મથીજ જૈન ગણુતા એવા આપ્પા જૈન સમાજને લખતે કાઈક વિસ્તારથી લખીશ

જૈન સમાજના બે ભાગ.

જૈન સમાજ તરફ દૃષ્ટિ તરફ ફેરવતા આપણે સમાજ શું છે? સમાજ કોની બનેલી છે? તેમાં મુખ્ય ક્યા ક્યા ભાગો છે? તેનો તુરતજ ખ્યાન કરવો જોઈએ સમાજ દરેક વ્યક્તિની બનેલી છે, સમાજ અતિવિશાળ સમૂહ છે અને તેના જૈન દૃષ્ટિએ મુખ્ય બે ભેદ પડી શકાય. જુદરૂથ સમાજ ત્યાં સાધુ સમાજ. આ બે સમાજનું જુદાજુદા રૂપમાં વિસ્તારથી કાઈક વિશેષ દિગ્દર્શન કરાવીશુ

સાધુ સમાજ. નવા ત્યાં જુદા સમાજનું હુંક ચિત્ર.

પ્રથમ સાધુ સમાજનું જુદું ત્યાં નવું રૂપ જોઈએ. જુદા વખતની પ્રકૃતિ ત્યાં પ્રયાગો કેવા રૂપમાં થતા હતા તે જોઈએ પ્રથમનો જે સાધુઓ માત્ર જ્ઞાન મેળવીને આધ્યાત્મિક સુખનોજ નપત્ત કરતા તેઓનો માત્ર અરણ્યમાંજ વાસ કરતા, માત્ર આહાર વિગેરે મટિલ વસ્તીમાં આવતા આપણો કાગ પોતાના આરામમાં રહી જ્ઞાનનું ચિન્તન કરતા, તેમાંજ આનંદ હોતા અને આ રીતે આત્મહિત કરતા બીજો વર્ગ જોકે આસારિક સર્વ પ્રકૃતિઓથી દૂર રહેતો તેપણ તેઓ જ્ઞાન મેળવનારા અને તે જ્ઞાનનું ખીજી જીવન નિરૂપણ કરનારું નહીં જ્ઞાનના નિરૂપણદાર તેઓ સાધુ સમાજને (માત્ર ઉપાસ્ય તૈયાર કરનાર) તેમજ જુદરૂથ મગજને (સાગ યુક્તિ પૂર્વક દક્ષતાદાગ તેમની દર્શાવી) અત્યંત ઉપયોગી થતા મતનમ કે તેઓ પોતાના તેમજ ખીજી સમાજ ઉપયોગી થઈ પડતા સમાજને ઉપદેશ આપતા અને તે વખતે તેમનામાંથી ઉપદેશકો તેઓ ઉત્પન્ન કરતા (જે ઉત્સાહથી પોતાનું કર્તવ્ય બજાવવામાં રહેતા) તેઓને પોતાના જેના બનાવતા પહેલાં તેના જ્ઞાનનો, તેની તેના શાશ્વતીક બળનો, તેના આત્મિક બળનો અને તેની ઉચ્ચ ભાવ સંપૂર્ણ વિચાર કરતા. અને આમ હોવાથી જ નવા ઉપદેશકો વા સાધુઓ દરજ ઉચ્ચ રીતે બળવતા પગ કાળમાં પરિવર્તન થયું. એટલે કે આત્મમગ્ન, હૃદય ત્યાં જ્ઞાન ક્ષીણ થતા ગયા અને તે પરિવર્તનો એવી ગિચિતિમાં આવી પહોંચ્યા છે કે સમાજમાં એવી જ્ઞાનનો કેસ પ ત્યાં કલહથીજના પેડાં છ ક જે દૂર કરી શકાય તેમ જે મટે.

તું નથી. આ બધા પરિવર્તનો જુના નથી પણ માત્ર એક કે બે દશકાના જ છે. અને તેથી જો સાધુઓ પોતાની દરજ્જા વિચારી આ પરિવર્તનોને દૂર કરવા પ્રયત્નો કરવા માટે તો તેમાં તત્કાળ ફેરફાર થવો જોઈએ. આત્મસોગ તથા આત્મબળ અને ઉચ્ચભાવનાની ખાસ જરૂર છે અને તે વગર આ સમાજની ઉન્નતિ અશક્ય જ છે! કુસંપ એવી સ્થિતિએ પહોંચે છે કે જ્યારે અમુક સાધુ કોઈ સમાજના હિતનું કાર્ય શરૂ કરે તો તેને (પછી તે સાફ કામ પોતાના સમાજને ઉપયોગી હોય કે ગૃહસ્થ સમાજને ઉપયોગી હોય તો પણ) તે પ્રયત્નને તોડી પાડે. અથવા તેના ચતો બરબાદ થાય, તેમ કરવા સુક્તિ પ્રયુક્તિઓ કરવી તેમાં તેના દેખી બંધુ પોતાનું માન, ઉન્નતિ અને દરજ્જા સમજશે? આવાસમાજોપયોગી કાર્યમાં કુસંપની જગ્યાએ હરીફાઈ શરૂ થાય તો બહુજ સારું કામ થાય! આ એમ નથી જણાવતું કે સર્વ સાધુ સમાજ અત્યારનો આવો છે પણ થોડા એવા હોય તેને લઈને બધાને તે રહેવું પડે છે. સાધુ સમાજ આ રીતે પોતાની જ ઉન્નતિ કરી શકવા અશક્ત હોય તો શ્રાવકોની ઉન્નતિ શી રીતે કરી શકવાના હતા? કોઈ કહેશે કે કાળ બદલાયો છે, પણ બાપ! કાલ બદલાય છે તે સંસારી પ્રાણીઓ માટે. જુનીવાના બચકારી પ્રાણી માટે) નહીં કે જેને જગતનો ત્યાગ કર્યો છે તેને માટે. મમતાનો જેણે ત્યાગ કર્યો તેને કાળતુ પરિવર્તન કાંઈ અસર કરતું નથી જ. આમ હોવાથી જ જો જુના માર્ગ પકડવામાં આવે તો સમાજનો સડો ધણી અશે દૂર થઈ શકે; એટલે કે આધ્યાત્મિક હિતની ધ્રુવ વાળાએ અરણ્યમાં રહેવું અને સમાજોપયોગી કાર્ય કરનાર (અતુકપાને લઈને) ને માટે તો તેને પોતાની દરજ્જા કાળના પરિવર્તન પ્રમાણે શ્રાવકોને ઉપદેશ આપીને તેમાં રહી પોતાનો ધર્મ બજાવવાનો છે!

ગૃહસ્થ સમાજ. નવું તથા જુનું ચિત્ર.

હવે ગૃહસ્થ સમાજપર આવીએ. એક વખત એવો હતો કે જ્યારે ગૃહસ્થ સમાજમાં એક એવી જાતની સમતા (સમાનપણું) હતી કે જે વખતે ગમે તેવો માણસ ગમે તેવો અપરાધ કરે તો તેના તરફ અતુકપા દર્શાવાતી અને ને દયા એવી જાતની હતી કે સાધનનો પુસતે શુ પ્રાયશ્ચિત આપવાથી, વા ક્યા ઉપાયોથી તેને સમાજથી દૂર નહીં કરવો જોઈએ. અજનો વેરી અને વિદ્ય કર્તા નહીં બનાવવો) એટલે સમાજ બેળ બોધું નહીં કરવું. પૂર્વે માટે સંપૂર્ણ વિચાર થતો. તેને ઉચ્ચ સ્થિતિમાં કેરી રીતે લઈ જવો તેનો સંપૂર્ણ તેને-માટે કરવામાં તે સમાજ પોતાનો ધર્મ સમજતી. અત્યારનાં જોનો એવા પ્રયત્નો કરી પામે, તેજુ કે દર્શાવતા પણ સકોચ થાય છે, પણ દરજ્જા બજાવવાની શરૂઆત કરી એટલે આજના દેવી તે ધર્મ સમજાય, અને તેથી આ ધર્મને અતુકપા હું નમ્રતા પૂર્વક જણાવીશ. હારા ઉજોનો પૂર્વે ડાહ્યા અને ડાહી માના દીકરા મણાવા તેઓ એવી પ્રતિષ્ઠા કરી રહ્યા. સુજેથી ક્યહ ત્યા હેવડપ વળ ઉત્પન થયા છે. આ સમાજનું અત્યારનું ચિત્ર છે! સમાજનાર એમ પણ બને છે કે મતિરાજોના ક્યહમાં કેટલાક શ્રાવકો “હોળાનું બાળાએર” જુદાજુદા છે અને કેટલીકનાર તો તેઓ પોતે જ તેમને ક્યહમાર્ગમાં દોરે છે, ક્યા અ-અતુકોનિક સુખનો માર્ગ અને ક્યા અધોમતિનો આ જિતમ રસ્તો! આમ હોવાથી કોનો ગણુતો, નજ પોતે ક્યહ ન કરે અથવા તો એક નીમ પોતાના સમાજના ક્યહો સુગ બીન ના ભાગ ન લે, તો કાંઈક રહેવાઈથી સમાજનો અતુકપા થઈ શકે. આ વસ્તુ સ્થિતિની

કાંઈક ઝાંખી કરાવવા માટે લવાઈ મારફતે આશ્પ કેસના મેજિસ્ટ્રાટ કેસના પટ્ટીની અને સમાજની પ્રવૃત્તિઓ પુરતું અગત્યનું નામે છે ! તે આના લેખો અને સાધુ સમાજમાંની કેટલીક વ્યક્તિઓના લેખો પણ તે બાબતપર પુરતો પ્રેરણા કરશે.

સાધુ તથા શુદ્ધસ્થ સમાજનાં નવાં ચિત્રો અને તેનાં પરિણામો. સુધારાઓની અગત્ય.—આ પ્રમાણે વસ્તુસ્થિતિ છે તો તેનાં પરિણામો શા આવવાં જોઈએ અને આવેલાં છે તે જરા જુઓ ! પ્રથમ તો ગભ્યની કોઈ પણ ધારાસભામાં કોઈ ઝાંખી વ્યક્તિ વા લોકમત સિવાય કાંઈપણ જાહેરનું તત્વ નથી ! બીજું રાજકીય પ્રશ્નોની બાબતો માટે જે હિંદી રાષ્ટ્રીય સભા મળે છે તેમાં કોઈપણ વ્યક્તિ બોલનાર “Orator” તરીકે ન મળે; આ વસ્તુસ્થિતિ ન હોત તો તો ક્યારનો પેયો વીરનર જે જયપૂર નરેશના રાજ્યમાં કોઈપણ પ્રકારના ન્યાય મિત્રાઈ અધારમાં પડ્યો છે તે વીરરત્ન અર્જુનલાલશેડીની બાબત હિંદી રાષ્ટ્રીય સભામાં જે કોઈ જાહેરના નેતા સમર્પક બાગ લેતો હોત તો ત્યાં હાથ ધરી તે જરૂર તે વીરરત્નને યોગ્ય વખતમાં બહાર કઢાવી શકાત ? આ રીતે હિંદ પશુ પોતાની દરજ્જા જાણત અને બાબતવ પણ ખરી ! ત્રીજું જાહેરના દરતા પણ નાની સમાજના કેટલાક હેતુઓ સરકાર તરફથી પળાય છે તે હેતુઓ આપણી કોમ મોટી હોવા છતાં પળાતા નથી ! આતો એક નવું આશ્ચર્ય ? પણ તેમાં કોઈ જાતની નવાઈ નથી. આ એક અંકુશ બળ, હૃદયગળ અને બાબતોનો સવાલ છે અને તેથી આ સર્વ બાબતો તેની ખોટ દર્શાવે છે. કેળવણીની બાબતમાં ત્યાં સગળ સુધારણાની બાબતમાં વિચાર કરવાનો વખત કલહ કરવાના દાકમમાં પમાર થઈ જાય છે ! આથી પણ અધિક કુસંધના પરિણામો છે. તેનું સંપૂર્ણ દિગ્દર્શન કરવું તેમાં એક પુસ્તકનું લખાણ રોડી શકું ! આ સર્વ વાતો શુદ્ધ સમાજને સમગ્ર છે અને તેથી તે દૃષ્ટિથી જ હવેનું લખાણ થાય છે. સમાજનો ઉદ્ધાર ક્યારે હોઈ શકે કે ક્યારે સમાજ નેતાઓ પોતે કહે તે પ્રમાણે જ કરી બતાવે ત્યારે ! હમણાં ક્યા ક્યા સુધારાઓની અગત્ય છે તે સ્પષ્ટતર જણાવીશ. કેળવણી, આપણા અણુ સાહિત્યને પ્રકટ કરાવવાના પ્રયત્ન, સામાજિક તથા રાજકીય સ્થિતિમાં, સુધારા બાળક તથા વૃદ્ધ વિવાહની અપકાયત, વિધવાની દુર્ગત સ્થિતિ દૂર કરવાની અને આશ્રમોની જરૂર, શહેરોની અંદર સસ્તા ભાડાની, ચાલતી જરૂર અને ધનાઢ્યના અસાધ્ય દુર્બલ અપર જગા પાતો પ્રયત્ન; આ સર્વ સમાજ સુધારામાં ગણી શકાય. મેં પ્રથમ સમાજ સુધારણાની વિષયનું બતાવી હવે સુધારા કેવી રીતે અમલમાં મુકવા તે રસ્તો દર્શાવી આપવાના તથા બહુ ને નમન નેતાઓની એકબીજા પ્રત્યેની દરજ્જા દર્શાવી આ લેખ સંપૂર્ણ કરીશ.

સાધુ સમાજના સુધારાની અગત્ય. જ્ઞાન અને તેનો ઉપયોગ. સામાજિક માન્યતા શાકીય પ્રસંગો અને સાધુઓ—સાધુ સમાજને શી રીતે સુધારી શકાય તે સમજાવે ! તેઓને જ્ઞાન મેળવવાની સગવડ કરી આપવામાં આવે; નિરસન આહાર જે વધારામાં આવે અને તેમને પોતાના ઝાનમજન અસ્ત થવા દેવામાં આવે તો તે રીતે સમાજને પોતાના આત્માનું દયાણુ કરી શકે ! પણ કાળ ત્યાં સેત્રની પરિસ્થિતિ જોતા ઉપરનું “હોવું” ત્યાં હિત કરતા પણ વિશેષ દરજ્જા તેમના પર આવે છે. જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું અને જ્ઞાનપ્રવૃત્તિની ઉપદેશ આપવો તે પ્રથમની દરજ્જા. બીજી દરજ્જા, નહિ કે તેઓએ ધનિક લોકો તરફ નથી એ કરવાની. પણ આત્મબળ તથા ઉચ્ચ બાલવાણા અભારના તથા બલિયના સમાજ નેતાનું મહે-

ના સંસર્ગમા આવવું; આ રીતે વિચારોની આપણે કરવાથી ત્યા છુટાટ (compromise) મુકવાથી ઐક્યબિનના મતને સરખા થઈ તે, મત ફેલાય અને તે સુધારા માટેજ પ્રયત્ન કરવામા આવે તે પણ તેમનીજ ફરજ છે. ત્રીજી ફરજ સાધુઓને પોતાના ગુરૂની વા પોતાની નામના સીધી કે આડકતરી રીતે કરવાની જરૂર નથી પણ સમાજ સુધારણામાં તેમની, મદદની ખાસ જરૂર છે ! તેઓ જે પોતાની ફરજ સમજે, સમજી તેને અમલમા મુકે તો જે જૈન સમાજ અત્યારના કાપર રૂપમા દેખાય છે તે એક વીરરૂપમા ફેરવાઈ જાય. એથી શ્રાવકો પાસે સાધુઓએ આડકતરી રીતે નકામા પેસા ખરચાવવા ન જોઈએ; અત્યારના દેશની અંદર ગરીબી વધતી જાય છે તેવા વખતમા ઝલ્લોદાર (કે જેની અંદર ઓછા ખર્ચે વિશેષ પુણ્ય ઉપાજન થાય) તે સુક્રીને નવા દહેરાસરો બંધાવા પ્રયત્ન કરવો તે સાફ તો નહીજ કહી શકાય. આ રીતે લગ્ન ખર્ચ, ન્યાતવરા બાજતમા પણ લોકોને ખર્ચ ઓછો કરવા ઉપદેશો આપવા, સસ્તરા ભાડાની ગરીબોને માટે ચાલો બંધાવવી, જ્ઞાનદાન માટે, પુસ્તકોદાર માટે, વિધવાશ્રમો માટે કે એવા બીજા કાઈ શુભ કાર્યોમા પેસાનો વ્યય કરવો-તે વ્યય નહી પણ તે પેસા વ્યાજ સહિત આપણને પાછા મળે છે ? માટે આવા પ્રયત્નોમા પોતાની પ્રવૃત્તિ વધારવી. વગેરે ઉપદેશ જીવના દંડ તો સાથે નવા અને આધુનિક સમાજ ચિત્રોને અનુસરી જરૂર જેટલો આપવો. નવી શૈલીથી વ્યાખ્યાન આપવાની ખાસ જરૂર છે. નવી શૈલીજ નવ યુવાનોને ધર્મ તરફ ત્યા સમાજ તરફ દોરવશે. આટલું લખીને એક ખાસ અતિ ઉપયોગી પણ વિદ્વાદશ્રવત વિષયપર આવીશ. સાધુઓએ સામાજિક તથા રાજકીય વિષયોમાં ખાસ ભાગ લેવાની જરૂર છે. સામાજિક વિષયોપર ધ્યાન આપી આપણા સમાજને કેવા ફેરફારોની જરૂર છે તે જોધી કાઢી, ગૃહસ્થ સમાજના નેતાઓનું તે તરફ ધ્યાન ખેંચી અને તેમને અમલમા મુકવા અને તેના લાભલાભ પણ અપિકરણ સાથે રજૂ કરવા. રાજકીય સ્થિતિ જેતા અને કાળની પરિસ્થિતિ જેતા રાજકીય જ્ઞાન પણ તેઓને માટે જરૂરનું છે અને આ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની આવશ્યકતા છે. રાષ્ટ્રિય સભામાં જે સલાહો ચર્ચાય તે તે સલાહોને આપણા સામાજિક સલાહો સાથે શું સંબંધ છે તે વિધાનનો સંઘના સલાહો અપણી પચિંદો જે પ્રતિવર્ધ બગાય છે તેમા ચર્ચાવા જોઈએ. જો આ સલાહો બધા છુટથી સંભળી શકે અને તેપર વિચાર પણ કરી શકે ! આ પૂર્વે જાણાવું અને આવા જ્ઞાનપુક્ત યુવકો ઉત્પન્ન કરવાની સાધુઓની ખાસ જરૂર છે. તેને માટે આ પોતાનો ધર્મ સ્વીકારી નાખકોને પણ તે બાજતોના, સંપૂર્ણ અભ્યાસ પામે, તેનું પૂર્વક કરાવે તો સમાજ પોતાનું દર્શન સંપૂર્ણ બજાવી શકે. સાધુઓને સંસાર આજીવન બંધ નથી તે વાત આડે આવે છે પણ સમાજની વચ્ચે વસનાર સાધુઓ માટે સારા જ્ઞાન તેમની પાસે કામ કરવરા-ગામવા બંધાએલીજ છે. ધર્મને નામે રાજકીય, સૌ જરૂર ક્ષી છે તે કહેવું તે ધર્મ દેજે આત્મગણ ત્યા ભાવના આવે છે તેના ઉપયોગ સમાજ નિર્માણતા દર્શાવવી તેજ છે. પ્રથમ તિર્થંકર શ્રીમાન કાપલદેવ બગવાને પ્રથમ તો જુદાજુદ શકતા શીખવ્યું, જુદી જુદી જાતના કારીગરોના વર્ગો ઉત્પન્ન કર્યા વિગેરે શું પ્રજાનુબંધેને નહોતી ? કાંઈ એમ કહેશે કે ગૃહસ્થાવાસમાં તેઓએ તેમ કહ્યું હતું પણ જે તેવા અગણાંત; પુક્ત ત્યા ભાવ સાધુને આત્મ કરવાનો જે ધર્મ હોય તો અવધિગાન સહિત અને નાધુનો આ એક ધર્મ ન કહી શકાય ? અતિદાસ પણ સાક્ષી પૂરે છે કે શ્રીમાન હીરવિજય

સુરીધરજી ત્યા હેમચક્રોર્ધ્વજી વિગેર આધુઓ પણ રાજીય પ્રતિમા ભાગ હેતા હતા
ને આ મધુ ખડ માનવાના કાણો મોહુદ છે તે શા માટે સાધુ સમાજ આધુનિક સમ-
યમા પોતે ગજજીય પરિપોતિ વિચાર ન કરી રહે ? આ મત વમા " સાધુઓ સપૂર્ણ
વિચાર કરી વિચાર દદ કરી, અને નરતજ તે વિચારને અમલગા મુકે, અમલગા પોતે
મુકે એટલુજ નહી પણ મુદ્ધસ્થાને પણ તે માર્ગે દોગ્ધે અને આ રીતે સમાજની આગળ
પ્રવૃત્તિ કરીને પડી પોતે બને આત્મજાનમા મસ્ત નહા કરે. જૈનોમા વર્મને નામે જે
નિર્મળતા પેડી છે તેને દુર કરારીને તેઓ આત્માનદમા મન્યા કહે તે કોઈ પ્રકારનો અ-
મેને એવે કે સમાજને વાધો નથી આપશે અમારો સ્વાર્થ છે, અને સ્વાર્થો હૃદય અતુ-
ક પાની યાચના કુગ્ધે છે અને નહી " દયાની ? દયા માગી તે એવ દૃષણતા છે. અતુ
ક પાને વધનેજ નિર્વકરો પોતે તીર્થ પ્રવર્તીતા હતા પણ અતુક પાની યાચના કુગ્ધી અને
તે યાચનાને સ્વીકારી તે બંને સમાજની કુગ્ધ છે આ પ્રમાણે અતુક પા દાન કરીને જો
તેઓ આત્માના આનદમા મગ્ન નહેજે તે અગોત્રે ઈર્ષ પ્રમાગ્ની તેમના પગ પગ દખારી
નહી આવે " ત્યારે અમાએત્રતિ ત્યા દેગોત્રતિના દર્શનના કાગ્ધુભૂત વ્યક્તિઓમાં
ત્યારે અમે અમાગ આધુઓને જોગુ " ત્યારે અમેને તેમને મારે ત્યા અમારો
સમાજ મારે અભિમાન લેવાતું નરણ મળશે. અને સર્વ જે પવિર્તનો સમા-
જમાં થશે તે રાજજીય પરિવર્તનોમા પરિપૂર્ણ સકાયભૂત થઈ પડે અને ત્યારે દેગોત્રતિ
થાય ત્યારે તે પરિવર્તનોના કાર્યમા તેમના પ્રયત્નો હતા અને તે પ્રયત્નને ટેકા આપનાર
આપણો સમાજ હતા તે જોઈને અમેને હાર્દી તો થમજ

(અનુર્ણ).

૬૦. જોજની જીવ મીમાંસા.

સગ જગદીશચક્ર જોજ સમગ દમ છે તપિઓ પૂર્વ સમયમા જેમ જીવનના સકેતો
હૈલી આપના અને નવા દર્શન લોખ સમગ રજુ કરતા તે પ્રણુનિકા મુત્ત્ય ડાંખર જગ
દીશચક્ર જોજે દુન આવે " જીવ " ની " ચેતન " ની મિમાસા પદાનવાતુ કામ ઉપાદય
છે એ તપિની મિમાસા પદા માઝ આખી પ્રયત્ના વિદ્વાન ગાણઓ એ તપિને નમન
કરી રહ્યા છે હા જોજે જોધી કાદયુ છે કે અર્થાચીન વિજ્ઞાન જોને " જીવ " કે
" ચેતન " કહું છે તે તત્ત્વ હનીઆની વસ્તુ માત્રમાં વમેલું છે. કેવળ કહેવાતા
સજીવ પદાર્થોમાં જીવ છે અને કહેવાતા જડ પદાર્થોમાં જીવ નહી એ માન્યતા
હા. જોજની જોધી હી ગજ છે.

અમા પદાર્થોમાં " જીવ " છે એ કેવી રીતે સિદ્ધ થયું છે ?

" જીવ " ની સર્વ વ્યાપ્તતા સિદ્ધ કરતા પહેલા " જીવ " ના સામાન્ય સક્ષયનો
નિર્ધાર કરવામા આવશે છે એ સક્ષયો તમા તમા હાજર હોય ત્યા ત્યા " જીવ " હોયો
જોએ એમ પછીથી માત્રી કામય આપણા દેશનાં બક્ષ, જીવ, અને માંખા-એ ત્રિપુરીની
જે હુખી ચર્ચા હાનમા થાય છે તેને અને હા જોજની જોધને કશો સંબંધ નથી. એ
ચર્ચામા રસ લેનારા જો હા જોજની જોધથી ચર્ચિયુ મનસા દેખતા હોય તો તેમણે મહે-

રખાની કરીને ડોક્ટર બોઝની થોડાં રહસ્ય સમજવા જેટલું અર્વાચીન વિજ્ઞાનનું પાન કરવાની જરૂર તસ્તી લેવી.....જ્યાં “જીવ” છે ત્યાં પ્રોત્સાહક, નિરૂત્સાહક, માદક, કે વિનાશક ધક્કાની. અસર થયા વિના રહેતી નથી; જ્યાં “જીવ” છે ત્યાં થાક લાગે છે અને વિશ્રાંતિની જરૂર જણાય છે. સામાન્ય રીતે “જીવ” ના આ લક્ષણો આનીને ડોક્ટર બોઝે ફનીઆને ખતાવ્યું છે કે “જીવ” તો સર્વ વ્યાપક છે.

શાકભાજીમાંથી નીકળતી ધ્રુવળને જરા સળી અડધડીએ છીએ કે તરત જ તે સકોચાય છે, તમારી ચામડીને કોઈ સ્પર્શ કરે છે કે તરત જ તે સકોચાય છે, આખ પર પ્રકાશનો ધક્કો લાગે છે કે તરતજ જ છોટી સાકડી બંની જાય છે, લાભજીના પાદડાને અડધાએ છીએ કે તરતજ પદડા સકોચાય છે, એ જાંબા પ્રોત્સાહક ધક્કાનો “જીવ” ઉત્તર આપે છે એના દહાત છે. જીવાળ લીધા હોય છે ત્યારે અંગ શિથિલ બને છે; ખૂબ વાઝ્યા પછી આખે અધારા આવે છે, શિયાળામાં કડકડતી ટાઢમાં ખુલ્લે શરીરે થોડી વાર ઢાંચા પછી શરીરે ટાઢ પડતી નથી-એ જાંબા નિરૂત્સાહક ધક્કાનો “જીવ” કેવો ઉત્તર આપે છે તેના દહાત છે. બાગ પીધા પછી દારૂ પીધા પછી, કે માગે કુંકયા પછી. અને બીજા માદક ધક્કા પછી શરીરમાં રક્તવહન પર અને જ્ઞાનતંતુ પર અમુક અસર થાય છે તેની પ્રતીતિ ઇન્દ્રિયોની શક્તિ માપવાના યંત્રોથી જ થઈ શકે છે. એરથી જંતુઓ મરી જાય છે એ વિનાશક ધક્કાનું દહાત છે.

ડોક્ટર બોઝે પહેલાં અમુક પ્રકારના પ્રોત્સાહક, નિરૂત્સાહક, માદક અને વિનાશક ધક્કા જીવના પ્રાણીને આપ્યા અને તેની અસર જે થઈ તેની નોંધ ચિત્રોથી લીધી. સ્પર્શના ધક્કાથી ચામડીનો સંકોચ વિકાસ થાય તે સંકોચ વિકાસ મોજાં રૂપે કાગળ પર ઉતારી લેવાય. ચામડીપર યુક્તિથી ચેખણુ મૂકી ચેખણના મુખ પાસે કાગળ મૂક્યો હોય તો આવાં મોજાં થઈ શકે. પછીથી તે જ પ્રકારના ધક્કા વનસ્પતિ પર આપ્યા અને તેને લીધે થયેલાં હોબતા નકશા પણ લેવામાં આવ્યા. આરા નકશા લેવામાં વીજળીના પ્રવાહનો બહુ ઉપયોગ કર્યો પડ્યો હતો. તે વાત વિસ્તારથી સમજાવી શકાય તેમ નથી. આ વનસ્પતિના ઉત્તરના ચિત્રો પણ જાળની રાખ્યા. સાર પછી ધાતુ જેવા જડ પદાર્થોને પણ તેવા જ પ્રકારના પ્રોત્સાહક, નિરૂત્સાહક, માદક, અને વિનાશક ધક્કા આપવામાં આવ્યા. તે ધાતુ તરશથી આ ધક્કાનો ઉત્તર મલ્યો. એ ઉત્તરોને પણ મોજાં રૂપે કાગળ પર ઉતારવામાં આવ્યા. પછી ત્રણે જાતના ચિત્રોને સરખાવવામાં આવ્યા તો સ્પષ્ટ જણાયું કે ત્રણે જાતના મોજાં સ્વભાવે એક સરખાજ હતા. માત્ર લંબાઈમાં કે પહોળાઈમાં ફેર હતો ખરો. એ પરથી ડોક્ટર બોઝે સિદ્ધ કર્યું છે કે પ્રાણી, વનસ્પતિ, અને ધાતુ જેવા જડ પદાર્થોમાં એક સામાન્ય તત્ત્વ છે અને તે તત્ત્વ એ જ “જીવ.”

ત્યાર પછી પ્રાણીને, વનસ્પતિને, અને ધાતુને ઝેરતો ધક્કો આપી ડોક્ટર બોઝે સાખીન કર્યું છે કે જાંબા પર ઝેરની અસર સરખી થાય છે. તે કિપરાત એ ત્રણે પ્રકારની વસ્તિના પદાર્થોને અમુક પ્રસંગે શ્રમ લાગે છે અને આરામની જરૂર પડે છે, તે પણ ડોક્ટર બોઝે પોતાના પ્રયોગથી સિદ્ધ કર્યું છે. ત્યારે પદાર્થોને શ્રમ લાગ્યો હોય છે ત્યારે ધક્કાનો ઉત્તર અલુ જ જોવા બળથી મળે છે એવું પ્રયોગ પછી જણાયું છે. (કેળવણી.)

શ્રી મુખ્ય માંગરોળ જૈન સભાની કન્યા શિક્ષણ

શાળાનો ધાર્મિક અભ્યાસક્રમ.

ખાળ વર્ગ અને ખાળ પાથી.

મુખપાઠ-નવકાર મંત્ર, પંચાંગ, ખમસમણ.

વાર્તા-અમત્ય, સંપ, જાતમહેનત, ચેરી, અહિંસા અને ભાવનાઓ.

ધોરણ ૧ છું.

મુખપાઠ-નવકારથી દશલાળ કંદેની સ્તુતિ સુધી.

અર્થ-નવકારથી સામાર્થ્ય વધ જુલો સુધી.

વાર્તા-વક્રભાવ, ખેડો ડોળ. લોભ, ક્રોધ, ઉદાવવા, ક્રમગ અને ભાવનાઓ.

ધોરણ ૨ છું.

મુખપાઠ-સંસાર દાવાની સ્તુતિથી વંદિતા સુધી.

અર્થ-જગ ચિંતામણી ચૈત્યવંદનથી અદાર પાપ સ્થાનક સુધી.

વાર્તા-વિશ્વાસપાત, જાતમહેનત, નિર્દયપણું, નિદામાદ, આત્મનિષ્ઠા બીજાપણું, ગર્વ, ઈર્ષ્યા, અન્યાય કરવો અને ભાવનાઓ.

ધોરણ ૩ છું.

મુખપાઠ-અબુદ્દીઓથી મહાસાહત પૂર.

અર્થ-વંદિતાથી બે પ્રતિક્રમણ પૂરા.

વાર્તા-પંચતંત્રનું બીજું તંત્ર પૂરું. ભાવનાઓ, ચૈત્યવંદન, સ્તવન, સ્તુતિ-દરેક બે બે

ધોરણ ૪ છું.

મુખપાઠ-અનિતશાંતિથી પંચ પ્રતિક્રમણ પૂરા, જીવ વિચારની રચ ગાથાના બોલ ને બે પ્રતિક્રમણની વિધિ.

અર્થ-સર્વસાહત, સનાતનશાંતિ સ્તુતિ અને સંતિકર.

વાર્તા-બાળવાનાં અને સુખેષક નીતિ કથાઓથી પસંદ કરેલી દશ વાર્તાઓ. ચૈત્ય વંદન, સ્તવન, સંગ્રામ, સ્તુતિ-દરેક ત્રણ ત્રણ.

નોંદ-આ અભ્યાસક્રમ બીજી શાળાને માર્ગદર્શક થઈ પડશે. આ દૂકો છે પણ

વિસ્તારથી હવે આપીશું. શાળાના ઉપયોગ માટે આ મળે છે.

શીલાલેખો માટે પ્રયાસ.

ઉપયોગી પત્રવ્યવહાર.

તા. ૨૪-૧-૧૮

આપનો નં. ૪૧૩ નો મુગઈ તા. ૧૮-૧-૧૯૧૮ નો દુપાવ મળ્યો તેમાનું કાળાનું

આભાર સદ્ સ્વીકારાતી-તું મારી ફરતુ સમજુ છું.

શીલાલેખો એકઠા કરવાના કામમાં આજરૂં સુધીમાં મારા જાત અતુભવમાં અને નીચે સુચ્ય હરકતો નહીં છે.

૧ કાળ ને ૪ કાર્ક કરવાની પગાવત મારુએવાળા એક ગોરીસની મારી

વૃત્તિઓ પ્રકુલિત થાય, આત્મદમનનો મહિમા સમજાય, અને દુઃખમાં જીવ્યા વગર કામો કરવા તર્ક તેનો આત્મા આતુર થઈ જાય, તેના જેવું ખીલુ દેશને કાષ્ઠપણુ શ્રેયસ્કારક નથી. એના મોઢા આગળ સામાન્ય જ્ઞાન, ઇતિહાસ, ભૂગોળ, પદાર્થવિજ્ઞાન કે કળા કૌશલ્યની વાતો—ધાર્મિક વાચનમાળામાં શીખવવાની કંઈપણ જરૂર નથી. જે શુણ્યાવકે પોતાનું તૈયા પાગકાનું બહુ કરવાની શક્તિ મળે છે તે શુણ્યાજ આ લોક અને પરલોકને એર્થે ખગ કામના છે, અને જે એ શુણ્યા ન કેળવાયા તો ખીલુ સધળી કેળવણી કાંઈપણ કામની નથી. ત્રિવિધ કેળવણીમાં નીતિની કેળવણી એજ ઉત્તમ કેળવણી છે અને તેના સમાસ ધર્મનું જ્ઞાન આપનારી કેળવણી—આત્મા—વિશ્વ આદિની સમજ આપનારી કેળવણી—સમ્યક્ જ્ઞાનમાં અવસ્થ થઈ જાય છે ” પણ તે આપવી બહુ મુશ્કેલ છે. એ કંઈ મણાવવાથી આવતી નથી. સુનીતિ આપવાને માટે તો વૃત્તિઓજ સુમાર્ગે વળવી જોઈએ, અને તે જેવી વાર્તાઓ કે દષ્ટાંતથી વળે છે તેવી વ્યાખ્યાનબોધથી ક્યારે પણ વળતી નથી, તે માટે રસ એજ નીતિની કેળવણીનું ખરૂં દાર છે.—નવલરામ. ગુ. શા. ૮૫. અગસ્ટ.

જૈન વાચનમાળા સર્વમાન્ય થવા માટે કેવા સિદ્ધાન્તો યા નિયમો લક્ષમાં રાખવા યોગ્ય છે તે જોઈના પ્રથમના રીપોર્ટમાં જણાવી દીધું છે તેથી તે માટે હવે વિશેષ ન જણાવતા વાચનમાળા તૈયાર કરવા માટે જોઈ કરેલા પ્રયાસ તરફ વળીશું.

આપણી સમાજમાં આ સંબંધે ચર્ચા પણ કેટલાક જાહેર પત્રોમાં થવા ઉપરાંત કેટલાક પ્રયાસો પણ થયેલા મોજૂદ છે તેમાને પ્રારંભિક પ્રયાસ વણુક્લી જૈન પાઠશાળા તરફથી હતો. તેણે એ ચોપડી બહાર પાડી હતી તે છૂટક મોલ મા યોગદા રૂપે હતી તેથી તે હાલના જમાનાને અનુરૂપ થાય તેમ નથી. ત્યારપછી રા. લાલને ત્રણેક પુસ્તકો પ્રગટ કર્યા તેમાં પદ્ધતિની નવીનતા છે, પણ બાલકોને માટે અધરી થાય તેમ છે. પહેલી ખીલુ કરતા ત્રીજી વિધાર્થી—આજકાની સમજણમાં આજી ઉતરે તેની છે. જૈનધર્મત્રિધા પ્રસારક ધર્મ તરફથી પ્રગટ થયેલી ચોપડીઓમાં ભાષા અને વિષય સન્ય ઇમારતમાં મુકવાનો પ્રયત્ન સેવાયો છે, પણ તેમાં જે રહસ્ય, ભાવવાહકતા અને સહૃદયતા જોઈએ તે નથી. આથી નરીન શિક્ષણ પદ્ધતિપર વાચનમાળા જૂદી રચાવાની જરૂર રહે છે, પણ તે પ્રત્યે ઉત્તરો પહેલા જે વાચનમાળા તૈયાર કરાવવા માટે સ્વ. શેઠ અમરચંદ તલકચંદ અને તેમના સ્વર્ગવાસ પછી શેઠ હેમચંદ અમરચંદ દસ વર્ષો કાઠી હજારો રૂપીઆ ખર્ચેલા છે તેની હસ્તચેષિત પ્રત મેળવી તેની યોગ્યતા જણી તેને પ્રકટ કરવી એ વધારે અભિનંદનીય ગણાય, તેથી તે સંબંધે સ્વ. શેઠ હેમચંદના મુખ્ય શેઠ નગીનદાસની સાથે પત્રવ્યવહાર કર્યો હતો અને તેના ઉત્તરમાં તેમણે પોતાની સમિતિ દર્શાવતા ઉપગત જે વિદ્વાન્ મહારાજને તે દાર્થ સોંપ્યું હતું તેની પામેથી તે મગાવવા પત્રવ્યવહાર કર્યો હતો. આશા છે કે આવું પરિણામ સંતોષજનક આવશે.

(૮) નવીન પદ્ધતિ પર અર્થો—ઝરનિયાદિ અર્થો સરવ અર્થ સહિત હાલની શિક્ષણપદ્ધતિ પર તૈયાર કરવા યા કરાવવા માટે જૈન વિદ્વાનોને આમંત્રણ કર્યું છે અને તે દરેક માટે જૂદા જૂદા ‘આનરેશિયમ’ આપનાનો નિર્ણય કરી તેના નિયમો વગેરે જાહેરપત્રોમાં પ્રકટ કરેલ છે. હજુસુધી કોઈપણ વિદ્વાને માગેલા નમૂના મોકલી આપ્યા નથી એ જોગનીય ગણાય, છતાં આ સંબંધમાં ખાસ આમંત્રણ અને અંગન આમંત્રણથી વિદ્વાનો

તે કાર્ય ઉપાડી લેવા પ્રેરાશે એમ જોઈ ધારે છે. આ સંબંધમાં કચેરા નિયમો આ સાથે જોડેલા મીટીંગના કામકાજમાં આપનામાં આવેલ છે.

(૫-૬) વાર્ષિક પરીક્ષા એટલી વખતે યાજ્ઞાઓની લેવાનું બની શકે તેમ નથી કારણ કે એક જ જાતનો અભ્યાસક્રમ હંમેશા નિર્ણયિત થયો નથી (ઉપર કહી ગયા તે પ્રમાણે) અને તેમ થવા વગર યાજ્ઞાઓ શું શરૂ કરે, અને તેથી તેની વાર્ષિક પરીક્ષા ન થાય અને તેમાં ખમ્બાર થનારને પ્રમાણપત્ર ન આપી શકાય એ સહેલાઈથી સમજી શકાય તેવું છે.

(૭) વિદ્યાર્થીઓને મદદ—આપના મારે રહેલી વધુ મદદ છે, હજી જોઈ હસ્તકના ફંડના પ્રમાણમાં આવેલી અરજીઓ ન માગથી ધ્યાનમાં લઈ જૈન વિદ્યાર્થીઓને માસિક સ્ટોન્ડરશિપ આપવામાં આવે છે. કોઈ ખોટા મંથાઓ મા વ્યક્તિઓ પામેથી પૂરતી મદદ લેવા ઉપરાંત જોઈ પામેથી વધુ મદદ લેવા ન હોય તે મારે તેની મદદ આપતી સંસ્થાઓ સાથે પત્રવ્યવહાર કરી જોઈતા ખુલાસો મેળવવામાં આવે છે, અપાતી સ્ટોન્ડરશિપના લાભ લેનાર વિદ્યાર્થી પામે પહેલાં એક ફોર્મમાં તેની પામેથી અરજી કરાવવામાં આવે છે અને પછી દર ૭ માસે તેની ફોર્મને કે રકૂલના પ્રિન્સિપાલ પામેથી અભ્યાસ અને આસપાસનાં સર્ટિફિકેટ મેળવવામાં આવે છે.

(૮) બોર્ડિંગ—છાત્રાવસથા દાખલ થવા માગતા વિદ્યાર્થીઓ સ્વતઃપ્રયાસથી દાખલ થાય છે અને તેમ દાખલ થવામાં બોર્ડની મદદની માગણી થતી નથી તેથી તે મારે પ્રયત્ન કરવાની જરૂર રહેતી નથી; છતાં બોર્ડિંગ સમયે જે કોઈ પ્રશ્નરજ કરે તેને વિનંતી પૂરી પાડવામાં આવે છે. એ હાલના વિષય છે કે બોર્ડિંગની જરૂરીઆત સ્વીકારાઈ છે એટલું જ નહિ પરંતુ નવી નવીનતે સંસ્થાઓ ઉત્પન્ન થતી જાય છે એ સમાજના ઉદયનું ચિન્હ છે.

(૯) જૈન તીર્થ સ્થલોમાં કેળવણીનું કોલમ એટલે ત્યાં રહેતી પહેલે પુસ્તકો જૈન કેળવણી ફંડનું એક ખાતું પણ રખાવવા જૂદા જૂદા તીર્થના કાર્યવાહકોને પત્રવ્યવહારથી વિનંતી કરવામાં આવી છે, અને એ સોંપ લેતી પડે છે કે હજી સુધી સંતોષદારક પરિણામ આવ્યું નથી હવે પછી વિશેષ પત્રવ્યવહાર અને પ્રયત્ન કરતા તીર્થના કાર્ય હતાંઓ તે પ્રત્યે લક્ષ આપશે તો સમાજવ્યવસ્થા ઉપદેશ થશે. એક તીર્થના વહીવટ હતાંઓ આવું કોલમ રાખવાનું સીધું છે તે મારે તેમના ઉપદેશ માનવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન—આ મંડળના કામગીરી પ્રશ્ન તરીકે રીપોર્ટિંગની સેક્રેટરી નિમાયતા પેપર તેમની ઉદાવરણ હોવાથી તેમની ઈચ્છા એવી થઈ કે કેળવણી પ્રસારક મંડળ આ હોઈ તેનું પ્રશ્નપદ એક સુચિકિતને આપાય એ ઈચ્છા છે એવી રા. મહનજી જુહાપાલ મહેતા B. A. L. L. B. Bar-at-law ની નિમણૂક થઈ. જોડે પહેલાં તેમણે પ્રશ્નપદ લેવાની ના પાડી હતી અને એવી અભિવ્યક્તિ વ્યક્ત કરી હતી કે જે જે શ્રીમાનોએ કેળવણીનો પ્રસાર કરવા મારે કંઈ પણ કર્યું હોય તેમને તે પદ આપવું; પણ આખરે સંબોધના તેવા શ્રીમાનો અને અન્ય સર્વેએ તેમને લેવા જણાવવાથી તેમણે સ્વીકાર્યું છે. તેઓ વિશ્વાસપાત્ર ગયા પહેલાંથી શિક્ષણ કાર્યની યોજનામાં મૂળથી જોડાઈ લેતા આવ્યા છે તે હવે વિશ્વાસપાત્રતા લીધેથી સંસ્કૃતિ અને ત્યાંની ઉચ્ચ કાર્યપદ્ધતિના કરવા અવલોકનનો લાભ આપશે એવી ખાત્રી આપણે રાખીશું. વિશેષમાં તેઓ હિંદુ યુનિવર્સિટીની કોર્ટના એક મેમ્બર આપણી સમાજના એક પ્રતિનિધિ તરીકે નિમાયા છે તે પણ ખુશી થવા જેવું છે.

જોડે કરેલાં અન્ય કાર્યો—કોન્ફરન્સની આર્થિક કે તેની સ્ટેડિંગ કમિટી તરફ જે-કેળવણી સંબંધી કામકાજ આવે તે જોડેને સોંપવામા બ્યારે આવે છે ત્યારે તે ત્વરાથી બબવવામાં આવે છે. તેવા કામોમાં—

(૧) બનારસ યશોવિજય સંસ્કૃત પાઠશાળાને ઝોન સેન્ટ્રલ કોલેજ તરીકે ફેરવી નાખવાનું યોગ્ય છે કારણ કે બનારસમા હિંદુ યુનિવર્સિટી સ્થપાઈ છે તેથી તે બરરનું ગણાય એવા આશયની મૂલના થીમન રાજ સલાનદંપ્રસાદસિંહે કોન્ફરન્સને પોતાના ૧૬-૨-૧૭ ના પત્રથી કરી હતી. તે મૂલનાં તે પાઠશાળા ટ્રસ્ટીઓ શેઠ મણીલાલ ગોક-બભાઈ તથા શેઠ દલસુખભાઈ વાડીયાને તા. ૧૧-૨-૧૭ પત્રથી જણાવતાં તેમણે તા. ૨૬-૪-૧૭ ના પત્રથી ઉત્તર વાળો કે મૂલનાની કદર કરીએ છીએ, પણ તેથી ધણા મુળને અમર કરે તેવા ફેરફાર કરવા પડે તો તે સંબંધી યોજના મોકલાવે તો તે પર લક્ષ દેવામાં આવશે. બાકી નામ રાખેલું છે તે બાબવું જોઈએ. આની યોજના ઉક્ત થીમન પામે માગતાં તેમણે ૧૪-૫-૧૭ ના પત્રથી જણાવ્યું કે સ્થાપકોની ઈચ્છાઓ બપવા વગર યોજના સંબંધમાં કહેવું નિરર્થક, તો સ્થાપકે કરેલું મિલ હોય તે તથા તે સંસ્થાના ઉદ્દેશ અને નિયમો, ટ્રસ્ટીઓની સત્તા વગેરે સંબંધી બધી હકીકત મોકલવામાં આવે તો તેને અનુરૂપ કાર્યકર યોજના ચર્ચા શકે. આ પત્રની નકલ મોકલતાં ઉક્ત ટ્રસ્ટીમાંના શેઠ ગ્રણીલાલભાઈએ જણાવ્યું કે ૧૬ દલસુખભાઈ બહાર ગામ છે તેથી કંઈપણ નિશ્ચિત જવાબ આપી શકું તેમ નથી. જો શ્રી સલાનદંપ્રસાદ સિંહા અમો ટ્રસ્ટીઓ સાથે બારોબાર પત્રવ્યવહાર કરશે તો સાડ પરિણામ ધણી જલદીથી આવશે એવી આશા હું રાખું છું. આથી રાજ સિંહને બારોબાર પત્રવ્યવહાર કરવાની મૂલના ચર્ચા, પણ તેમ કરવા તેમણે કશુંલ ન કર્યું. સ્થાનિક આગેવાનો આનિક સાથે મુતવ્યવહાર ખુલાસા કરી જોતો નિર્ણય એકદમ લાપી શકે એ દેખીતું છે. આતેરી આ પત્ર પડતી રહી છે. ટ્રસ્ટીઓ દંધક સારા આકારમાં પાઠશાળાને મૂકવા વિચાર ચલાવી રહ્યા છે અને તેના સારો નિર્ણય અમૂલમા મૂકશે તો સમાજ ખુશી થશે.

(૨) પ્રાકૃતભાષા મુજબ યુનિવર્સિટીના બીજી ભાષા તરીકે દાખલ કરવા માટે અરજી તૈયાર થાય છે.

(૩) બામુ પૃ. ૫૦ નેન હાઈકુલ તરફથી માગણી આવતા તેના પરીક્ષકો પૂરા પાડ્યા છે.

(૪) મુજબમા ધી એન્સુકેશનલ કોન્ફરન્સ ૧ લી અને બીજી જુલાઈ ૧૯૧૭ ને દીને બરાયેલી તેમાં આ જોડે પોતાના પ્રતિનિધિઓ મોકલ્યા હતા.

સામાન્ય કામકાજ

(૧) ધાર્મિક પરીક્ષા—દર વર્ષે પુરુષ અને સ્ત્રી ધાર્મિક હરિશ્ચાઈ અને ધનામી પરી-ક્ષાઓ લેવાય છે. તેના નિયત કરેલા ધોરણ માટે પરીક્ષકો યોગ્ય અને મધ્યસ્થ નીમવામાં આવે છે. તેઓ અભ્યાસ ધનામ માટે નથી પણ અભ્યાસ અભ્યાસ ખાતર—જીવનના લક્ષ્ય મુધાર માટે છે એ આશય રાખી બુદ્ધિની કસોટી કરે તેવા પ્રયત્નોનું પત્રક કાઢે છે. તે પ્રશ્ન પત્રક છપાવી દરેક સ્થલે લાંના નિયત કરેલા આગેવાનોપર પરીક્ષાના દિવસ અગાઉ સીલબંધ મોકલવામાં આવે છે. તે પરીક્ષાના દિવસે તોડી પરીક્ષામાં બેસનારા વિદ્યાર્થીઓને આપી તેના જવાબો લિખિતવાર લઈ તેને પેન્ડ્રધ તેજ વખતે કરી અમારી તરફ મોકલ્યા પછી પરીક્ષકોપર મોકલાવી આપવામાં આવે છે અને પછી પરિણામ બહાર પાડવામા આવે

છે અને તે હેરફેર માસિકમા પ્રગટ કરવામા આવે છે (જુઓ હેરફેર સનાન પત્રમે ૧૯૧૬ના પૃ ૮, પરિણામ પૃ ૫૦, ૧૯૧૭ ના)

આમા ધનામો જે જગામા મળે તે ગામમા વિદ્યાર્થીઓને તે ધનામો વહેચી આપવાનો જાહેર મેળાવડો કરના સૂચના કરનામા આવે છે મુંગધમા પણ તારીખ ૧૬-૬-૧૭ ને દિને તેવો મેળાવડો આપણી ખોઈના પ્રમુખપણા નીચે કરનામા આ થો હતો કે જોતો રિપોર્ટ ૧૭ ના જુલાઈ ના હેરફેરના અંકમા પૃ ૨૨૨ થી આપેલ છે આ વખતે ધનામ આપેલા ઉપગત શેઠ દેવચંદ સાયબાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ તરફથી પામ ધનામ કેટલાક વિદ્યાર્થીઓને આનંદ કાવ્ય મહોદધિના મૈત્રિકો તેમજ બીજા પુસ્તકો ભેટ આપના મોક સાબ્યા હતા તેપણુ વહેચી આપનામા આ પા હત

૧૯૧૬ ની સ્ત્રી ધાર્મિક પરીક્ષામા ખુબતા ધનામના રૂપીઆ શેઠ ઉત્તમચંદ કેશરીચંદ તરફથી મોકલી આપી એક વધુ વર્ષની ગોઠવણુ મરી આપી તે માટે તેમનો ઉપકાર માનવામા આવે છે અને હવે મુંગની શ્રી અમરચંદ તલકચંદ પુરુષ ધાર્મિક પરીક્ષા અને શ્રી ઉત્તમચંદ કેશરીચંદના પત્નિ બાઈ રતન સ્ત્રી ધાર્મિક પરીક્ષા એ નામો તેમના નિયત ફંડો ખયાસ થયાથી જૈનચેતાનર ટ્રાન્સના નામથી બને પરીક્ષા ચાલુ રાખવામા આવી છે

(૨) ૧૬ તરફ જૈન વિદ્યાર્થીઓને માસિક સ્પેસરશિપો આપવામા આવે છે

(૩) જૈન પાઠશાળાઓને માસિક મદદ આપવામા આવે છે

જે વિદ્યાર્થીને મદદ આપવામા આવે છે તેની પામેથી તેનો અભ્યાસ વગેરે સબધી વિગત તેમજ મદદ ભેટી પાઠશાળા પામેથી માસિક પત્રમે મુંગરી તેપર લક્ષ રાખવામા આવે છે.

ઉપકાર-મુખ્ય માગરોગ જૈન જ્ઞાને ૧૯૭૨ ના સાલના મહુમ રોઠ હેમચંદ અમરચંદ સ્પેસરશિપ તરીકે એક વર્ષના ૩ ૫૦ મોકલ્યા તે માટે તેના ઉપકાર માનીએ છીએ અને, ઇચ્છીએ છીએ કે દરવર્ષે તે રકમ મોકલવાનુ કાયમ કરશે.

જેઠ દેવચંદ સાલબાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડના ટ્રસ્ટીઓએ ધાર્મિક પરીક્ષામા પસાર થનારને ભેટ આપવા નિમિત્તે લગભગ ૬૫૦ પુસ્તકો મોકલી આપ્યા તે માટે તેમનો ઉપકાર થયો છે તેમજ ધાર્મિક પરીક્ષામા પરીક્ષકો, એજટો વગેરે જે સહાય આપે છે તે માટે તેમનો આભાર પણ જૂનાય તેમ નથી જૈન એન્સાયક્લોપીડિયા ફંડમા સહાયક યા સાઈફ મેબર થવા માટે મોકલેલા નિનલિ પત્રોને માન આપી જેઓએ પૈતાના મુનારક નામ નોધાવ્યા છે તેમને તો ખરો ઉપકાર છે આશા છે કે વધુ વધુ યુવચે સહાયક યા સાઈફ મેબર થઈ આ ઉપયોગી, સગીન અને ફેડ ખર્ચમા થયુ કાર્ય કરનારી સંસ્થાને ધનની મદદ આપી સમાજને ઉપકૃત કરશે

મીનીજો જેટલી થઈ છે તે સર્વની વિગત આ સાધેના પરિશિષ્ટમા આપવામા આવી છે. ૧૧ મી ટ્રાન્સ નાતાનના નજદીકના દીરસોમાં ભરાવાનુ નક્કી થતા આ અહેવાલ ફેડ સમયમા ઉતારનાથી તૈયાર કરવામા આવ્યો છે તેથી કંઈ વિરૂધ જણાવવાનુ રહી જઈ હોમ, યા કંઈ આમી જણાય તો ક્ષતવ્ય જણાવો

મોતીચંદ ગિર્ડ માપડીઆ.

મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ.

આન, સેફ્ટરીઆ.

Mahant J Mohan

પ્રમુખ.

નથુરામ પ્રેમીના વિદ્વન્તમાલામા આવેલા હિંદી ચરિત્રમાંથી અનુવાદ કરી આપી છે, પરંતુ સાચે સરલ સંસ્કૃતમા પાર્શ્વનાથચરિત્ર કાવ્યનો હુંકાર આપ્યો હન તો અંથની ઉપયોગિતામાં વધારો થાત.

કાવ્ય કઠિન છે અને ગિર્વાણ સંસ્કૃત ગિરામા શબ્દનો પ્રભાવ કેટલો બધો છે તે કર્તાએ પોતાના ભાષાપ્રજ્ઞતથી બતાવી આપ્યું છે. કર્તાએ ચોખ્ખું જણાવ્યું છે કે જિનસેનના (હરિવંશ પુરાણ નામના મથમા શલાકા પુરૂષોના ચરિત્રો આવ્યા છે, તો પછી પાર્શ્વનાથ પ્રજ્ઞ તીર્થદર હોઈ એક શલાકા પુરૂષ છે તેથી તેમનું પણ ચરિત્ર તેમા આવ્યું હોવું જોઈએ) તો શા માટે આ કાવ્ય કર્તાએ તેમના ચરિત્ર માટે રચ્યું. તો તેના સંબંધમા કવિ કહે છે કે:—

અપિ મહાસ્યે માંથ્રે મે શ્રેયસ્કારિતયા પ્રંભોઃ ।

કવેયં ચરિતં તાવદર્શીં દોષં ન પશ્યતિ ॥

જઢાશયો દયપપિ ભવ્યં તદ્વચનં ભવેત્ ।

યજ્ઞિનામિમુલ્લં પદમમ્યર્કં ન તુ શોભતે ॥

અલ્પસારાપિ માલેવ સ્ફુરન્નાયકસદ્ગુણા ।

કંઠભૂષણતાં યાતિ કંવીનાં કાવ્યપદ્ધતિઃ ॥

મારી (સુદિની) મંદતા એટલી બધી હાસ્યકારક છે તોપણ કલ્યાણીની ઈન્છાથી પ્રજ્ઞનું ચરિત્ર કહ્યું હું કારણ કે ગચ્છ (પોતાનો) હોય જોતો નથી. જ્ઞાણય એટલે મૂર્ખ પાસેથી નીકળેલું બધું વચન સર્વજ્ઞને અભિપ્રાય હોય તો શોભે છે જેની રીતે જ્ઞાણશયમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું—શીતશુશુવાળા જલમાંથી જન્મેલું પદ્મ અર્ક એટલે ઉપજી શુશુવાળા સૂર્યને અભિપ્રાય થયેલું હોય તો શું શોભિતુ નથી? અથ્થ સાર એટલે ગધવાળી માળા તેની અંદર પ્રકાશવાળા અણિના સાથા શુશુ હોય તો કંઈને જાણુરૂપ બને છે તેની રીતે અથ્થ સારવાળાં કવિની કાવ્યપદ્ધતિ પણ તેની અંદરના પ્રકાશવંતા નામકના સદ્ગુણો હોય-વર્ણવ્યાં હોય તો તેણી કંઈને શોભાવે છે.

આ કવિ ઉપરોક્ત જિનસેનને જણાવી તેની સ્તુતિ કરે છે તે ઉપરાંત ગૃધ્રપિચ્છ (ઉમાસ્વાતિ શિષ્ય), દેવાગમ સ્તોત્ર (તત્ત્વાર્થ સત્ર મહાભાષ્યના મંગલાચરણરૂપ આશ્રમી-માંસા નામના સ્તોત્રના રચનાર) શબ્દ સિદ્ધિવાળા અને રત્નકરંડક શ્રાવકાચારના કર્તા સમંતબદ્રાચાર્ય, જોદ્ધાને જીતનાર તર્કવાદી અક્ષલંક, દિગ્નાગ નામા પ્રખર તર્કવાદીને જીતનાર વાદિસિંહ, સંભતિ (તર્ક)ના કગનાર અને તેનાપર વિદ્યતિ રચનાર શ્વેતાંગરીય સિદ્ધ સેન દિવાકર) જીવસિદ્ધિ અને નાની તથા મોટી સર્વજ્ઞસિદ્ધિ એ ત્રણ અંથના કર્તા અનંત-કાર્તિ, મહા શબ્દશાસ્ત્રી—વૈયાકરણી-પાત્મ્યકાર્તિ (જીન શાકટામન) દ્વિસધાન કાવ્યકરનાર ધનંજય, ચન્મવાદી પૌદ્ધાને અગ્નિરૂપ પ્રેમકરનમાલાના કર્તા—અનંતવીર્ય, શ્લોકવાર્તિકા-શંકરના કર્તા વિદ્યાનંદ, અને ચંદ્રપ્રભચરિત્ર કાવ્યના કર્તા વીરનંદીની સ્તુતિ કરે છે. આ પરથી એ સિદ્ધ થાય છે કે આ સર્વ મહાપુરૂષો આ અંથના રચનાર વાગિરાજસરિ પૂર્વે ધ્યાન-પાછળતો નહિજ. આ પછી કવિ અરેતુકુપિત ફુલનના વખાણ કરે છે.

અથવાસ્તુ નમસ્તસ્મૈ દુર્જનાયાપિ યદ્ભયાત્ ।

—સમયન્નપદન્યાસા ન પ્રમાદ્યતિ મન્મતિઃ ॥

તે દુર્જનને નમસ્કાર હો. કે જેના ભયથી પ્રમત્તપૂર્વક રચના કરવામા ઉચુક્ત થયેલી મારી મતિ પ્રમાદી બનતી નથી.

આ દિગંબર આચાર્યકૃત પાર્શ્વનાથનું ચરિત શ્વેતાખરાચાર્યકૃત ચરિતથી કેટલું ભિન્ન પડે છે અથવા તેા દિગંબર શ્વેતાખર દષ્ટિએ પાર્શ્વનાથના ચરિતમા અરુચરસ શું ભેદ છે તે તારની કાઢાની જરૂર છે તેા કોઈ નિહાન તેમ કરવા ઉચુક્ત થશે એમ આશા રાખીશું. કાવ્યની કલિતા ઉદેસરા સંશોધકે દુરનોટમા દર્શિત રાખ્દના અર્થ ને ભાવ સમગ્રવવા પ્રયત્ન કર્યો છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ થટે છે. ખારમા સર્ગમા પ્રભુની સ્તુતિ ઉત્તમ શૈલીમાં કરી છે અને તેમા ભક્તાગર રતોત્તમા કેટલાક શ્લોકોના આઘાક્ષરો દષ્ટ થાય છે.

પાર્શ્વનાથ ચરિતમ્—સુનિથી મોહનમાલશ જેન મંથમાસા. ૫. ૧૬૨+૧૨. સં. પડિત વેલસિદ્ધ. ૫૦ હર્ષપરિપદ—મતારસ) આ અંચ ૨૧૦ બાસુ સુનિલાલ પનાસાલ ના ધર્મપત્ની શ્રીમતી બીખીનાઇની અર્થ સંકાપથી બહાર પડેલ છે તેથી તે બાઈના જ્ઞાન પ્રચારના શોખ માટે તેમને ધન્યવાદ પડેલા આપવાનું મન થાય છે. શ્વેતાખર તપગ-ગ્રંથીય વિજયએનસરિના સમયમા અમરવિજય તેના કમલવિજયના શિષ્ય હેમવિજયે આ અંચ સં. ૧૬૩૨ ના શાગણુ શુદ્ધ ૫ ને શુદ્ધારે ૩૧૬૦ શ્લોકમા રચેલ છે. આ ક્ષર્તા એક નિહાન પ્રખર કવિ હતા એમ કાવ્ય પરથી જણાય છે. તેમણે વિજયપ્રશસ્તિ મહાકાવ્ય બનાવ્યું છે, તેમા ૧૧ સર્ગ બનાવ્યા પછી તેઓ સ્વર્ગે જરાથી શુભવિજયગણિએ પાર્ય સર્ગ પૂરા કરી તેને પૂર્ણ કર્યું. તેની પ્રસારિતમા તે જણાવે છે કે હેમવિજયના પ્રશુર અમરવિજય તે હેમનિમલસરિના વારામા લક્ષ્મીભદ્રના સત્તાનપરિવારમા થયેલા શુભવિમલના શિષ્ય હતા. લક્ષ્મીભદ્ર તપાગવળના સુનિશુદ્ધસરિના રાત્રમા હતા કે જેણે રત્નશોખરસરિની રચેલી આદ્ય પ્રતિક્રમણ શક્તિ-અર્થદીપિકા સરોધી હતી, અને જેણે ૩૬ શિષ્યને દીક્ષા આપી હતી (આમા ૧૮ તેા તત્ત્વપ્રકાશિકા દીકાના પાઠી હતા). હેમ વિજયના ગુરુ પંડિત કમલવિજય જ્યારે વાગમી હતા. તેમણે ૭૦ ને દીક્ષા આપી કે જેમા ૧૫ પડિત થયા અને બે વા-ચક થયા. વિરોપમા તે તપસ્વી હતા ચારજળત્ર સાતદ્રવ્ય મિત્રાલના આચાર, પૂર્ણવિકૃતિ, શેરડીના રસથી ઉમમ થતી વસ્ત્રએનો ત્યાગ કરી હમેશા એક વખત બોજન કરી એક ચક્ર શાક એક માસ લેનાર હોના ઉપનાસ વગેરે અનેક પ્રત્યાખ્યાન કરનાર હતા. વિદ્યારિ-જ્ય તેમા થયા તે મહાવિદ્વાન હતા અને તેની શિક્ષા પામી શુભવિજય સાક્ષર થયા. તે વિદ્યાવિજયના સહોદર હેમવિજયના સબંધમા તે શુભવિજય જણાવે છે કે તેમનું કવિ હેમચંદ્રસરિ જેવું વાગ્લાલિત્ય હતું અને દેવગુરુમા તેમની બક્ષિત પ્રમણ હતી તેની કવિતા-રૂપી સ્ત્રી કેને કોણજનક નથી યત્તે, કે જેનાની નિષ્કલંક મશ રૂપી પુત્ર પ્રાપ્ત થયો. તેના પ્રયોગ આ અંચ સિવાય ક્યા રત્નાકર સં. ૧૬૫૮ અમદાવાદમા રચેલ; અપ્રમથતક સં. ૧૬૫૬ ખંભાતમ, કાર્તિકદિગ્ગોવિની, અન્યોક્તિ મહોદધિ, સુભગલાવલી વિજયપ્રકાશ સ્તુ-તિનિરસનરણી,